Textele sînt reproduse după : Barbu Delavrancea, „Opere", Ediţie îngrijită de Emilia Şt. Milicescu, volumele I şi II, Bucureşti, E. P. h., 1965.
BARBU DELAVRANCEA
Nuvele şi schite
EDITURA PORUS M BUCUREŞTI, 1993
Coperta de VASILE OlAC
I.S.B.N. 973-9127-67-3 •
SULTĂNICA
lui Dinu Radu Colescu 1
D-a stingă Rîului Doamnei, razna de satul Domneşti, să vede o casă, albă ea laptele, cu ferestrele încondeiate cu roşu şi albastru. Pervazurile uşei — curate ca un pahar; prispa din faţă — lipită cu pă-mînt galben; pe creasta casei, d-o parte şi de alta, scîrţîie, la fitece bătaie de vînt, două limbi de tinichea aşezate pe două goange cît gîgîlicea. Curtea, îngrădită cu nuiele de alun ; hambar de fag, obor de vite şi grajd pus la pămînt pe patru talpoaie groase.
Ăst cămin fusese odinioară cu rost pe cînd trăia jupîn Kivu. Fusese chiabur răposatul, dar biata Kivureasă, rămasă singură, ca femeia, a luptat cu inima, iar nu cu gîndul. S-a prăpădit cu firea, că Sultănica ajunsese fată mare.
Dar cînd e să-i meargă rău omului, pe orice-o pune mîna să sparge.
1 Coleg de liceu cu care Delavraneea a locuit în aceeaşi casă la Paris. Dinu Golescu este fiul lui Radu Golescu-Catană — la rlndul_ său —fiul lui Iordache Golescu, fratele lui Dinicu Golescu. Iordaehe Golescu are meritul de a fi contribuit Hi întemeierea şcolii lui Gh. l.azăr de la Sf. Sava.
De cîte ori n-o podideau lacrămile pe biata ba-trînă, privind acareturile mari, dar pline de sărăcie şi de pustiu. . . Nu cerea de pomană... da' şi viaţa de azi pînă mîine viaţă e, or foc?
Doi juncănaşi, o vacă, doi cîrlani, zece oi ş-un berbec e sărăcie lucie la o vatră de care alt'dată ţineau opt perechi de boi ungureşti, şase vaci cu ugerul cit căldarea, nouă cai iuţi ş-o turmă de oi, ce umplea valea rîului de behăit cînd coborau dinspre munte.
ii
E începutul lui decemvrie.
A dat Dumnezeu zăpadă nemiluită ; şi cade, cade puzderie măruntă şi deasă, ca făina la cernut, vîn-turată de un crivăţ care te orbeşte. Muscelele dorm sub zăpadă de trei palme. Pădurile, în depărtare, cu tulpini* fumurii, par cercelate cu flori de zarzări şi de corcoduşi. Vuiet surd să încovoaie pe după dealuri şi să pierde în văi adinei. Cerul e ca leşia.
Cîrduri de corbi, prididite de vînt, croncăie, cău-tînd spre păduri. Viscolul să înteţeşte. Vîrtejele trec dintr-un colnic într-altul. Şi amurgul sărei se întinde ca un zăbranic sur.
Rîul Doamnei, umflat, curge repede, cu un vîjîit mînios înecat în glasul vuitului, şi izbeşte sloiuri mari de gheaţă şi butuci groşi de meterezele podului.
Arar se vede pui de om trecînd prin sat. Pîrtia e acoperită. Abia se zăresc poteci ca de lăţimea unei lopeţi.
Cea mai îngrijită leagă circiuma de primărie.
Lumini gălbui de văpaiţă joacă prin geamurile cîtorva case. Vremea rea a amorţit satul, îndeobşte zgomotos; îîumai în bătătura Hanului Eoşu hămă-ie răguşit doi dulăi de cîini.
In circiumă e arababură mare. Firitiseală nepomenită ţine nea Mcola Grecul, cu fruntaşii satului, de ziua sa.
O dată pe an e Sf. îsiculae.
în uşa prăvăliei stă un ţăran nalt, spătos, cu faţa conabie ca sfecla; uneori scutură din cap, rîde şi îndrugă singur.
— Aşa e omul... un ciocan, încă unul ş-al treilea pînă ajungi la tinichea... d-acolo-ncolo . . . Dum-nezeu cu mila.. . torni, parcă torni într-o pîrnaie... Dar Sanda ce-o să zică... că mi-a dat Sfîntul muiere harnică, dar rea, topenia pămîntului !. . .
înlăuntru s-aud ciocneli de pahare, buşeli de căl-cîie şi zbîrnîitul otova al cobzarului. Trăgeau chindia de curgea ţărîna din pod. Apoi, cînd să mai muia jocul, numai ce-i auzeai pe toţi, care mai de care :
— Hai să ne fie de bine, nea Nicola ... La mulţi ani cu spor şi sănătate ... Cinstit socru mare .. .
— Suge, suge, că doar nu te-a înbătrînit calea bisericii. . .
— Mai trage-i, părintele, o leturghie...
— Să te văz, logofete, care pe care. . . Fitecine cu ale lui. La nea Mcola veselie, la alţii
obide. Unii abia aşteaptă Ignatul să-şi taie grăsunul cit malul, alţii abia au mălai de gură. Că cine a făcut lumea, cu deşertăciunile ei, la unii tună şi fulgeră, iar pe alţii îi înbuibă cu norocul, ca pe curcani cu nuci.
III
Aşa înţelenise, de pustia de vreme, mai tot satul; şi aşa, hangiul venetic, bogat putred, să răsfoia în duhoarea de ţuică şi vin, pe cînd mama Stanca Kivuleasa sta mîhnită la gura sobei, mîngăindu-şi odorul pe obraji. Sultănica aţipise cu capul în poa-. la mă-sei.
Odaia e deretecată de ţi-e drag să te uiţi la ea. Pe pat o scoarţă aleasă îri fel de fel de migăliturі. Pernele, cu feţe de

cuadrilat. Pe lacra de sub icoane, două plapămi groase.
Spre răsărit, trei icoane muscăleşti, roşii ca para focului. Toţi sfinţii se aseamănă ca două picături de apă. Toţi au ochii din trei linii, nasul dintr-una şi gura din două. Cît despre sf. Gheorghe, călare p-un cal cu gîtul de cocostîrc, tot omoară şi nu mai omoară un balaur de pe tărîmul celîlalt. Mai jos de icoane arde candela.
Toate cele sfinte sînt înconjurate cu mănuchi de busuioc şi siminoc, din Vinerea Patimelor, strîns legate în vlăstar de salcie de. la Florii.
Focul pîlpîie. Cîteodată pocneşte de-aruncă spuza în sus.
Şi Sultănica dăscliide repede nişte ochi ca pruna de mari. Şi mama Stanca, ferind-o de scîntei, îi zice îneetinel : „Dormi, puiul mamii, dormi !"
Sultănica strecură, printre genele ei de catifea, două lacrămi. Una se întinse pe obraz, iar alta îi încreţi gura.
Fata Kivului e cum arar se mai află sub soare. Chipul ei parc-ar fi zugrăvit: alb şi cu două răsuri pe obraji. Ochi negri ca mura, frumoşi de pică, dar cînd îi încruntă, te sperie ca-ntunericul. Părul lins,
cu unde albăstrui. Să poartă cu tîmple. Aşa a apucat de la mă-sa, şi mă-sa de la mă-sa, obicei adus de pe obîrşia Ialomiţei, unde nu se ştia de creţuri şi colţişori.
Sultănichii îi este dragă curăţenia ca lumina ochilor, că chiar de n-ar avea sprincenile trase ca din condei şi buze rumene ca bobocul de trandafir, tot n-ar da cu foiţă şi cu muc de luminare.
Cînd merge, saltă puţin şi se mlădie. Trup omenesc de n-ar fi, s-ar frînge.
Multe capete a sucit. Mulţi ochi au jinduit-o. în horă fură toate privirile, şi ea s-aprinde d-ai crede că se topeşte.
Şi ce vîlnic, şi ce năframă, şi ce cămaşe de boran-gic, galbenă ca spicul şi subţire ca pînza păianjenului, încît i se simte tot sinul, pietros ca poama pîrguită, cum se bate cînd abia răsuflă de osteneală.
Să crape de căldură, nu-şi sumete mînicuţele în faţa flăcăilor. Să se îmbrebenească ea cu gălbenele şi bujori, cu creiţe şi cu ochiu-boului 1]STu scrie la dînsa aşa ţigănie. He, arareori, numai ce-o vezi cu cîte-o brînduşe în păr, ori cu doi-trei didiţei între betele ce-i încolăcesc mijlocul de patru ori.
La şezători s-a dus o singură dată de cînd e fată mare, dar de atunci să nu-i mai pomeneşti: „Cui ii arde de zbeguit e săritoare pentru aşa treabă". Că pînă se coace dovleacul în sobă, cîţiva flăcăi dau iama prin fete. Le mai ciupesc, le mai sărută de le scot ruji în obraz. Ba unora le ia or betele, or spil-ca, or năframa, şi duminica, la horă, pînă să li le dea, le snopesc o toană pe după şura din spatele hanului. Unii mai înpeliţaţi numai ce-i auzi: „Sări,
9
cutăriţă, de suflă în ăl foc !" Şi cînd biata fată stă-n genunchi, suflînd din băirile inimii, odată îi dă brînci şi cade pe spate.
Sultănica e leită-poleită răposatului. Cînd se aprinde, nu te poţi apropia cale de-o poştie. Cînd vrea ceva, vrea, nu se încurcă. De să mînie, nu mai vede înaintea ochilor.
într-o zi, la sapa porumbului, cine ştie ce i-a năzărit, că cu toate rugăciunile mă-sei n-a voit să
mănînce din zori pînă la amurg şi n-a lăsat sapa din * mină pînă n-a căzut ruptă de osteneală. A dus-o biata bătrînă mai mult moartă decît vie acasă. A doua zi, cînd s-a desmetieit ş-a văzut pe mama Stanca la capul ei, galbenă ca turta de ceară, cuj părul alb şi ciufulit, cu ochii traşi de durere, a sări la gîtul ei şi, fără să zică nici pis, a început s-o sărute şi p-o parte şi pe alta, pîn-a podidit-o un plîns d-a muiat un ştergar întreg-întreguleţ.
Unele mai isteţe din sat au împrăştiat zvonul c ar cam suferi de vrun farmec.
De harnică, harnică, n-are cum mai fi ! Und' pune mîna, Dumnezeu cu mila ! Sare din vîrful sto-' gului şi cade ca un fulg. în argea nu i se văd mîi-nile. Cînd toarce, mănîncă caierul. De cinstită, nu e obraz mai curat. Cînd Ioniţă Eotarul, om chipeş şi hazliu, s-a încercat s-o sărute, a sărit parc-ar fi călcat pe coadă de şarpe şi, in mijlocul flăcăimii, i-a strigat :
— Mi-aş tăia obrazul, dar ţi-aş tăia buzele !
i
10
IV
Ce punea satul în nedumirire, şi mai vîrtos p-ale ce cată nod în papură, e cînd apucă lumea în cap şi trece nonă hotare.
Numai ce-o vezi, la răvărsatul zorilor, că o ia rara-rara, prin fuieaţă. Galbenă, cu cearcîne vinete în jurul ochilor.
Merge ce merge, şi să opreşte la vrun deal, la vrun pariu. Ascultă neclintită un ceas, două. Vîntul bate holdele.
Izvoarele dau d-a dura petricelele din matcă şi le sună ca pe nişte zurgălii auzite din depărtare.
Apoi culege flori şi le azvîrlă, pînă ce i să aprind obrajii şi să trezeşte ca dintr-un somn adînc. Ochii îi sclipesc ca oţelul învîrtit la soare.
Joiţa Baciului ar fi văzut-o la un apus de soare cu capul rezemat de crucea din creştetul muscelului ce desparte apa Vîlsanii de Eîul Doamnei, privind, ca dusă de pe lume, la roşeaţa apusului.
Obosită de gînduri, se întorcea spre casă cu cău-tătura-n jos, cu un nod în gît, cu gura friptă de sete. Şi de întîlnea

vreun izvor, bea pînă i se oprea răsuflarea. Apoi, făcînd mîinile căldăruşe, le umplea cu apă rece ca gheaţa şi limpede ca diamantul, pe care ş-o arunca în obraji.
-- Da'să te ferească Cel-de-sus de gura satului şi de pizma celor vinovaţi şi răi!
N-avea să scoată capul în lume Sultănica, ea, care, de bună ce era, ş-ar fi dat şi dumicatul din gură, că începeau şuşuitul şi ponoasele.
Cîte-n lună1 şi-n soare-i scorneau.
1 în textul de bază: lume; corectat cf. ed. anterioare.
11
—.Sultănica, frumoasă? Aida-de !
Mai bine îşi pune gîtul pe tăietor Ilinca, ciupită de vărsat.
— E o fudulă, o luată din Iele, n-are toate sîm-betele. Cind umblă, calca-n străchini. Numai nevastă ca toate nevestele n-o să fie Sultana aia, zicea la fintînă, la horă, la şezători fata Ciauşului. Ce are neică de nu i-a primit peţitul l Au nu e voinic? Or e beţiv, stricător de case, zurbagiu? Au n-are de pe ce bea apă ? He, he, fata proastă şi ţîfnoasă dă norocului cu piciorul. Da' de, om sărac şi cu nasul în sus. . . Ştie Dumnezeu ce face !
Şi flăcăii, mai toţi, o luaseră în nume de rău. Nu, că de ce să fie aşa de mută? De ce să fugă de toţi parc-ar fi rîioşi ? O fată mare se mai lasă ba la un sărutat — că d-aia are gură dulce — ba la un giugiulit — că d-aia are sîn cu drăgănele. Şi ştii, cum e omul, din una într-alta, se îngroaşe gluma, şi căpătuiala vine, că moş popa ce-aşteaptă? Să dezlege dorul după pofta inimii. Altfelx cîntă cucul pe fată bătrînă şi rămîne moşoroi fără soboli.
S-auzea, în depărtare, chiuit de danţ şi pocnete de pistol la nea Nicola Grecul.
Yîntul vuia de te lua groaza. Măzărichea răpăia în fereastra mamii Stanchii.
1 în textul de bază :ast[el; corectat cf. ed. 1885.
12
Sultănica ridică capul din poala mă-sei. Se alipi de bătrînă. O cuprinse pe după gît cu braţele rumenite de dogoarea focului şi privi lung în chipul ofilit al bătrînii.
Buzele mamii Stanchii tremurau. Multe ii treceau prin cap şi multe prin inimă cind grecoteiul se desfăta.
— Mamă, mamă, grăi bătrîna, moş popa, cînd spune din Vanghelie, cică să rabzi şi iar să rabzi.. . Aşa e, părintele. . . aşa e . . . că Mieluşelul Domnului a răbdat scuipat, bătaie şi răsticnire. . . Dar cînd mă gîndesc la răposatul ş-auz chiuitul caţaonului, mă podidesc lacrămile, Sultănica mamii, şi blestem din suflet, doară de l-o ajunge mînia Domnului !
Sultănica strînse vătraiul de-i zbîrnîi în mină.
— Nu mai pot, grăi iar bătrma, nu mai pot să-mi tîrăsc zilele, cînd mă uit la tine şi nu ştiu pe ce mîni o să cazi.. . Aveam şi noi, pe vremea Kivului, rod şi vite cu duimul; pătulele gemeau de pline; bătătura nu mai încăpea de vite şi lighioni. Mugeau de zguduiau casa vacile. Şi ce te pomeneai că să aruncau pe răsfăţ. Eupeau pămîntul cu fuga, de la un gard la altul, cu coada în sus, cletănată ca o măciucă. Şase argaţi nu le da de cap pînă nu se potoleau de bunăvoie şi nu cătau spre obor, dînd din cap şi băgînd limba şi p-o nare, şi pe alta. Bietul tat-tău se uita mîndru la bogăţia lui cinstită. Pareă-1 văz, c-o mină în şerparu-i civit, alergînd de colo-colo. Ce hărnicie de om ! Tot satul nu-i ţinea piept. Cînd punea mină pe plug, trosneau coarnele. Cînd da cu sapa, intra cu muchie cu' tot. Coasa în minele lui rădea ca briciul. Tu erai mică şi nebunatică. Cum te zărea că-i ieşi
13
înainte, cu mânuşiţele pline de noroi, creştea inima în el şi se topea d-a-n picioarele.
— Bietul tata !. . .
Focul pîlpîia în gura sobei. Muscelele alburii abia se mai zăreau prin geamuri. . — în toiul verii, îndată, ce venea rupt de osteneală, ne ospătam bine, apoi ne odihneam pe prispă. Pe tine te-aşeza ca p-o laiţă pe genunchi, şi te juca, şi spunea, şi rîdea, şi tu-i băgai mîna în barbă. Uite aşa ne-apuca miezul nopţii. îl luam cu d-a sila la culcare. Auz ş-acum glasul lui: „Să mai stăm, fă Stâncă, fă, că parcă mă-ngraş cînd mă uit la voi !" Era rai, nu viaţă, pînă să pripăşi, ca pomojnic, pe plaiurile noastre, iuda de caţaon. Şi-a sosit într-un ceas rău. Lăcuste erau, secetă era, vitele boleau şi mureau p-un capăt. Dar ce să mai îndrug, Sultănica mamii... într-un an, a făcut ce-a făcut, lipitoarea, 1-a băgat în judecăţi şi 1-a lăsat sărac lipit. Kivu era iute ş-avea ş-un beteşug de tuse. S-a luat la contră şi, de mîh-nire, s-a-nbolnăvit. Cînd ş-a dat sufletul, mă strîn-gea de mîni ca c-un cleşte şi te chema, ars d-un foc nestins. „încă doi ani... Să nu vă las pe drumuri" ... a zis şi i-am închis ochii.
Pe mama ^Stanca o ;podidiră lacrămile ; curgeau picături mari pe vatra de cărămizi calde, şi de unde cădeau să ridicau aburi înghiţiţi de gura sobei.
— Nu mai plînge, mamă, zise Sultănica sărind în sus. îi dau foc... să arză ca şoarecii... Doar nu s-au stins toţi ai Kivului!
Mama Stanca îngheţă văzînd pe Sultănca năprasnică la corp şi cu. ocliii ca doi cărbuni aprinşi.
După cîteva clipiri dese, zise cu mare evlavie:

— Fă-ţi cruce, fata mea, fă-ţi cruce, avuseşi un gînd rău... Necuratul a trecut pe lîngă noi...
Bătrîna şopti de trei ori, plecînd fruntea în jos : „Numele Tatălui, ş-al Fiului, ş-al Sfîntului Duh, amin".
Se liniştiră. Sultănica aruncă o buturugă în sobă. Bătrîna turnă untdelemn în candelă şi-şi I şterse pe frunte deştile atinse de paharul ce ardea | la sfintele icoane.
— Am să-ţi fac o rugăciune, mamă. Iacă, astăzi I fuse vS-tul Mculae, vreau şi eu să-ncerc mila ceru-| lui. Să stau la privighere pînă la cîntatul cocoşilor
d-a treia oară. Poate să ne arunce cuviosul Mculae vro pungă cu bani, că văduva din carte avea trei fete, şi pe cîtetrele le-a căpătuit...
Mama Stanca, cu tot amarul de care era covîr-şită, zîmbi.
—■ De, maică, s-a cam umplut liimea de rele,
I d-aia şi Milostivul nu mai face minuni. Ei, odinioară a fost cum a fost, dar acum e prea de tot... O să ne apuce judecata d-apoi... O să plouă foc
| şi pucioasă... Şi îngerii Atotţiitorului vor buciuma : ‚Sculaţi, morţi, din morminte !..." Domnul ş-a
| întors faţa de la noi, păcătoşii...
— Să-mi încerc şi eu norocul...
— Bine, Sultănico, fie ş-aşa, răspunse Kivuleasa |şi, făcînd trei cruci căpătîiului, să vîrî în plapămă.
Mama Stanca sforăia dusă. Din vreme în vreme jofta, înghiţind în sec.
15
VI
Fitece oftare, năbuşită în plapămă, sugruma pe Sultănica. Gîndul ei era neîndurat. Amestecase cele sfinte cu cele lumeşti.
Cine pe lume a scăpat de chinul din care izvorăşte omenirea cu bunele şi rele'e ei '. Toţi trec p-acolo, orcît s-ar ruşina. Sultănica rătăcea ca o umbră, nu de vrun farmec; ci, eînd e să te biruie dragostea, să te pui în cruciş şi-n curmeziş, să te tai şi să presari sare pe crestături, spuză să pui pe pept, tot degeaba. Toate durerile trupului le uiţi pe lîngă focul dragostii, de este foc cu adevărat. Şi aşa fusese să fie eu Sultănica, că nu era d-a-lea ce pun pe ele carnea cu lopata si trece prin toate şi buture de rovină rărmne : bîzîie fără să ia foc.
Că după cum simţea Sultănica... de s-ar fi vîrît în gaură de şarpe şi s-ar fi dat vîntului turbat. . . era ceva din altul în ea... un chip . . . nişte ochi... un sărutat ce-o tot săruta în acelaşi loc... şi o fura, şi o ducea, legată-ferecată, acolo unde numai focşorul ei ştia. . . Se prăpădea după Drăgan Căprarul.
vn
Căprarul, scăpat de militărie, eu una, eu alta, mai cu ce avea de la părinţi, scoase apă din piatră şi ajunsese a fi jinduit de multe fete în sat. Unii îl făceau, nu e vorbă, pişicher, papugiu de Bucureşti, dar cum ziceau alţii din prietenii lui: „Aşa e moara trînda-vilor. Căţăie, că nu ţine parale. Pînă o pune Căprarul mîna în chica vrunuia, să-i facă moriscă de vînt.".
16
Cirdăşia lui era din flăcăi de muncă ca Voicu Cia-uşului (ce nu se prea uita cu ochi'buni l-alde Kivu1, ca Ioniţă Eotarul şi alţii. Nu-1 vedeai umblînd pe două cărări. Kămînea p-oricine la prinsori. Prindea armăsarul din herghelie cu dinţii de nările nasului.
Frumos, chipeş, avea o uitătură vie şi cam ascunsă, de nu-1 ghiceai ce-ar vrea şi ce n-ar vrea. Mustăţi negre şi dese. De le netezea, pleca puţin capul şi p-o mină, şi pe alta. Cămaşa pe el, ca floarea. Căciula ţurcă-neascaf, trîntită p-o ureche, îl prindea ca p-un haiduc.
Era vesel şi glumeţ.
Dar de prin priar se schimbă Drăgan al nostru.
începu să dea tîrcoale Sultănichii. Cînd îl cătai, de era şi Sultănica la horă, el sta doparte mîhnit, privea galeş, răsucind vrun pai în mînă.
D-o întîlnea la adăpatul vitelor, i-ajuta cu dragă inimă, apoi întreba încetinel de mama Stanca. Şi cînd zicea „mama", i se lipeau buzele, ca unse cu miere. De-i ajuta să puie în spinare cobiliţa cu cofele, să n-o fi atins de mînă, că pleca ochii în jos ruşinat.
Azi aşa, mîine aşa, că Sultănica, cînd prinse de veste, i se păru aşa de veche treabă, că d-ar fi fost de cînd lumea ar fi fost mai de curînd.
I se făcu frică.
Ba se hotărî să nu mai dea ochii cu dînsul.
Trei săptămîni îl ocoli, şi fură trei veacuri.
într-o zi o luă razna p-un piept de muscel, fără să ştie încotro. Finul îi trecea de mijloc. Arşiţa începuse de dimineaţă. Cîntau păsările de te slăveau. Lăcustele zbîrnîiau şi tot a bine ş-a duios spuneau şi ele. Florile îţi luau ochii şi te-adormeau cu mirosul.

1 în textul de bază : Kiva; corectat cf. contextului. —c.534 •
-in
Sultănica căta alinare, şi, în deşert, alinare nu găsea. Toate o munceau s-o răpuie. Că d-o supunea fră-mîntarea, d-o muia dorul şi sîngele de-i năvălea în col-cote la cap, să trîntea cu faţa la pămînt şi săruta florile, pînă ce o piroteală plăcută o făcea nici s-adoarmă, nici deşteaptă să fie.
Şi simţea în astă zi de pribegie o nedomirire, că suia către culmea dealului, fără să-i pese de ciulinii şi rugii ce-i tăiau picioarele ca un herăstrău. Plaiul, cu podoaba lui, o ameţea într-un vîrtej de întristară.
Cînd ajunse în vîrf, pămîntul i se învîrti supt tălpi; mintea i se clătină de spaima ce te cuprinde cînd te prăbuşeşti într-o vuitoare. . . La umbra unui pădu-cel, Drăgan sta p-un buture de stejar.
Drăgan aruncă ghioaca cu care bătea păişul, răsturnă o tivgă cu lapte bătut şi strigă ca scos din fire : „Sultănico, mă prăpădeşti !"
Cum, ce fel, de ce ... să treziră strîngîndu-se în braţe, că braţele le curma trupul.
Din acest ceas se întîlneau pe ascuns de lume.
Sultănica bolea. Nu adormea decît despre ziuă. Vise urîte îi turburau odihna.
VIII
Ş-acum, în noaptea de S-tul Meolae, era vorba să se vază.
Mama Stanca dormea.
Sultănica suflă în văpaiţă şi căzu la icoane. Galbenă ca turta de ceară, dă să se roage, şi nu poate să-şi adune gîndurile risipite. O sudoare rece îi brobonă fruntea. îşi acoperi faţa cu amîndouă minele. Socotise că icoanele s-au cletinat, voind să se întoarcă de la dînsa.
18
încet-încet, ca o stafie, să tîrî pînă la gura sobei. La lumina focului parcă murise şi înviase.
„înşel pe mama, necinstesc curatele sale bătrî-neţi, înşel cele sfinte !" Dodată, lumina ochilor îi scăpară. Gura sobei se lărgeşte, buzele-i de pămînt se roşesc, rînjesc, se întind ca un gîtlej de balaur ; flăcările sînt limbi de foc ce să răsucesc şi se desfac; duduitul dinlăuntru să porneşte ca un potop de jale.
Sultanichii, privind la vîlvătăile din sobă, i să păruse c-a văzut gura şi muncile Iadului.
Speriată, se repezi din nou la icoane şi dădu-n genuchi. Să rugă, mormăi: „împărate ceresc, mîngîitorule ..." îndurarea să coborî pe chipul ei. Vedeniile o părăsiră. Faţa i să lumină şi căzu cu fruntea la pămînt.
Şi de ce mila de sus să n-o ajute? îsu s-a grijit la Paşte şi la Crăciun ? Cine, ca dînsa, a mai atins Sfîntui Potir cu atîta evlavie? Şi dacă dragostea curată e păcat neiertat, cum de atîtea fete mari fug cu flăcăii, şi unele/nSveste să dau afund cu tîr-goveţii, şi tot bine, tot vesele, tot zile albe duc ?
Ispita ei e mai afară din cale? Un sărutat o arde trei zile şi fitece bălărie o ameninţă s-o dea de gol satului.
După ce vede pe Drăgan, vestmintele o doboară ca nişte piei de plumb. îndată ce scapă din braţele lui, e ceva care o încinge şi-i zdrobeşte oasele. N-o să-i mai vie minte la cap. D-ar fi de ţîţă şi tot n-ar fi aşa de proastă şi de capie. Vezi bine . . . nu se poate ... . Ce e de la ea nu e... nu e după cum vrea, ci după cum îi e scris să vrea. . . Cine ne-a dat inima să nu ne fi înfipt dorul si dragostea în ea ...
Sultănica strînse pumnii de-i trosniră deştele.
în uşa tinzii să auzi ciocănind încetişor,
19
Sultănica abia-şi stăpîni răsuflarea. îşi netezi părul, îşi aşează fusta înaintea icoanelor. Vru aă meargă şi se cletenă. îi amorţise un picior. Apoi ieşi în vîrful degetelor, aruncînd o căutătură speriată. Trăsese zăvorul prea repede.
Mama Stanca doarme învîrtindu-se şi p-o parte, şi pe alta. Chipul ei, zbîrlit, us^at şi luminat de candelă, parc-ar fi chip de moarte. Visează. Ar voi să scape de vro primejdie . . . Se-ntunecă ...
IX
Se crapă de ziuă. O fâşie de lumină, ca un brîu de argint, se întinde spre soare-răsare. Codrii fumurii parcă plutesc în depărtare şi ogrăzile sînt albe de zăpadă.
Sultănica gifuie, scoţînd, pe gură şi pe nas, aburi groşi ce-i cărunţesc părul şi genele. Picioarele i să seofundă pînă la glezne. IStasul ei e roşu-vînăt. La-crămile i-au îngheţat pe obraz. Se luminează. Ea vrea să meargă mai iute şi cade. Să scoală repede şi iarăşi cade.
- Speriată, priveşte îu toate părţile., Să tăiase în gheaţă. Cîteva picături de sînge căzură pe zăpada albă,
.
Un viul uşor scutură, din ramurile pomilor, o puzderie de ninsoare.
^Sultănica apucă o pîrtie acoperită cu zăpadă măruntă, ce sare ca priiful sub paşii ei pripiţi. în dreptul morarului, pune capii-u pămînt, furişînd o uitătură numai cu coada ochilor.
Un mîrîit de cîine o face să tresară ş-un ţipăt de gîscan i-aruncă inima din loc. îşi încordează puterile
20

ş-o rupe la fugă. Case, plute batrîne, troieni cît dealurile, ogrăzi de pruniy toate fug şi s-afundă în urma ei. într-o clipă trece podul de peste Eîul Doamnei. Xu s-ar mai uita înapoi s-o poleieşti cu aur.
A ajuns acasă. Lăbuş, cîinele curţei, cu păr ca de lup, începe a lătra s-a se gudura pe lîngă dînsa.
Sultănica pune mina pe clanţă1, dar nu îndrăzneşte nici să desehiză, nici s-o tragă înapoi, arsă de ger.
Pielea degetelor i se prinse de clanţă.
— O nălucă, mamă, a sfîntului Xiculae m-a făcut să alerg, să caz, ţiindu-mă întruna după acel moş cu barba albă, în sfintele odăjdii. . .
Bătrîna, cu frica Domnului în sîn, crezu. Să sperie văzîndu-şi fata sîngerată. îi legă mina în cîrpe curate. Nu ştia ce să mai facă ca s-o oprească din plîns.
Atît odor mai are Stanca. Atîta nădejde. în faţa ei vede pe Kivu, vede belşugul d-odinioară, zilele senine şi nopţile petrecute pe prispă afară. în faţa ei vede căminu-i cum era cind era. O durere d-a Sul-tănichii îi curmă viaţa ce abea să mai ţine într-o aţă. Un dor, o înduioşare, cînd se zugrăveşte în chipul fetei, face pe bătrîna, deşi veştejită şi uscată ca o frunză de brumar, să-şi învieze în adîncul ei ceea ce a simţit cînd a dat ochii cu Kivu pentru înti-iaşi dată.
D-ar fi după gîndul ei, Sultănica, „plăpîndă şi frumoasă ca o cocoană", ar trebui să fie şi mai şi decît nevasta arendaşului. I-ar da căleşti cu telegari,
1 In textul de bază : claia; corectat cf. ed. 1885.

poştalioane cu opt cai bidivii şi cite-n lună şi-n soare. Da' s-ar robi turcilor, numai s-o ştie bine. Şi cînd să gîndeşte că nu poate nici pe sfert de sfert din ce ar dori, îi vine să se dea cu capul de pereţi, să intre în pămînt de vie.
— Odorul mamei, odorul mamei ! îngînă mama Stanca, legănînd capul fetii pe peptul ei măluros şi mort.
Sultănica sughiţă. Pe umerii obrajilor îi joacă şi se schimbă două pete ca nişte nisfele de rumeneală. Privirile-i ascuţite, scăpate din umezeala ochilor, trec prin geamuri şi să îneacă în zarea zilei. Gura-i pare mai mare ca de obicei, mai răsfrîntă. Buzele, aprinse, le simte calde de sărutări. Sfîrcurile urechilor îi ard. Părul e mototolit supt marama ce cade pe spate. Eochia, sucită pe trup. î^ăjiţele opince-lor, dezlegate. Se pipăie. îşi încheie cămaşă la gît. Clipeşte zorit. Ş-ascunde ochii în umărul osos al mamei Stanchii.
Dacă ar putea să se arunce la picioarele mă-sei ! SJL-i sărute tălpile şi să mărturisească tot. . . ! Dacă s-ar arunca în rîu. .. ? Dac-ar lua lumea în cap si ş-ar perde de urmă . . .1
— Odorul mamei, odorul mamei ! îngână mama Stanca, legănînd capul fetei pe peptul ei măluros şi mort.
Pe Sultănica o tăie această mîngîiere curată. Sări din braţele mă-sei şi s-aruncă în pat, cu faţa în- * tr-o pernă, coprinsă d-o jale cu lacrămi cari ard pe unde pică.

X •
Drăgan Căprarul cîştigase rămăşagul cu Ion al Ciauşului că va veni de hac Sultănichii. Un june mai mult şi fala flăcăilor. Cum o să-şi răsucească mustaţa de grozav printre tineret ! O să calce din pod. Cîtă-i curtea hanului de mare, ca p-o beizadea n-o să-l mai încapă locul ! Leicuţei i-a făcut răvaş de drum. Bărbaţi sînt şi pentru ale sărace. Fiecare cu norocul ei. Dacă i-a plăcut, a vrut. Şi ce, nu e tot ea? Multe a văzut, multe a prefirat el prin ăl Bucureşti ! Doară n-a tăiat clinilor frunză ! Sporă-văia, la cazarmă, Negoţoi, vistavoiul, si de cocoana d-lui maior. Că n-o să cază el, Căprarul, în patara-ma d-lui sublocotenent. Doamne, ce bătaie i-a tras ţiitoarea ! A doua zi, la „rivizie", era cu ochii ca fundul căldării.
Olio-lio ! greu i-a fost lui să facă ce-a făcut, că d-aci încolo merge găitan. Pentru o cotoroanţă ş-o pitpalacă, un pumn, şi le-a luat mirul!...
XI
Mitrana Tălugă a Ţuţuenilor are şezătoare, nu glumă ! Două luminări de seu ard p-o masă rotundă cu trei picioare. Nu e nici un flăcău. Altfel, nu e chip să ai la şezătoare nici pe fata popei, nici pe fata primarului.
Fitece nevastă tinerică, fitece fată mare ş-au făcut poala maldăr de fuioare. Da' mai încurcă lumea cîteva fetişcane ce nu s-au prins în horă şi li se scurg ochii să fie şi ele printre cele mari.

Fusele zbîrnăie alene într-un rîs cu hohote, pisoi, cu cercei roşii, cu ochii ca două scîntei, sare de la un fus la altul şi parcă, le eîntăreşte în labele lui neastîmpărate. Doi copilaşi, cu chica ciul, aşteaptă să scoată daica Mitrana cartofii din spuză şi dovleacul din căldare. Şi să tot şterg la nas cind le vin aburi dulci cu miros de godină.
— Aşa, soro, zise Ciauşanca, a început să cîrcîie fata Kivului. Vezi uryle au dus-o gîndurile, c-o s-o ia Drăgan .. . B împeliţat Căprarul, nu-i dai de fund. Cu rămăşagul i-a păpat neichii juncul cel mai gras.
— Iată colo, strigă Mitrana, de umplu casa, fi-tece pasăre măiastră îşi găseşte vînătorul. Măcar de ş-ar clădi cuibul în cloponiţă ori sub streaşină primăriei, tot o să cînte, că nu se poate :
Dar un hoţ de vînător Smulse trei fire de păr, Le făcu un lănţişor Şi mi-1 puse de picior.

— De, dadă Mitrana, grăi Marica, fata primarului, dînd ghies fetei popii, cică şi vînătorul îi zice măiestrei : Cîntă-ţi, puică, cîntccul Că nil-e drag ca sufletul.
Toată pasărea pe glasul ei piere. D-ta spui una, eu alta, cum o taie capul pe fiecare...
Marica e un boboc de fată. Cam puţintică, dar ce să-i faci, cînd omul e nurliu, duce ziua după el. Marica, de rîde, ţi-arată două şiruleţe de mărgăritar. E prelungă la chip, codalbă, cu ochii viorii, şi să
24
strecoară printre surate ca un prichindel. Şi gluma cu glumă bate si spune basmele si snoavele bătrî-iieşti cu atîta limbuţie, că parc-ar citi pe slove.
Mitrana simţi cuvintele Marichii ca si cum o piersicase cu urzici. Tuşi, cîntă ceva pe nas, apoi se duse să ia aminte de mezelic, cum se cuvenea după bunele datini.
Safta lui nea Ghiţă aduse iar vorba :
.— O să se ducă vestea ca de popă tuns. Ce mai cinste şi pe Sultănica ! Obraz smerit, suflet ascuns .. .
îsu sîirşi cuvîntul, si Catrina Pîrvuleasa şopti la urechea Mirei, mai la o parte de celelalte :
— Uite, soro, ce ţi-e cu omul! Auzi colo la Safta ... Şi ea are un copil ce face măricel. Ăst copil 1-a născut patru luni in urma măritişului cu nea Ghiţă. în curind o să aibă doi, şi, de, se cam zic multe . .. Altfel, nea Ghiţă e omul lui Dumnezeu, ce-are el cu gura lumei ? ... Pînă nu vede, nu crede... dacă o crede ş-atunci. ..
— Şi eu, lele Saftă, grăi Ilinca Ciupită, şi eu dam cu gîndul că Sultănica n-o să s'fîrşească cu bine. Acum să-şi mute gîndul la moşii ăi verzi, că nimeni n-o s-o ridice din gunoi. Mai bine să-şi lege o piatră de moară de gît şi să s-arunce în rîu decît să-şi tî-rască zilele' încărcate de aşa păcat...
— îfu spui eu, Miră, şopti iar Pîrvuleasa, pe cînd celelalte dau prin ciur şi prin dîrmon pe Sultănica, nu-ţi spui eu că naiba cînd n-are de ce rîde face pe hoţ judecător...
— Ai gură de aur, surată Catrină, răspunse încet Mira. Auzi d-ta cum sporovăieşte Ilinca Ciupită, şi ea a înbătrînit fată mare. Se dă ea pe lingă mulţi,-şi mulţi se dau pe Ungă ea, c-ar avea bune părăluţe.
25
Da' ce face, ce drege, că n-are lipici. Cînd merge, să zici curat c-ar fi butuc cu picioare. încai cînd rîde, sparge ţiple. Pînă au început, atît le-au fost mult, c-apoi căđeau claie peste grămadă ponoase, cîrtiri, zavistii, învălmăşite într-un hohot gras şi spart.
— O să-i semene Căprarului.
— D-o fi fată, o s-alerge d-a-ncîtelea pe la soare-răsare pîn-o vedea pe dracu la soare-apune.
— Frumoasă zestre dăruieşte sfîntul Niculae!
— Zestre cu mini şi cu picioare.
— Ei, ei, guri rele, şi voi aţi ameţit în braţele flăcăilor ! Ziceţi mai bine Doamne fereşte ...
— O să vă placă . . .
— Da' nu ca Sultănichii...
— Pentru că inima cere, nu-şi pune fata poalele în cap.
— Vijelia le ridică.
— Nu se îngroaşă gluma. .. dacă nu ţi le ridici singurică, fetica mea.
Şi ţipete, şi rîs, şi frămîntare.
Fusele dormea somnul mătuşii. Fetele fierbeau de un neastimpăr cald şi puternic. Sudoarea curgea în cîrîie pe obrajii lor graşi şi aprinşi. Unele-şi su-meseră mînecile chenăruite în stacojiu îşi azvîrliră coadele pe spetele largi. Altele-şi desfăcură sînul pietros, care ţipa sub cămăşile întinse.
Soba dogorea.
Fetişcanele jinduiau farmecul fetelor mari. îfu îndrăzneau, cu tot zăduful, să s-arate în bună voie : abia aveau ca două mere creţeşti.
26
Zbenguiala ridică câsa-n sus, iar Mitrana, roşie ca coaja de rac, sosi cu dovleacul într-o tavă, spart în bucăţi mari şi galbene. Aburii, groşi şi dulcegi, se încolăcea din tavă pînă la grinzi. Lelea Safta, lăsîn-du-i gura apă, aruncă marama pe spate şi, de veselie, începu să cînte c-un glas prelung :
—- Pentr-un măr de fată mare Naiba aleargă călare, Pentr-o mură ş-o răsură De trei ori să şterg la gură, Şi răzaşi cu răzăşie, Si ciocoi cu căftănie. . .
XII
Sultănica nu mai băga nimic în gură. Se topea pe picioare. îngăbenise, se uscase ca iasca şi-i scoteai vorba cu cleştele. Ochii ei, drăgălaşi odiniară, în * fiece dimineaţă erau roşii. Noaptea, cum simţea pe mama Stanca înşelată de somn, plîngea năbuşit pînă ce pleoapele îi zgîriau luminele.
Unde o apuca gîndurile, acolo rămînea, fără a clipi, cu mînele înţepenite ca nişte beţe. Şi după ce se întunecă, pe buzele ei, crăpate şi acoperite cu pieliţe pîrlite, trecea cîte un suHs trist şi plin de amărăciune.

]^u mai ştia de lume, nici de rugăciunea obişnuită. Să mişca ca o vîrtelniţă, fără să ştie, fără să vrea. Cînd umbla, aluneca uşor, ca umbra ce însoţeşte paşii omului.
27
Aşa se văd, în codrii muscelelor, mesteacăni iălăi,n cu frunzişul mărunt prin care tremură'cerul voriu, şi dodată, ca arşi de var la rădăcină, se scutură de frunză, se cojesc de teaca lustruită, se-nconvoaie, se usucă şi pier pe nesimţite. Sultănica, de n-ar peptăna-o mă-sa, nu s-ar mai peptăna. Şi cînd mama Stanca îi desfăşură valurile de păr, negru şi des, peptinele îi scapă din mînă ca la o ciolacă, gîtul nu-i mai ţine capul fără pic de carne şi, cu un glas ce abia se aude, îi zice : „Spune maichii focul tău4'...
Ce nu făcuse bătrîna? . . . Colindase, pe furiş, prin satele dinprejur după meştere şi cărturărese. Unei ţigănci dase trîmbă de nouă cămeşi [pentru] ghicirea soartei pe stele, pe bobi şi pe furtuni. . . Dar nici leturghiile, nici descântecele, nici vrăjile nu-i scăpa copila de vestejire.
Din zvon aflase că ai scăpa ce ţi-e drag dacă te-ai da în munca Ielelor. Nu c-a crezut, dar a încercat.
într-o noapte de marţi, zărind un cearcăn în jurul lunei, s-a. strecurat ca o nălucă pînă la biserică. Apoi s-a' întors sub streaşină casei. Şi ş-a presărat în creştet pămînt din trei morminte. A adăstat toată noaptea, dar Ielele n-au venit. în altă zi a înşirat toate rugăciunile, de la moşi, de la strămoşi, pînă a căzut jos de ameţeală.
Trecu Naşterea Domnului cu sărbătorile mari, trecu cîşlegiul şi cei patruzeci şi patru de mucenici. Vremea dădu în cald. Primăvara mugură şi încolţi podoaba plaiului. Şi nici-o înbunare l-alde mama Stanca.
în dimineaţa Floriilor, bătrîna plecă- la biserică, minată spre locaşul mîntuirii d-o fărîmă de nădejde. Se dete cu inima toată cîntărilor şi evangheliii. La
28
ieşire, cîteva muieri din sat făcură roată în jurul ei şi începu vorba despre cele spuse în Duminica Floriilor.
Soarele şi un vîntuleţ zbiceau văile. Copii desculţi goneau veseli, încinşi cu ramuri de salcie slujită de moş popa. Bătrîneie, păşia-păşia, ţineau drumul casei, mestecînd anafura sfinţită.
Viaţa se deştepta, Mugurii erăpau. Vrăbiile, stoluri pe moliftul din faţa bisoricei, ciripeau cearta lor obişnuită. Şi zoriţi la trai de aerul căldicel, cocoşii s-auzeau eîntînd să-şi rupă beregata.
Muscelele, acoperite d-o pojghiţă verzuie, abureau un fum ce să-nălţa alene, clătinat de adiere.
— Jupînească Stâncă, grăi Tălugianca a mare — nerăbdătoare d-a sfîrşi cu cele sfinte — se vorbeşte pin sat că Sultănica merge rău cu sănătatea. Bat-o norocul de fată, prea e inimoasă ! Iacă, n-are cuvînt să se prăpădească. E tînără, curăţică, harnică, ce mai vrea? Pentr-o dragoste nu-şi răpune cineva capul. Ce să-i mai faci? Că d-ta ştii, nu e ea pentru întîia oară. S-a încrezut pe minarea, da' şi lui Drăgan n-o să-i meargă strună. Azi pîngăreşte pe una, mîne p-alta, pînă ş-o găsi stăpînul.
Mama Stanca, apucată ca de alte alea, fără să deschiză gura, o rupse la picior, aruncînd mirul sfînt în noroi.
— Prefăcătorii de vulpe bătrînă, îngînă Voicu-leasa, plecă ca o vijelie, parcă n-ar fi ştiut de pata-rama Sultanichii. Ţandăra nu sare departe de buştean. Aşa a încurcat şi ea în tinereţe pe Kivu, numai că fetei nu i-a fost d-a bună.
Mama Stanca intră în casă, trîntind uşa de perete. Chipul ei era ca mustul de bozii. Auzul îi vîjia ca scocul morei. La închietura fălcilor simţea două
29
ghiulele de plumb. Capuî îi era greu. Plcioarele-i îngheţaseră pînă la glezne... Şi, învîrtind ochii în cap, aruncă un fulger de privire asupra Sultănichii. . .
— Ai perdut tot... ai perdut cinstea casei ! Atît ne mai rămăsese ! strigă Kivuleasa, şi căzu mototol la pămînt, bolborosind şi zvîcnind din picioare.
Sultănica începu să ţipe. Se plecă asupra mă-sei, ce în deşert se-ncerca a mai vorbi. Bătrîna o apucă de gît. „Tot. . . tot. . . tot !" mai izbuti să zică. . . ş-o sărută cu focul cel din urmă ...
Satul întreg îi trecea pe dinaintea ochilor ei orbi ş-o arăta cu degetul. în urechile-i surde auzi stri-gîndu-i : „Unde ţi-e fala? . . . Credeai c-o să ţie cît lumea belşugul fără căpătai ? . .. N-a fost curată starea d-odinoară. .. Sărăcia te-a pedepsit o jumătate de viaţă şi necinstea te cotropeşte la moarte".
XIII
La trei duminici după Sîn-Petru, soarele poleia lumea în aur cald şi tremurător. Zăpuşeala, în loc d-a da lenei vieţuitoarele, le zorea, le ferbea într-o mişcare veselă de sărbătoare. Belşugul înprăştia cheful pre-tutindenea. Porumbiştile primăvăratice erau |o podoabă. Iarba se strecura şi pe potecile bătătorite. Ogrăzile de pruni şi mere se îndoiau sub greutatea pometului. Vrejurile de dovleci se încolăciseră unu peste altu, acoperind gardurile cu foi ţepoase şi mai late ca foile de lipan. Era un an cît cinci. Săturase orce rîvnă. Că din vreme veche nu se pomenise atîta prisos de bucate. Ai fi zis că fitece bob se însutise.
30
In faţa Hanului Eoşvi se încinsese o horă straşnică, de săreau scîntei de supt călcîie. în vîrtejul jocului, salbele de galbeni împărăteşti şi icosari turceşti zor-năiau la gîtul celor avute. Vîlnecele, cu fluturi sclipitori, zburau cînd la

dreapta, cînd la stingă. Suratele, împodobite cu flori-domneşti, rîdeau izbind pămîn-tul după hihăitul flăcăilor pletoşi, rumeni de zăduf şi de sînurile durdulii. Se mlădiau rotund trupurile, dîrdîind pe picioarele lor sprintene, parcă naiba gî-dila astă tinerime plină de foc, -ş-o arunca în sus ca p-o minge.
Trei ţigani — două cobze ş-o lăută — trăgeau „mărunţica craiului", înşirînd, din cînd în cînd, chiote întocmite din senin. Lăutarul se prăpădea cu firea, trîn-tind capul şi p-un umăr, şi pe celalt, mai ales cînd zărea ulcica, plină pînă-n buze cu vin roşu, subţire şi înspumat.
Fruntea horii era Drăgan Căprarul. Cu mijlocul încolăcit în bete, c-un maldăr de ciucuri pe şoldul drept, cu pălăria pe ceafă, ş-ascundea mîndria sub nişte sprin-cene îmbinate. Se simţea în lauda lumei. Se răsfăţa în atîtea priviri drăgăstoase.
Femeile în vîrstă nu se mai saturau privindu-şi mîndreţele, îndrugînd mai una, mai1 alta, să le treacă vremea, lipite pămintului.
— Numai biata Stanca se stinse aşa cum cu gîndul n-ai fi gîndit.. . şopti morăreasa. Odinioară, cînd sosea în toiul horei, amuţea zarva...
— Doamne fereşte, grăi moaşa Safta, cu Sultănica lăsată pe drumuri, n-a avut parte nici de [parastasul de trei zile... Şi pe deasupra mai va parastase la nouă zile, la trei şi şase săptămîni; la trei, la şase, la nouă luni: la anu, la anu şi jumătate, la doi ani, apoi la
31
doi ani şi patru luni. Cine să i le facă? Astea-s capetele creştineşti pentru mîntuirea sufletului. Şi cine poate, la şapte ani, scoate oasele din sinul pămîntu-lui pentru sfînta moliftă. După şapte ani omul e curat, că e ţarină. Şi ţarina cu oasele bmecuvîntate să vor întrupa în ziua d-apoi, mai curate ca lacrima, în faţa tronului de lumină veşnică.
— Iată la Drăgan, zise morăreasa, ec proţăpit e ! Da, si joacă, bată-1 pustia, parc-ar trage tighel ! O să ne nuntească satul cu fata primarului. Da' nu ca zăr-pălatecul de fi-meu : în loc să puie şi el ochii pe vruna, d-o vreme încoace umblă craun. Sărbătorile, cînd îl cauţi, cu hîrzobul în mînă. Pe cine i-o fi căşunat nu ştiu, că nu spune să-1 tai...
•
— Lasă, cuscră, grăi Dumitra, femeie de cinci copii, cu ochii căprui, ce-i juca la fitece cuvînt. Ăsta să-ţi fie necazul ăl mare, că n-ai mai vedea fir alb . . .
Brîul răpăia pejntrecute, că flăcăii ceruseră ceva bărbătesc. Puţine fete-1 învîrteău, da-1 mvîrteau să se ducă pomena.
>
XIV
Pe pieptul muscelului dintre Domneşti şi Berivo-eşti, Sultănica suia, mînînd o vacă bălaie c-un viţel, ce să da pe furiş la uger şi scăpa, în mers, ţîţa rumenă şi asudată de lapte. Miercăna mugea, întorcînd capul cu nişte ochi negri, blînzi şi genoşi. Bătrînul Lăbuş îşi urma stăpîna cu credinţă.
Sultănica, afundată pînă la brîu în fîneaţă, mergea privind neclintit în depărtare. Slabă, galbenă, cu pielea de pe faţă aşa de subţire că-i numărai vinele albăstrui urzite în curmezişul tîmplelor. Ochii ei, mari
32
clin fire, păreau mai prelungi decît sprineenole, ş i nu spuneau nici dragoste, nici ură, uitîndu-se fără pic de credinţă, la cetul întins ca un zăbranic nepăsător şi vioriu.
Părăsind vatra părintească, pustie de farmeeile de odinioară, tot i să înfăţişa ca o minciună deşartă. Luase lumea în cap, căutînd drumul muntelui Popău, unde tatăl său îşi ţinuse la păşune turmele de oi si cirezile de vite mari.
Voia să-si pearză urma şi să-şi adoarmă inima ostenită.
Fînul, de leandră, de mărgărintă, de trifoi cu vlăstare învoalte, de măzăriehe vîrtojită, să mişca în valuri uşoare, ca o pînză înbrebenată cu flori. Scînte-ioarele se ridicau cu vîrful roşu. Drăgaica stufoasă răspîndea, pripită de soare, un miros ca floarea de tei. Lumînărelele, drepte si băţoase, întreceau fînul şi stau de streaje, din pas în pas, cu flori galbene şi bătute p-acelaşi picior.
Arii de feţe să împreunau în toată întinderea plaiului, desfăşurat în colnice şi văi, închis, în depărtare, de înălţimi încovoiate ca nişte brîie verzi.
Peste toată această mîndreţe plutea eîte un vultur, alunecând în largi rotocoale pe aripele întinse ale căror sfîrcuri abia se mişcau din vreme în vreme.
Sultănica ajunse în vîrful muscelului.. . Privi lung la turla bisericii din sat... Şi pieri la vale, înecată în fîneaţa ce cobora...
Miercana mugi, şi mugetul ei se perdu, ca un glas de jale, în adîncimea văilor.
3-C.53 4 33
SORCOVA
Troienii se ridicau namilă pînă în tinda creştinului. Vîiitul spulbera fulgii de zăpadă în vîrteje şi stoluri, repezite în lungul uliţelor, sparte la răspîntii şi înprăştiate fără căpăta în largul maidanelor de la Olănita *, Pîrtia nu se mai cunoştea. Zăpada îţi trecea de glezne şi mai bine.

Fumul căminelor, zăpăcit de bătaia crivăţului, se zvîrcolea pe loc şi, ca şi cum ar fi fost sorbit de vetre, se prăbuşea îndărăt pe gîtul coşurilor. Mahalaua îuţelenise îngropată în troieni.
Isu se pomenea nici gură de om, nici lătrat de cine.
Aşa An nou, aşa Sîn-Vasile, să-1 hărăzească Domnul vrăjmaşilor noştri,' că şi dvai avea tufă în bătătură, uiţi si de topor, te dai cît mai afund
în plapămă, îţi răstorni toate ţoalele în spinare, şi, tot gheaţă rămîi din tălpi pînă la creştet.
1 Veche mahala in Bariera Vcrgului din Bucureşti.

I

Taraful lăutarilor, al lui Sotir Ciupitul, ţambala-giul Olănitei, împodobise din preziua im cap de porc cu tibet conabiu şi albastru, cu busuioc şi cu cercei roşii în amîndouă urechile, şi mi-iyîrîse, în dinţii rînjiţi, un trandafir umplut cu tocătură rumenă.
Toţi aşteptau să vază astă grozavă „Vasileă", şi nimeni n-o mai vedea, deşi trecuseră ca la trei ceasuri de cînd se luminase de ziuă.
îsu se pomenea nici de sorcovăială, dupe cum S-ar fi cuvenit de la moşi, de la strămoşi. Ţi se prindea pleoapă de pleoapă, nare de nare, falcă de falcă, degera oul în găină de ger ce se pornise.
— N-am putea duce l-alde biata Bălaşa ceva curmeie de viţă şi vreascuri ujujite? zicea mama Arghiriţa fetei-mari ce învîrtea mămăliga între genuehi şi se ştergea la ochi din pricina fumului.
Biata Bălaşa ! o fi amorţit cu copil cu tot ! Săracă lipită, bolnavă că nu se mai poate tîrî, văduvă cu copilul gol puşcă, pe aşa căţea de vreme, nu ştiu, zău, de şi-o mai înnoda zilele... scoală, Irino, 'mamă, pune pe tine cojoaca ta şi dulama mea şi du-te de vezi, îi abureşte coşul a fum ?
Irina lăsă făcăleţul în mîna mă-sei, se strecură pe prispa din jurul pereţilor pînă la spatele casei, apoi se întoarse într-un suflet în tindă, se scutură de omăt şi sări pe vatră.
— Nu e, mamă, nu e fum, nu e nimic; geamurile — îngheţate tun, cu frunze geruite, de nu le-ai răzui nici cu custura.
— Grăbeşte, Irină, să-i duci ceva găteje, niţică mămăligă şi ceva fiertură; să le aprinzi focul cum ăi şti, să le pui masa, c-or fi flămînzit; şi e mai mare păcatul să ştii pe femeie cu copilaşul ăla po-cîltit şi degerat la o zi aşa de mare !

II

Zăpada îi păi ninsese în tindă; vîntul îi cînta prin crăpăturile uşii parc-ar fi vuit în duba mare; şi Bălaşa era întinsă în pat, învălită c-o plapămă veche, soioasă şi ciuruită cu găuri prin cari ieşeau ghiomotoacele de lînă neagră. Pe picioare îşi trîn-tise două scovergi. La sin îşi ghemui se copilul îmbrăcat cu nişte zdrenţe de pantaloni, c-o scur-teieuţă blănită şi încins pe la mijloc c-o basma roşie. Chipul ei, gălbejit de boală şi de sărăcie, începuse a da în vînăt; ochii, pironiţi asupra copilului, perduseră luciul vieţei ca şi cum i-ai fi răzuit c-o gresie.
— Mamă, mi-e frig lîngă tine, tu eşti prea rece, higînă copilul dîrdîind, lasă-mă să mă dau jos.
— Bine, îsică, fă culn vrei, şopti Bălaşa. Oîteva lacrimi îi umeziră ochii ei uscaţi.
— .Mamă, mie mi-e frig cînd stau în casă, adaogă copilul trăgîndu-şi cizmele, mai bine ar fi să mă duc cu sorcova. Soba nu s-a dăzmorţit de trei zile, şi eu am merişor şi busuioc uscat, pot să-mi fac o sorcovă, dacă nu am una de tîrg cu flori şi cu beteală •, şi poate să viu cu parale; am să-ţi cumpăr pine caldă. Aici e frig,- mamă, vreau să mă duc !
Şi el, care înghiţea în sec de foamş, nu-i venea să spuie drept — deşi abia era de şase ani — căci simţea pe mă-sa .bolnavă greu, si tot zadarnic ar fi fost s-o mai mîhnească şi el cu foamea lui.
— Du-te, răspunse Bălaşa înehizînd ochii. Ştiu eu ce te mînă pe tine, dragul mamei, ştiu eu, numai Dumnezeu nu ştie! Să te sărut o dată înainte d-a pleca.

— De ce să mă săruţi, mamă, înainte d-a pleca 1
— Ca să-ţi fie cu noroc, ca să cîştigi parale, ca să te primească cu bine la casă de oameni.
Şi dupe ce-1 sărută pe frunte, pe obraji şi pe ochi, copilul se uită lung în faţa ei.
— Mamă, dar gura ta este de gheaţă"? Altădată, cînd mă sărutai, mă încălzeai, acum parcă mi-ai bătut două piroane de gheaţă în amîndoi ochii.
Şi, văzînd că mă-sa şi-a luat faţa în mîni, o socoti mîhnită de vorbele lui, se repezi la gîtul ei, o mîngîie uşor pe tîmple şi-i strigă c-un glas între rîs şi plîns :
— Vrei să te sorcovăiesc? Aşa cum m-ai învăţat tu, mamă?... „Tare ca ferul, iute ca oţelul..." Su vrei? ... „Să înfloreşti, să mărgăreşti î..." Nu zic bine? .. . „Ca un măr, ca un păr !" ...
Bălaşa, dupe ce zgîrci de trei-patru ori din mini şi din picioare, îşi veni în simţire ea dintr-un somn adînc.
îsică era la gîtul ei şi, începuse a-şi îngîna vorbele cu plinsul.
— îsu zic bine, mamă? De ce nu mă asculţi? „Ca un fir de trandafir, tare ca peatra, iute ca săgeata" ... Mai sărută-

mă o dată, c-am să-ţi aduc pîne caldă de la Iane brutarul.
îl sărută. Parcă buzele i se încăîziseră într-un zbucium de viaţă fără nădejde. Mcă,. dupe ce o bătu pe frunte cu mănuchiul de merişor şi de busuioc, plecă îndesîndu-şi căciulă pe urechi.
Cînd copilul ieşi afară din tindă, îl săgeta crivăţul, care te orbea şi-ţi îneca răsuflarea. Cercă să facă un pas din prag şi nu văzu înaintea ochilor.
37
O pală groasă de zăpadă îl izbi peste ochi. în acea frămîntare cumplită, un singur gînd îi licări în mintea lui de copil: „Vreau să aduc pîne caldă mamei,' pîne caldă de la Iane brutarul!"
Şi intră în zăpadă pînă în brîu. Să opri încremenit. Auzise ceva.1 îl striga cineva ? Auzise bine numele lui. Vîntul să fi fost ? Şi vîntul era rece, şi glasul care-1 chemase fusese cald. Ca şi vîntul să perduse în depărtare, deşi venise de aproape. „Sică !. .. Mcă !. . ." Iar? Şi acest glas, care ieşea ca de supt o copaie răsturnată, era slab, năbuşit, tăiat de tuse, bolborosit într-o Mrîială care-1 îngheţă pînă la măduva oaselor.
— E mama ! şopti copilul clănţănind, şi să repezi la uşe.
Pe cînd se lupta să deschiză uşea cu mina stingă, căci cu dreapta strîngea cît putea sorcova de meri-şor, iacă şi Irina a mamei Arghiriţa, cu un maldăr de găteje şi de viţă uscată.
— Mama, dadă Irină, cere apă, deşchide-mi, deş-chide-mi!
Cînd intrară în casă, biată Bălaşa se dusese pe lumea ailaltă. Plapăma şi velinţele căzuseră jos. O mînă-i odihnea pe piept, iar cealaltă încremenise înfiptă în aşternut. Cu ochii pe jumătate închişi, părea că-şi caută oopilul la sîn. Gura ,ei căscată, o pată neagră ca întunericul, şi, tot ca întunericul, fără fund.
— Dadă Irină, vrea apă, să-i dăm apă, dadă Irină ! îngînă bietul copil, căutînd prin odaie cana cu apă.
Dada Irina, în loc să-1 asculte, îl luă în braţe şi se repezi cu el pe uşă afară.
38
Cînd îl duse î-aide Arghiriţa şi dădu de căldură, Sică îmbrăţişa soba, închise ochii şi zise încetinel şi dulce :
. '
— Dadă Irină, să faci şi mameifoc, că mult e bine la căldură ! . .
Apoi, băgînd de seamă cum şopteau de tainic Irina cu mama Arghiriţa, care adusese ş-o lumînărică de ceară galbenă, întrebă cu binişorul:
— Da' ce să faci, dadă Irino, cu luminarea?
— Să duc la mă-ta foc, lele, îi răspunse Irina.
— Şi eu, după ce m-oi încălzi, mă duc cu sorcova, să-i aduc pine caldă, mormăi copilul, aţipit lîngă sobă, strîngînd necontenit în mîna dreaptă mănuchiul de merişor şi de busuioc.
Dar pe cînd Arghiriţa vorbea ceva mai tare cu ' fie-sa, socotind că copilul adormise, Nică deschise sperios ochii săi albaştri, înecaţi în lacrimi, sări de lîogă sobă şi strigă, neputîndu-şi stăpîni plînsul:
— Dadă Irină, nu vreau s-o daţi popii !... De ce s-o bage în groapă % . .. Mama e a mea, nu e a popii !.. Nu vreau să-i dea ţarină în ochi... N-a făcut nimic .. . Dacă e săracă... cînd m-oi face mare o să fie bogată ... O să-i cumpăr scurteieă, rochie şi şorţ ... Să nu mi-o daţi popii!. .. Nu s-a dus la biserică c-a fost bolnavă, dadă Irină. . . dumneata ştii cum se ducea înainte ... dumneata ştii...
Abia dupe multe făgăduieli se linişti, se culcă
• d-a curmezişul patului de lîngă sobă şi adormi of-
tînd, nevoind să mănînce decît „odată cu mama".
A doua zi toate i-au fost d-a surda. S-a rugat, a plîns, a ţipat, că popa n-a voit să-1 asculte. Pe mă-sa au pornit-o cu picioarele înainte. Degeaba le-a zis
39
tuturor: „Lăsaţi-o barim pînă s-o muia curtea bisericii !", auzind că pămîntul de groapă e tare Ca osul.
Şi toată lumea i s-a părut rea d-atunci încolo, mai ales părintele Tudor. Şi din mina popii multă vreme n-a luat nici prescură, nici artos.
Iar mama Arghiriţa, în loc d-o fată, avu o, fată ş-un băiat.
ZOBIE
, D-a lungul tufăriilor dese şi verzi, prinire plute bătrîne, sălcii tunse şi scorboroase, Eîul Tîrgului îşi răsfiră apele pe minunata sa albie, în fâşii şerpuite, reci şi străvezii, că îi numeri petricelele rotunde rostogolite la vale.
Morile vuiesc pe malul sting, învălmăşind în spiţele roatelor talazurile albite de spuma ce fierbe şi se sparge de bolovanii de piatră.
Peste hălăciuga de verdeaţă, copacii de la moara lui Crasan. Mai sus decît clădirile oraşului, aşezată în lungul şoselii, stă neclintită turla lui Negni-ro-dă1.
D-o parte şi de aîta, dealurile smărăldii se înco-voaie şi, depărtîndu-se, se prefac în muscele, muscelele se azvîrlă în munţi năprasnici cu creştetile brăzdate de puhoaie şi pîrlite de arşiţa soarelui.

Şi munţii, încălecînd unul peste altul, ceafă pe ceafă, se amestecă la hotarele ţării în albăstrimea cerului.
1 Cetate şi schit în satul Băbeni-Muscel.
41
Acolo, pe creştetile Craiului, Cetăţuii şi Păpuşii, vulturii cuibează puii şi-i reped la vînat. Şi cînd cad ţintă la pămînt, par nişte gloanţe trimese din senin.
Firea vieţuitoare se mişcă ca o secătură în aşa mîndreţe, minunea minunelor, podoabă răsărită din iarbă verde, care,trezeşte şi întunecă mintea, înalţă şi sugrumă orice licărire a gîndului. Dacă frumuseţea naturii deşteaptă închipuirea, bogăţia ei năbuşeşte orice tresărire a omului. Cînd ea nu-şi mai stăpîneşte uriaşele minuni, omului îi răpeşte mintea, îi fură măreţia inimii... Deschi-zîndu-i belşugul sinului, îi răpeşte bogăţia minţii.
Peste ce-a făcut natura de prăpăstios, numai geniul şi prostia stăpînesc.
Aici numai1 pătrunderea fără seamăn şi neghiobia fără pic de înţeles pot prididi. A stăpîni sau a nu înţelege e singurul mijloc d-a nu suferi. A pricepe tot sau a nu te sinchisi de nimic, aceasta e singura taina a vieţii.
Pe zăblăul verde al platoului Bughea, bubat de muşoroaie şi întins ca o velinţă zbîrcită, merge de-a-nboulea Zobie guşatul, ticălosul şi batjocora oraşului.
Capul lui mare ca o baniţă să reazămă p-un gît înfundat în umeri. Picioarele şi mîiriele-i cată anapoda. Faţa, lată şi scofîlcită, la fitece pas se strîm-bă. Iar guşele, înflorite ea la un curcan, şi le-aruncă pe spete, şi le mişcă moale şi gras în mersul lui şon-tîcîit pe piciorul drept.
1 In textul de bază aici pătrunderea. ■. . ; corectat ef. textului din Iipoca, 1886.
Ochii adormiţi nu spun nimic. Buza de jos se res-frînge pe bărbie. Pieptul dezvelit e blănit cu păr roşcat, ca de vulpe. Zdrenţos, murdar, desculţ, cu părul capului viţioane, sărac, idiot şi' liniştit, Zobie îşi deapănă alene picioarele, fără a şti încotro.
Zorile ş-au desfăşurat apele lor portocalii. Oraşul doarme sub poalele platoului.
Zobie, rezemat în ciomagul său neted şi galben, îşi ţine dramul întovărăşit de un "copil, ca de vro opt ani, bălai, cîrlionţat, îmbrăcat într-o camaşe petec de petec. Copilul ţine în braţe un-pisoi cenuşiu cu cercei roşii în urechi.
Mirea, sărac de tată, n-are altă mîngăiere decît, pe nea Zobie. Cu el se-nţelege. Cu el şi cu pisoiul. ■ Şi cînd ml-sa îi caută, adesea îi găseşte ghemuiţi unul peste altul. Guşatul orcăie cu faţa în sus. Pisoiul, lipit vde fruntea îngustă, toarce caierul său neisprăvit. Copilul stă lîngă acest sîn zbîrcit şi negru ca pămîntul.
.—]STea Zobie, îi zise copilul apucîndu-1 de braţ, nea Zobie, ei, ce frumos e cerul de S-tul Iiie ! O să avem cîştig !
- — Aba-abu ! aba-abu ! îi răspunse guşatul, nete-zîndu-1 uşurel pe frunte, şi-i arată pisoiul din braţe, care dormea cu picioarele împletite şi cu gîtul răs-frînt în sus.
— Nea Zobie, azi n-o să plouă ca ieri. Şi să cerem la cocoanele cu betele de argint. Ele mă mîngîie şi au minele ca puful. Ştii că, mie-mi plac! Sunt frumoase şi să poartă ca noi. Ai, nea Zobie? Ai? ^ • Guşatul dădu din cap. Să uită la Mirea, şi faţa i se deschise. îşi aruncă ochii spre răsărit. Şi cerul, subţiindu-şi aurul, părea ca o peliţă de argint cald.
43
Iar şirul muscelelor, din Nămâeşti pînă la Măţău? ca un talaz cernit, acoperit cu păduri mărunte, creţe şi pitulate la pămînţ.
Ochii săi mici să erăpară. Zbîrciturile feţii plecară spre tîmple. Nările nasului i se deschiseră şi, învio-rîndu-se în obraji, începu să alălăie un cîntec înfiorător.
— A, la, la, la, Iu, la, Iu, la, Iu !
Mirea începu să ţipe ascuţit, vesel de cu ziua de ce-o să cîştige de la cocoanele lui cu minele moi ca puful, cu" ochii blajini, cu zîmbetul pe buze.
Şi juca în jurul guşatului, tremurînd de răcoarea dimineţii. Şi Zobie cînta mereu, arătînd cu ciomagul spre soarele care se aprinsese în vîrful munţilor.
în toată liniştea surdă a platoului nu s-auzeau decît glasul ascuţit al copilului şi jalea veselă a lui Zobie.
Era un fel de înfrăţire ciudată între scălămbăiarea guşatului şi cîntecul dezmetec al lui Mirea.
— îfea Zobie, ş-o să bei rachiu cînd ne-om întoarce pe înserate la Bughea, că o să-mi dea de cheltuială fata aia blîndă, blîndă, care mă-ntrea-bă, mereu cum mă cheamă1? . . . şi pe mama cum o cheamă ? ... şi tata cînd a murt % .. şi unde dorm eu f ... şi cu cine mă culc ?
Guşatul îi morfoli obrajii, vroind să-1 sărute. Pisoiul să deşteptă şi se întinse lung în picioarele de dindărăt.
■— Bade Bie, o să-mi dea gologani fata aia, că-mi-dă în toate zilele. Că e cu părul ca fumul şi cu ochii albaştri. Şi e mititică şi bună. Şi mă întreabă dacă plîng, dacă o m mai vie tata, dacă mi-e dor de el şi dacă-1 visez noaptea...
— Bu, a! ba! îngînă Zobie, împleticindu-se pe picioare.
Era vesel. Erau numai ei trei. Aşa înţelegea viaţa •guşatul. Obrajii săi întunecaţi i se luminară. Soarele, revărsîndu-şi întreaga sa lumină şi căldură, le îndulci viaţa. Mirea începu să întindă de ciomagul lui Zobie, iară el, cletănat pe picioare, zîmbi. Şi cîteva lacrămi, cotind după seofîleiturile feţii, îi alunecară la vale.
Cînd ajunseră în muchia Gruiuluî, se aşezară jos ca să se odihnească.

Negustorii începură a zărvăi ducîndu-se spre lîrg. Cîţiva copii sunau din fluiere. Cocoşii s-auzeau la întrecere dintr-un cap pînă la cclalt al oraşului. Bîul Tîrgului sopotea în matca sa, şi morile vuiau parcă le-ar fi luat cineva la bătaie.
Guşatul îşi luase copilul în poală. Mirea vîrîse pisoiul în sîn. Şi basmele începură, ca la fiece popas obişnuit.
— A-ba, a-ba, a-bu, a-ba ...
Aşa ştia Zobie să povestească ce-i trecea prin minte. . r ■ .
Şi privirea i se încrunta parc-ar fi văzut sînge înaintea ochilor. Mîinele uscate se înfigeau în cămaşa copilului, care asculta înmărmurit.
— Şi 1-a sorbit Mama-Pădurii, nea Zobie, nu e aşa? îngînă Mirea.
— U ! u ! răspunse guşatul.
Veselia îi străluci în luminele ochilor. îl înţelesese cineva pe pămînt, şi el numai atîta vroia.
Apoi ridică pumnii încleştaţi în sus, îi trînti jos, scrîşni din dinţi, strigînd îndesat : „He ! he !"
1 45
Copilul, eu ochii căscaţi, în loc să se sperie, îi răspunse liniştit :
■ ■ — Şi pe Mama-Pădurii. .. Făt-Frumos a ucis-o cu paloşul. .. Zobie-şi sfîrşi povestea şi-şi mîngîie.prietenul. Buza de jos se frîngea pe bărbie. Scuipatul i-aluneca în creştetul copilului.
La urmă se sculară de jos mulţumiţi ş-o porniră spre tîrg.
3lirea-şi netezea pisoiul, îndrugînd:
— Şi era o fată de împărat, frumoasă-frumoasă.. .
Şi mergea Zobie bombănind o limbă pe care nimeni nu o înţelegea. Capul, greu şi mare, i să, cle-tina pe umeri. Obrajii scofîlciţi atîrnau în jos. Ochii i să duseseră în fundul capului i îs asul său, turtit si lat, cu nări răsfrînte şi adînci, îi răpea orice asemănare de om. Eezemîndu-se de ciomag, tîrîndu-şi piciorul drept, moale de la gleznă, se ducea cu sacul gol la spinare şi se întorcea greoi, să-şi vază, pe Mirea ce-i păşea în urma cu pisoiul în circă.
Cum ajunseră în dreptul Bărăţiii, copiii de pe dru-1 muri îşi făcură cu ochiu, asmuţindu-se asupra gu-gj satului.
—■ Ho ! Ho ! uite şi Zobie, frumuşelul maichii !
— Miau ! miau ! 4 .— Huidu-ho ! pot ca pămîntului!
— Hîr, ho ! pe el, mă !
Şi unii azvîrliră asupra-i cu coceni, alţii cu car— toii si cu paie leoarcă de apă, adunate din canalul oraşului. Iar Viezure, cel mai nebunatic, îi apucă, în fugă, ciomagul şi îl smîci, dînd un chiot. Ciomagul îi
46
căzu cu zgomot şi se rostogoli pe pietre 1. Zobie se cietenă pe picioare. Se plecă binişor. Şi eînd se ridică ameninţător, orcăind ca o fiară rănită, copiii "se\ împrăştiară.
\— Blă ! ablă ! na, na, ablă ! Aşa înjura Zobie. Ochii i se zăreau, sub sprince-nele de carne, galbeni, umezi si acoperiţi cu firişoare de sînge. Scrîşnea din dinţi şi mesteca, ducând mîna stingă la gură, parc-ar fi vroit să-şi maniace duşmanii care îl necăjeau în fiece dimineaţă. Scutură din cap. Viţioanele de păr ca de capră i-a-coperiră faţa. Şi porni înainte, luînd pe Mirea de mînă. După dînşii iar să adunase droaia de copii. Şi-i ameninţau care cu vorba, care cu bulgări, ba cîte unul mai sprinten să repezea ca un şoim pînă supt zdrenţele lui Zobie şi-1 înhăţa de hartanele zăbunului, opintindu-se să-î dea pe spate.
Guşatul se învîrti în loc, ridică ciomagul şi căscă gura,'încît i se văzu omuşorul. Dar nu putu bîlbîi nimic. Se umflă în gît. Guşa sa roşie îngălbeni, şi tot sîngele îi năvăli în obrajii veştejiţi. Se împletici, oftă şi plecă plîngînd.
— Ce au ei cu noi, nea Zobie ? 'zise Mirea, sfiin-du-se de bulgării ştrengarilor.
Şi în jalea guşatului se amesteca mînia cu un fel de rînjet. Jelea a milă, a mîngîiere, ridicînd din umeri. Aci semăna unui cîine care visează şi latră, aci unei bătrîne care leagănă un copil mic şi ululuie ca să-1 adoarmă.
1 în textul de bază : de pietre ; corectat cf. textului din Epoca, 1886.
47
Cercă să fugă, stringînd pe Mirea de mină, dar se opri,1 temîndu-se să nu cază. Şi începu a-şi bate piciorul drept.
— Lasă-1, nea Zobie, îngînă Mirea, ce-ai cu el ?
Ajunseră, în sfîrşit, cu chiu, cu vai, în tîrg. Negustorii începuseră a zărvăi şi a-şi rîndui marfa. Lumea bucuresteană, leneşe, ca de obicei, nu se sculase încă. Soarele se ridicase ca la două suliţe şi ,scînteia pe cerul fără pic de nori, amenințând să
zăpuşească oraşul cu arşiţa sa. Carele cu stambă, cu zeghii, cu cioareci, cu flori de tîrg, că lăzi şi tronuri, şi cîte şi mai cîte, descărcau în pripă, căci S-tul Ilie, în anul acesta, făgăduia minunea minunelor. Cîţiva ovrei, veniţi din Piteşti, graşi şi rumeni, vorbeau repede, încurcat, şi-şi spuneau mulţumiţi, „gheşefturile" din preziua.
Cînd Zobie şi Mirea intrară supt şirul umbrarelor, încredinţaţi că se vor odihni de gălăgia nebunilor cari le aţineau drumul, negustorii se uitară urît la dîrişii :
— Aţi venit cu noaptea în cap, cerşetorilor !

— Toată ziua, bună ziua, milogilor !
.— Ai, cărăbăniţi-vă ! N-are omul să se mişte de voi ! ■ •
— La o parte, că v-arunc troaca asta în spinare ! Aşa-i primiră şi negustorii. Bietul yZobie nu-şi mai găsea loc. Şi gonit de un ceaprazar, înjurat de un toptangiu, huiduit de un pantofar, îmbrîncit de un grec care vindea coase şi secure, căzu pe brînci. Se sculă bombănind. Luă pe Mirea de mînă şi ieşi din tîrg, vroind să aştepte, pe podul dinspre Flă-îninda, sosirea cocoanelor şi fetelor mari, cari, oricît, sînt mai frumoase şi mai cu milă de sîrmani.

48

\ Acolo, rezemat de laţele podului, se uită c-o primire tîmpită la apa limpede din Eîul Tîrgului, ce eiirgea liniştită, zuruind pietricelele în matcă şi ocolind în şuviţe argintii burţile de pietriş.
Dar aci îi încolţi din nou ştrengarii de copii. Se aşezară pe două rînduri, la cele două^ capete ale podului, şi începură a-i ochi cu pietre. înaintmd ca două armate — comandate de cîte un căpitan cu chivără de hîrtie — îi strîngeau la mijlocul podului.
Zobie începu a striga. Mirea se vîrî în el, ţinîndu-şi cu amîndouă mînele sînul în care se frămînta pisoiul speriat.
Dodată s-auzi glasul unuia din cei doi căpitani strigînd : „Iureş !" Şi se năpustiră cu toţii asupra lui Zobie. îl întinseră de zăbuh, îl îmbrînciră, ft-zînd să se prăpădească de spaima idiotului. Unul îi răpi sacul din spinare. Altul îi puse piedică. Altul îi dete eu nuiaua peste obraz. . '
Zobie urla, învîrtind ciomagul pe dasupra capului. Ochii săi erau ca două picături de sînge. Fălcile îi tremurau şi buza de jos i se lungea din ce în ce. Mirea începuse să plîngă.
— Ce aveţi cu el! Ce aveţi cu noi ! Nu v-am furat nimica ! Cătaţi-vă de drum !
în învălmăşeala aceea guşatul izbise pe vro cîţi-va cu ciomagul. Lupta se înviersunase. Cel mai în vîrstă dintre copii îl apucă, pe la spate, de mijloc, şi-1 trînti cu faţa în sus. Mirea căzuse lîngă el. Iar ceilalţi să porniseră droaie asupra lor. Pisoiul miorlă-ia în sînul lui Mirea. Un copil îl înhaţă de coadă şi, învîrtindu-1 de cîteva ori, îl azvîrli în rîu.
Zobie se zvîrcoli. Aruncă cu mîinele şi cu piciorul sting în sus. Faţa i se învineţi. Cu gura căscată, căută să muşte, şi, cînd văzu pe unul din ei trei azvîrlit

4-C.534 49

în rîu, îşi ieşi din fire. închise ochii şi izbi în toate-părţile cu pumnii încleştaţi. Urletul i se înăbuşi de copiii cari veniră valvîrtej asupră-i. Răsuflarea lui era o orcăială care se stingea din ce în ce.
Dar dodată, de sub acel morman ce colcăia, -s-au-zi un ţipăt ascuţit. Copiii, de spaimă, se rostogoliră unii după alţii şi într-o clipă o rupseră la fugă.
Guşatul se sculă de1 jos. în mîna dreaptă strîngea cit putea gîtul lui Mi rea, care înţepenise, cu limba scoasă afară, cu ochii albi în cap şi cu două şiroaie de sînge de la nas pînă la poalele cămăşii.
Cînd Zobie se dezmetici şi deschise ochii asupra copilului, începu să tremure. Căzu jos. Se tăvăli pe grinzile podului. îşi rupse cămaşa după el şi, vîrîn-dil-şi deştele sîngerate' în gură, îşi muşcă pielea uscată de pe ele.
Procurorul însoţit de poliţaiul oraşului îl găsiră într-o văgăună adîncă de supt poalele Măţăului. Lungise trupul mort şi alb al copilului, îl împodobise cu flori şi-i jelea la cap, fără strop de lacrimă în ochi. Era un fel de cîntec, o legendă tristă, o poveste de nebun şi de părinte.
Şi gîngîia mereu : „TJ ! Iu, Iu ! ah ! Iu, Iu !", fără a se îngriji de cei cari veniseră să-1 ridice.
A trebuit să-1 lege ca să-i poată lua trupul copilului.

MILOGUL

Vîntul de toarnnă, rece şi umed, ţiuie în rămăşiţele frunzelor risipite în crăcile copacilor din lunca Vit anului.
în albia sa încovoiată, Dîmboviţa îşi mină liniştit apa turbure, galbenă şi p-alocurea pătată cu şuviţe de sînge închegat, supte din talpa zalhanalii. Duhoare grasă năbuşeşte aerul îngreuiat d-o bură rece şi deasă.
Stolurile de ciori să răsfiră, să amestecă, să gonesc, croncăie şi s-abat păcură pe hîrcile albe de bivoli şi de boi, împrăştiate pe netezişul ruginiu din faţa zalhanalii.
D-a stânga apii, cam cît prinde ochiul,' dincolo de hanul din răscruci, stă casa lui Căliman potcovarul, mai mult făşii şi petece de pămînt galben decît văruiala. Pornită pe spate, cu olanele de pe acoperiş zobite şi mucede, împănate cu muşchi, şi mai sus îi cresc două urechelniţe cu "solzi groşi şi verzi. Pe prispa ferită de streaşină lată, plină cu scule, cu troace, sade în colacul picioarelor Căliman potcovarul. Ifegru, uscat şi ars în obraji, cu ochii mari şi

51

albi, cu luleaua stinsă şi pleoştită într-o parte a gu-; rii, cînd pifăie aruncă scrumul în sus şi-şi dezveleşte, din buzele mari şi din barba şi mustăţile cărunte şi înbîcsite de cenuşe, dinţii laţi şi petrecuţi pe din două c-o largă strungăreaţă.
Părul, muiat în untdelemn, cîrlionţează pe grumajii soioşi. Cămaşa, petec de petec, strînsă la mijloc într-o curea împodobită cu nasturi, îi cade pe umărul drept.
Raluca, ţiganca lui, stă ghemuită într-un colţ al prispii. Goală puşcă, îşi cocoloşeşte gleznele supt o pătură murdară. Sînul, slab şi moale, i-atîrnă în gura unui copil, ce suge cu sete, umflindu-şi bucile galbene.

Căliman, înîigîndu-şi pipa în brîu, scoase din poala cămăşii un clondir cu rachiu şi-1 aduse la gură.
— Iar gîlgîi, Călimane, zise Raluca, şi iarna vine, şi copiii-s goi. . .
— Eh, las' să vie, las' să fie ... răspunse Căliman, şi-şi scutură pletele şi începu să rîză.
— O să-ţi bei cămaşa din spate, o să-ţi bei pielea de pe oase, o să-ţi bei minţile, mormăi Raluca, şi-şi zgudui copilul, rupmdu-i ţîţa din gură.
— Ale mele sînt toate, las' s' le beau...
— O să ajungi rîsul ţiganiior.
— Fă Raluca, te rup în două bucăţi, azi, de duminică ! răspunse mîniat Căliman, şi scoase din mînica largă o mînă numai muşchi, vine şi păr.
Apoi o a\iuse cu binişorul pe clondir, mai înghiţi zdravăn de două ori şi-1 întinse Răluchii, zicîndu-i blajin :
— îs a şi ţie, bea şi tu, căţea, bea şi tu, scorpie cu pui, că eu te bat şi tu mă sorbi.
52
Ealuca apucă clondirul şi, după ce bău, iar bombăni :
— De n-ar fi ologul ca să cînte din mahala în mahala şi să-ţi milogească mămăliga şi saramura, ai piei, ticăloşia lumii.
— Eh, să milogească, că eu l-am găsit, eu l-am crescut.
— L-ai crescut, da, dar i-ai luat picioarele, răspunse Ealuca înehinîndu-se.
— Să taci, Ealuca, strigă Căliman, sărind in sus. Dar cit era de mare să clătină pe picioare, să ră-zemă de zid, supse cea din urmă înghiţitură de rachiu, oftă şi, uitîndu-se lung în ochii ţigăncii, îi zise repede :
— Uite-aşa, măcar să crapi, o să-ţi zic p-a Iu' Sotir:
Nelăută, nespălată,
bat-o Dumnezeu s-o bată, »
dă nu doarme, să îmbată, i
şi e groasă şi umflată,
bat-o Dumnezeu s-o bată ;
ziua zace, noaptea fată,
mai bine rămînea fată,
bat-o Dumnezeu s-o bală.
Ochii lui Căliman se turburară. Ca o pieliţă gălbuie i se poşghi pe albul lor. Să lăsă moale şi, după ce bolborosi cîteva cuvinte, izbi cu piciorul clondirul gol şi-1 făcu cioburi. Şi deodată începu să dîrdîie pe picioare în chip de joc şi de veselie. Şi-şi pleca capul în jos, aducând capul într-o parte. Ş-o învîrtea mărunt, apăsînd mai mult pe un călcii. Să pleca de mijloc. Bănănăia cu minele moi în jurul trupului,
53
• turumdu-i gura într-un cîntec mărunt, parc-ar fi fost o tobă care bate în depărtare.
Dar glasul îi scăzu. Cîntec ui îşi micşoră repeziciunea. Kăsuflarea îi putui greoaie. Picioarele îi depănă zăpăcit un s'oi de joc fără nici-o noimă.
Kâluca-şi privea ţiganul înmărmurită. îl apucase din băutură. Şi era rău de nu vedea înaintea ochilor,, da cu ce apuca, spărgea pe orice punea mîna. într-o zi a dat d-a azvîrlita cu copilul. într-altă beţie a înghiţit doi cărbuni aprinşi ş-a vrut să s-arunce în puţ, strigînd cît îl lua gura că i s-a „aprins burta".
— Hai, măi Călimane, si te culcă, nu mai zobi pămîntul de pomană ... îi zise Raluca cu' sfială.
— Să dorm, ai?! să dorm? răspunse el. Să te scoli, căţea, si s-aprinzi jarul în vatra ţoalelor ! Ai să munceşti cu mine, că te zvîiit !
— Păi, e păcat, Călimane, că e sfînta duminecă. Te trăsneşte Ăl-de-sus, îngîna Raluca, punînd cîte-va boarfe peste copilul ei, care adormise cu un deşt în gură. ,-
— !N*u e păcat ! Şi să te scoli, mamorniţo, că te ia „iaca-cine", strigă Căliman, înhăţînd un baros, pe care abia-1 ridică în sus. Nu o păcat; ar fi păcat dacă rachiul şi mămăliga ni le-ar da Sînt-Ilie şi Dumnezeu.
Şi-şi petrecu mîna pe după mijlocul^Kaluchii şi, neizbutind s-o ridice în braţe, o ciupi de cîteva ori şi, cu ea de mijloc, jucînd întruna, să afunda în întunericul fără fund al fierăriii.
Fumul de bură să dezlegă într-un cernut de ploaie măruntă şi deasă. De la pămînt la cer întuneri-cimea era una, adîncă, neagră, că n-ai fi zărit la doi paşi, că nu ţi-ai fi găsit ochii şi gura. Numai către miazănoapte scăpară tremurător cîte un fulger liliachiu, şi copacii, îh şiruri negre, se zăreau jucînd o clipă acolo unde lunca rotocolită a Vitauului părea că se împreună cu bolta cerului. întreg pămîn-tul, după aceste slabe licăriri cari desfăceau perdelele întunecimii, se cufunda în nemărginirea neagră şi mută.
Pe aşa vreme, foalele din şatră pufniră în gră-măjuia de cărbuni cari rînjiră roşu şi începură să joace, aruncaţi de suflarea greoaie, regulată şi somnoroasă ce ieşea pe ţevile de fier. Scînteiele, în cîr-duri de steluţe, trosneau şi, plutind în neştirea întunericului, se stingeau una după alta.

Ai fi crezut că întreaga lume s-a dus pe copcă dacă, în ropotul ploii ce cădea de astă dată nemiluit, nu s-ar fi auzit ocările lui Căliman şi scîrţîitul ascuţit al unui cărucior ce se apropie de pragul potcovăriii.
— Vine, săracul de el, ş-o fi rebegit de ploaie, că e gol ca un deşt...
Aşa îngînă în fundul întunericului Kaluca, atîr-nîndii-se de lanţurile foalelor.
— Den ! mai bine să vie mort decît cu mina goală, răspunse răguşit Căliman, botezînd cu prafto-riţa'cărbunii cari îşi aţîţau din ce în ce flăcările lor albăstrii.
Ş-atunci s-auzi lîngă prag o jale de vioară ş-un glas de cerşetor. Parcă ar fi fost un om care cînta în vis. Ai fi zis că e vîntul, care-şi colinda vuietul. Aci se întuneca glasul, ce tremura ca de fiori, şi vioară s-auzea limpede şi puternic, aci glasul se deştepta şi încurca cuvinte ciudate, iar vioara-şi. zbîrnîia coardele ciupite.
55

Cînd căruciorul se opri în pragul fierăriii, tîrît de o fată ca de 12 ani, cîntecul se Stinse. La flăcările cărbunilor ce se încinseseră să zări în dricul căruciorului, înfăşat în scutece de zăblău, o frîntură de om, un om de la mijloc în sus, ţiind într-o mînă uscată gîtul lung al unei viori.
Şi într-o clipă Căliman se repezi în prag şi îl întrebă pripit, şi rău, şi vesel, de nenumărate 1 ori :
— Elii? hai? Ce-aţi adus? Cum v-a fost ziua? V-a mers în t îrg ? Aţi dat de oameni ? V-a luat gura ? Ce mormăiţi ? Deh ! Vă ţineţi mari cu banii în pungă ! Umpleţi mîna, colea, la bîcu ! Orbul Olănitii a adus de la tîrg trei sfanţi, şi e cu fluierul, nu cu vioara, şi nu ştie decît două cîntece !...
Iar după aste vorbe, Căliman, împle ticindu-se pe picioare, îşi încorda minele, luă pe sus căruciorul şi-1 trînti jos, în şatră, în dreptul cărbunilor din cari ieşea o pară ţuguiată şi argintie.
Ealuea încremenise. Nu i «e vedea decît jumătate faţa, poleită de lumina jerăgaiului. Căliman sări în groapa din care bătea la nicovală drept în ochii milogului şi, ştergîndu-şi năduşeala neagră de pe frunte, înhaţă coada unui baros, bolovani ochii săi roşii şi să resti, aruncîndu-şi un pumn în peptul său păros :
— Ce ,bani ai căpătat, spune, că-ţi bat limba pe nicovală. ' i
Capul milogului atîrna într-o parte' a căruţului. Tot trupul lui e o mînă de carne galbenă-vineţie. De la coşul peptului la vale îi numeri coastele. Picioarele îi sînt tăiate de sus, iar în locul lor, două
1 în ambele ediţ.ii antume : numărate.
56
I
răni cîrpite petec de petec. Nişte beţe subţiri îi sînt minele cu degete ascuţite, lungi şi murdare. în tot acest monstru nu trăia decît capul. Şi ochii săi mari, negri şi plînşi, cu genele sumese pînă la frunte, priveau adine şi blînd. Pe fruntea sa ca sideful i se rotocoleau inelele părului, negru ca păcura. Pe buze îi încremenise un surîs îndurător.
— Spune — strigă Oăliman aprins de beţie, de dogoare şi de o ură ce-1 ardea d-a lungul peptului — cum ţi-a fost cîntecul ăl nou? Cum ţi-a mers tîr-gul? '
Spida, fetiţa care se înhăma la cărucior, văzînd pe tat-său ridicîndu-se din groapă, o şterse la fugă. Milogul oftă, închise ochii şi întinse mîinile pe dricul căruciorului. Lăcrămile i se rostogoliră pe obrajii săi albi-galbenii. Un chip turnat în ceară. Părea un Ohristos oacheş în nişte zdrenţe murdare.
— Oh ! tîrgul e rău ! zise blajin Milogul. E rău de tot, că oamenii sînt bine îmbrăcaţi. Trebuie să fii frumos, voinic, întreg şi bine, ca să-ţi dea de pomană cei bogaţi. Şi deschizînd ochii mari şi băşicaţi de lacrime, îşi rezemă, vioara de pept şi urmă cu un glas bun : Oamenii din tîrg trec repede. Au treburi multe. N-au vreme să-şi desfacă punga. D-a surda le cînţi. Am cîntat, am plîns, am întins mîna, şi oamenii au trecut. Cari nu te văd se duc, cari te văd spun cîte ceva, ş-acoper ochii, s-abat în lături, dau din umeri şi se duc — cîrduri vesele pe două picioare. Am milogit pînă mi s-a stins glasul. Am răbdat zgîrcenia şi vorbele pînă n-am mai putut. Treceau doi inşi, unul din ei şopti: „Să mi-1 crezi. Are picioarele in paie". Şi i-am spus cu amarul în gît: „Vino de roscoleşte, vino de caută". Trecea o cocoană. A băgat mîna în buzunar şi a scos-o goală : „Ah ! ce murdar !" I-am răspuns, eu lacrămile în oclii : „Cine n-ar vrea să fie curat?" Un tînăr spunea în scîrbă tovarăşului : „Uh ! cum cere !" „Cer fiin'că n-am. Dacă aş avea, aş da !" O fetiţă, gătită ca o sorcovă, a şoptit mă-sei : „Ce ochi negri ! ce ochi mari !" „Ti-i vînd p-un ban". Şi un domn voinic şi rumen, jucîndu-se cu un lanţ de aur, mi-a zis în faţă : „Ce urît e !" „închide ochii şi dă-mi".
îrf Căliman s-aprinseră mînia şi rachiul. Faţa sa arsă îngălbeni. Scrîşni dinţii. Aduse barosul cu amîn-două minele şi, hmrtindu-1 "pe dasupra Milogului, strigă năuc :
— Mai bine-ţi zdrobeam capul decît gionatele ! Kaluca lăsă foalele, cari pufuiră lung cea din urmă răsuflare, se repezi asupra lui Căliman, îl înhaţă d-o mînă, pe cînd el, cu cealaltă, repezi barosul în dricul căruciorului, strigînd :
— Ce-mi foloseşte stîrvul ăsta ? . . . Căruciorul se răsturnă, şi Milogul se rostogoli cu

faţa în jos.
Kaluca se lupta cu Căliman.
— Se ceartă cu oamenii... Nu ştie să ceară. .. Lasă-mă, uite, lasă-mă, să-mi murez inima. . . Măcar o dată.. . . măcar o dată să dau . . .,
După eîteva îmbrînceli, lialuca izbuti să îl dea pe uşe afară. Ţiganul se împletici în noroi, ajunse la talpa prispei, se împiedica şi căzu lat, cu faţa în sus. Bolborosi de eîteva ori : „Măcar o dată să dau" apoi, părîndu-i-se că cade casa pe el, de frică, închise ochii si adormi.
58
Bahica lungise pe bietul Milog iarăşi în căruciorul săli şi plecase repede să-şi vază de copil, căci se speriase din somn şi ţipa cit îl lua gura.
Milogul era singur, pe roatele cari-i călcau inima cînd se învîrteau, în adăpostul său obişnuit în care-şi trudea mintea şi-şi plîngea chinul. Capul lui mare, slab şi frumos se învîrtea, ca prins de friguri, în fusul subţire al gîtului. Şi cît de sfînt şi de frumos.pare la lumina galbenă a jarului care se stinge ! Cu ochii închişi, cu nasul subţire şi cu nările curmate de durere, cu buzele mici şi strînse una într.-al-ta-, cu cele două şiroaie de lăcrămi curgînd de sub pleoape pînă pe pept, ai jura că e un cap de moaşte care plînge. în mintea lui de nefericit toate s-amestecă, s-afundă, se sting, pe lingă dorul d-a putea umbla. Ah ! cum ar pleca de cum ar miji ziua ! Cum ar fugi ! Cum s-ar duce ca vîntul, fără a se mai uita îndărăt. Ş-ar sui munţi, ş-ar coborî văi. Şi n-ar mai cînta cu vioara. Mîini nu i-ar trebui. Cu mînile nu umbli. în goana lui de nebun, ar închide ochii. Ochi nu i-ar trebui. Cu ochii nu umbli !
Şi aşa de vie-i fu înenipuirea, că surise, deschise ochii repede, se zbuciumă pe loc şi bănănăi mîinile întocmai ca picioarele unui om care ar fugi. Apoi se pipăi grabnic la şolduri şi, năbuşindu-şi o adm--că şi caldă oftare, îşi trînti, cu dezgust mîinile în lături şi sparse între pleoapele ochilor laerămile, care începuseră iarăşi, înghiţindu-şi durerea, simţită ca un nod în gîtl'ejul său.
Ah ! dar fie şi nişte picioare strîmbe. Şi şchiop. Un singur picior şi altul de lemn. Nişte picioare zgîrcite şi să poată să-şi legene trupul în două cîrji,
59
numai să scape odată de cele patru roate ! S-ar mulţumi să sară ca o broască, să se tîrîie ca o şo-pîrlă.
Mîinile şi rămăşiţa de trup îi îngheţară. Se rumeni în obraji. Toată viaţa, la cap. Buzele îi- tremurară şi strînse aşa de tare din ochi, încît îi fulgerară scîntei şi se stingeau într-o negură fără fund. O mînie de foc, închisă întrŢo ţeastă de os. Cui poartă Dumnezeu de grije? De cine are milă dacă nu de nenorociţi ? Cum de nu aude şi nu vede ceea ce surzii şi orbii ar auzi ş-ar vedea! De ce să nu-1 zideascâ din nou şi pe el, ca pe ceilalţi oameni? Oh! dacă ar fi întreg, n-ar mai întinde mîna la trecători. Ar scăpa de ruşinea d-a cînta cu vioara si d-a boci :
Fraţi in llristos, surioare, nu treceţi p-un biet olog, far' de trup, lăr' de picioare...
Ar scăpa de ruşinea d-a zice după vioară :. „Bogdaproste ! bogdaproste î"
Ar scăpa de ticăloşii cari-1 iau în rîs şi-i pun pietricele în mînă. Ar scăpa de cei cari-i spun fără milă : •„Ce urît e !" „Ce murdar !" „Ar trebui să-1 culeagă comisia." „Ne sperie copiii." „Xe strica pofta de mîncare !"
Dacă ar fi întreg, ar scăpa de bătăile cari nu mai au în ce izbi şi de scuipatul lui Căliman. Şi vara n-ar mai privi cu jind, din arşiţa soarelui, pe cei cari se veselesc la umbra deasă a nucilor. Cui, cui, cui
60
poartă de grijă stăpînul lumii ? E mai râu ca un om, căci poate şi nu vrea...
O amintire îi licări ca dintr-un vis dureros şi depărtat. Parcă auzi două lovituri de ciocan căzînd pe nicovală, şi-şi simţi carnea picioarelor ruptă şi oasele trosnind. A fost dar şi el, copilul găsit la răspîntii, om ca toţi oamenii. Ba chiar a umblat d-a buşile. Ar fi trebuit să aibă şi el picioare, să meargă fără roate, să alerge, să fugă, să muncească să nu ceară, să nu-1 scuipe, să nu-1 bată, să nu-i fie ruşine, să nu întindă talerul, să nu cînte cu vioara ...
Milogul se zgudui. Eoatele scîrţîiră şi, înhăţînd vioara, de lingă dînsul, o trînti eu mînie şi o făcu ţăndări. întinse repede imurile şi să agăţă de nicovala care lucea în ochii săi turburaţi.
în întunericul fierăriii nu s-auzi deeît un oftat şi o izbire îndesată, scurtă, fără răsunet.
Cărbunii măcinaţi de foc s-au stins în gura foa-lelor.
A doua zi,' cînd Căliman, trezit din somn şi din beţie, se duse alene ca să lucreze, văzu pe bietul Milog odihnind de veci, ev o tîmplă înfiptă în colţul ascuţit al nicovălii. Un Iac de sînge închegase pe cioburile viorii.
Căliman, spăimîntat, fugi bătîndu-se cu pumnii în cap. în pragul uşii întîlni pe Raluca şi se opri văitîndu-se :
— Fă, fă, s-a omorît Milogul. . . Cine o să mai cerşească . . . Unde-o să mai găsim altul ? .. .
61
Şi privi lung la copilul slăbănog şi galben, care sugea cu bucile umflate din sînul moleşit al Ealu-chei.
Bahica îşi strînse copilul la sin şi-i zise, scuipîn-du-1 în obraz :
— Aş ! ăsta e-al meu, Călimane ! . . . Te mănîncă viermii în fundul ocnii. . . Eu sunt ţigancă, nu-mi lepăd ccpiii...

Dincolo de „Crucea de peatră", d-a stingă Şoselei Vitanului, se ridică biserica .„Sfînta Troiţă". Mîn-dreţe de biserică.. Ce zugrăveli, pe dinăuntru şi pe dinafară, cum arar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de asculţi la troiţeni, mai cu seamă la cei bătrîni, te apucă ameţelile cînd încep ei să-şi ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atîtea degete la amîndouă minele cîte minuni se află în sfîntul locaş. Şi cînd se încurcă, se fac foc bătrînii troiţeni; ba îşi muşcă degetele la numărătoare, căci iată cum au apucat ei să numere minunile : ridică amîndouă minele în dreptul ochilor, ţi le vîră sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiece laudă zice „uha la mînă" şi moaie cîte un deget în gură. La înfierbinţeală, uită că degetele suit ale lor, şi le mușcă, şi vorba se preface în supărare, supărarea

cearta în gîlceavă. Cum să cază ei lai Fiecare vrea să laude şi să numere' vrea el, iar nu cum laudă' si numără în ceartă şi învoială?... numai cum ceilalţi. . ' '

De cumva nu eşti din partea locului, trei-patru Mtrîni — cari de obicei -ascultă, cu gurile căscate şi cu şepcile pe ceafă, la cîntecele cbpiilor din şcoala vestitului dascăl Nicuţă — cum te-or zări, te simt, ca nişte, copoi, că eşti străin, că n-ai .mai văzut biserica lor. îşi freacă minile; tuşesc; îşi dreg glasul; apoi, rara-rara, cu nişte paşi lungi şi semeţi, îţi ies înainte, îţi caută prilej de vorbă, toţi cu aceleaşi cuvinte, cu aceeaşi tărăgănire de glas şi cu capul dat pe spate:

— Ei, flăcăule, de pe unde* . . . Ce vuituri t . . . Pe la noi ... ai ? ... Şi de ce ? ... Ce zici de biserica noastră ? . . . ISTu, mă rog, ce crezi d-ta, că n-o să-ţi tăiem capul...

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinţii uscaţi şi drepţi — unii cu suliţe, alţii cu paloşe, unii călări, alţii pe jos şi cu minele aşa de încrucişate pe piept, că palmele le ies afară din trup — pe loc bătrînii îşi ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roşie şi-ţi suflă cuvîntul din vîrful limbii :

— Ei, puişorule, mai sînţ zugravi, grozavi de tot. . . Am văzut şi noi. . . am prea văzut cu 19 o dau în păgîneşte şi-ţi toarnă la sfinţi cu ochi de om, cu mîni şi picioare ca şi ale noastre ... Da' de, vezi d-ta, sfinţii ăştia, aşa cum i-am apucat noi, de cînd

am deschis ochii, sînt adevărat sfinţi. Voi, tinerii de astăzi, la legi umblaţi cu şoalda, la scris cu şoalda şi la sfinţi tot cu şoalda ...

II

Aşa m-au judecat şi ţ)e mine, şi n-oi mai uita mai • ale.s ochii mici şi vărgaţi ai ctitorului, care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigînd degetul arătător asupra, sfinţilor şi oftînd parcă ar fi voit să plîrigă vremile apuse şi credinţele de odinioară.

Erau patru. Trei — cu giubele lungi, cu şepci cu cozoroace de lac, crăpate şi şterse de lustru. Jupîn Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn şi picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalţi trei îmi rîdeau în obraz, ca şi cum rni-ar fi spus : „Dă-te prins, da-te bătut, nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe ş-a păţit şi mai multe" ...

— Uite, îmi zicea ctitorul mîniât, ce pofteşti ? Xu-ţi place Sfîntul Gheorghe? Ce vitejeşte stă pe cal ! Şi cum omoară balaurul spurcat, parcă ar ucide * un verme, nici nu se sinchiseşte. Iacă şi mucenicul Mina cum îşi bate joc de Necuratul. Dar capul archie-reului Sicolae. . . ce mîndreţe, ce curăţel şi frumos bătrîn ! Ei, nenişorule, o să^ trăiţi, şi cu d-alde astea n-o să vă mai întîlniţi ! în ziua de astăzi ? . .. vardie naţională cu cozi de cocoş muiate în băcan ... şi barabance... şi triu-liu-liu-triu-triu... la dreapta ... la stînga ... dreeepţi !... Iar sfintele locaşuri . . . ruşine !

Ctitorul abia răsufla, roşu ca para focului. Mă hotărîsem să tac. în uşa amvonului : draci cu gheare de trei ori mai lungi ca degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi şi lungi şi, mai presus de toţi, bunul Dumnezeu, pe nori cenuşii, rotocolit cu un curcubeu. , -

Ctitorul nu se mai putu stăpîni. Eidică minele! Mînecile i s-adunară în umeri şi începu, ascuţindu-şi glasul :

— Nu vezi cum s-agaţă dimonii de talerul drepţilor, dar ei tot mai sus, tot mai sus la cîntar, căci o faptă bună ridică de la pămînt doi draci şi mai bine... Nu vezi că ăştia-şi apasă degetul pe un şir de oameni dezbrăcaţi şi albi ca varul, cari o porniseră spre rai — au fost buni, milostivi, şi n-au rîvnit la ale altuia, şi n-au zavistiit, şi n-au furat, şi n-au luat numele Domnului în deşert, şi n-au avut nouă b ăieri la pungă, ca în ziua de azi...

Hagiul plecă capul în jos, strîngîndu-şi poalele scurt eicii.

Doi din bătrîni iar zîmbiră şi iar înţeleseră cu zîmbetul lor şiret : „Bine mai vorbeşte ctitorul ! Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul, că te face puzderie !'"

— Iacă, urmă ctitorul, iacă şi bogaţii nemilostivi cum se duc în focul ghenii cu sacii în spinare, deşelaţi de aur şi de argint !

Hagiul tuşi, trase cozorocul şepcii pe ochi şi întoarse spatele „judecăţii d-apoi".

— Strîngeţi-vă vouă comori în ceruri... strigă ctitorul, amenintînd cu pumnul pe bogaţii nemilostivi, cari se duceau liniştiţi în iad ... strîngeţi-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiii prin urechile acului decît bogatul în împărăţia cerurilor !

Ctitorul rămăsese cu pumnul încleştat asupra zidului ; ceilalţi doi îşi descoperiră capul, îşi făcură cruce, îngînînd: „Doamne, Doamne, mare şi milostiv eşti, Doamne !"
Jupîn Hagiul o şterse binişor-binişor şi se făcu nevăzut.
— Fugi Hagiul. . . fugi. . . Uu-i vine la socoteală, — începu iar ctitorul — nu dă un sfanţ la cutia bisericii (ctitorul ţinea mult la cutia bisericii), şi acasă — nomol de galbeni bătuţi şi ferecaţi ! îngroapă mereu cazanele, şi n-are decît o nepoată, pripăşită pe lîngă dînsul de cînd a plecat]a agialîc, ca să-i păzească coştoroaba. Şi nu mărită fată mare, nu sleieşte un puţ, nu dăruieşte un crîmpei de salbă iconostasului unde se miruieşte, caiafa de el !
Şi vorba se încinse ca focul. ' — Să df a Hagiu ? ... Hagiu să dea ? ...
— Dar nu l-aţi văzut cum mişună prin cîrciumi şi băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binişor o măslină, o aduce la gură ş-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă.. . „E, cum dai măslinele, dragă cutare? ..." „Atît" .. . „Scump, scump de tot la aşa vremuri. Vremuri grele!" Şi pleacă... Intră peste drum. Şterpeleşte icrele de cosac. Kupe o bucăţică. îi face vînt. Please, pleasc... „Cum petreceţi icrele?"... „Atît" ... „Scump. Scump. Vremuri grele !" Şi pleacă... Se duce la pastrama-giul din colţ. „Ia să vedem, vericule, cum ţi-e marfa, că nu mai dau pe la cutare" ... Ia o feliuţă, îi face de petrecanie. „Cum o daţi?" „Pe parale şi atît". , ,Aş, v-aţi scumpit de tot ! S-au dus vremurile alea... Vremuri grele !" Şi pleacă. îi e sete. Intră într-o bragagirie. „Ei... să gust... ce băşibuzuc aveţi 1" Suge un fund de tinichea, ghiorţ, ghiorţ, ghiorţ. „Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea ? Cin' s-o plătească? Vremuri"... Şi pleacă. Aşa mănîncă şi se răcoreşte, şi pe el îl dau banii afară, din casă.
67
Şi bătrînii — hi-hi, lio-ho. hi-hi — rid cu Iacrămi, I năpustindu-»se în vorbă, care mai de care mai şiret I la cnvînt şi mai subţire la coada oehilor,răsucindu~şi 1 stropii de mustăţi, întorşi ca nişte colţi albi împo- | triva nasului.
|
— Carîmbii cizmelor ? . . . De cînd era flăcău . . . I
— I se scîleie tocurile 1... Le bate singur cîteva I fleacuri... i
— Pe mine, de cîte ori mă vede : „Dă-mi o pustie 1 de tigaie, că-mi uitai păpuşa acasă". I
— Aşi ! ce-a uitat acasă? . . . Bea peliniţă. O i adună vara, o usucă, o freacă în mîni ş-o aşează în lacră. Bea toată iarna şi tuşeşte să-şi dea sufletul.
— Da' v-aţi uitat pe sub scurteica Hagiului ? zise ctitorul, rîzînd şi ciupindu-şi mustăţile. Su f . . . Bine... Să vă spui eu... într-o zi, după slujbă, stăm de vorbă. . . mai mulţi inşi şi cîteva cocoane. Hagiul „se uitase într-un jeţ . . . Pîndea o prescură. Paracliserul, un drac şi jumătate, îi arătă, jos, înaintea noastră, o firfirică de paispre'ce şi-i zise : „Jupîn Hagiule, mi se pare că dumitale ţi-a căzut la miruială". Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfirică. O ţintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. întinse mîna... Cînd se aplecă de jumătate, pe noi, din spatele lui, bărbaţi şi cocoane, ne bufni un rîs straşnic, şi rîzţ, şi rîzi. . . Hagiul îşi uitase acasă turul pantalonilor ... De rîsul nostru, neîndrăznind să se aplece pînă la firfirică, se. uită lung la dînsa şi, cu lacrăinîle în ochi, ieşi din biserică, mormăind : „A mea era!... era a< mea '"
Paracliserul ştia de la nepoata Hagiului că Hagiul! de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cîr-1
pească pe unde se cosesc. Seurteiea fusese încă p-atît de lungă, dar o scurtase mereu din poale, ca să, îneaputeze mînecile.
iii
' Fum pe coşul Hagiului nu s-a pomenit. Eidice viscolul nămeţii pînă la streşini. Apele să îngheţe tun. Treaba lor ! Hagiul nu vrea să ştie de «apă pietrile la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează, cînii de căldură. Iarna tremură, vara gîfuie.
Toată viaţa lui, de cîte ori nepoată-sa — trăind aciolată pe lîngă dînsul -*- îi pomenea, la Crăciun, să taie şi ei un porc, ca tot creştinul, bătrînul răspundea :
— îmi face rău, nepoată, s-aud guiţând . . . îmi face rău . . . c-aşa sînt eu ... milos ...
— Cumpără-1, nene, tăiat gata.
Dacă aşa îl aducea din euvînt Leana, înghiţind în sec, cu gîndul la sori ci, bătrînul răspundea liniştit :
— Un porc . . . carne multă ... Se .strică . . . Doua guri sîntem . . .
Venea Pastele.
— Kene, să înroşim şi noi ouă . . .
— Ce prostie !. . . Ouă roşii f . . . Su e mai bine să le mînînci proaspete ! . . . Ouă roşii, ouă stătute . ..
— Să roşim puţintele.
— De roşim, puţintele, ardem focul degeaba, cumpărăm d-a surda băcanul. . . Cheltuială zadar-nică . . .
Vremuri grele !
-- Da ... o ciosvîrtă de miel...
— Miel ? . . . Ce fel miel ? . . . Cum miel % ... Miroase a oaie . .. Pastele prea e în vară ...
69

— Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi ca! plouă şi fulguieşte"?!... 1
— Ei, fulguieşte, fulguieşte... tu nu vezi că nul ţine? Unde ţine? Cum cade, se topeşte. . . Eu mori de căldură . .'. Uf !... uf !. . . ' |
— Şi eu mor de frig ... 1
— Mori de frig . . . crapi!. . . Aşa te-am pomenit. .. 1 lacomă . . . nemulţumitoare ! ■
Leana tace şi înghite în sec. E săracă. N-are pe! nimeni. Tace. că bătrînul, de se mînie, strigă, trînteşteî uşile, apoi se aruncă în pat şi se văietă pînă la miezul! nopţii, uitînd să-i dea şi de pîne. 1
De mic copil Hagiul fusese copil cuminte şi aşezat.1 Nu i s-auzea guriţa, nici paşii. Nu rupea pantofii.! Nu-şi hărtănea rochiţa. Pe ce punea mîna punea! bine. 1
Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos şi cu! patimă în mijlocul tovarăşilor săi. !
— De cînd eram d-o şchioapă pricepusem lumea,™ le zicea el. înţelesesem bine de tot că o cîrpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpîn daca o pxii doparte. Şi dacă mama îmi dădea un ban de trei ca să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan : de aveam felia de pîne, sănătate bună, aveam ce mînca. Nu te saturi cu pîne? Ce-ţi trebuie simiţi ? Şi puneam banul bine. Şi un ban peste altul fac doi, peste doi. dacă pui altul, fac trei. . . Eîdeţi voi . . . rîdeţi . . . Da', vînturaţi banii în mîni şi veţi simţi ce răcoare ţine cînd vă e cald, şi ce cald cînd vă e frig. E destul să te gîndeşti ce poţi face cu banii, ca să şi guşti bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simţit bucuria ? . . . De ce să-1 mai cumperi ?
. . . Eîdeţi voi, rîdeţi ... Ce lucru poate fi mai luminat
70
ca un jeratic de galbeni întinşi pe o masa ? ... Voi rîdeţi... rîdeţi cu hohote ... Nişte risipitori... în viaţa voastră n-o să gustaţi adevărata bucurie .... într-o zi, o calfă, văzîndu-1 cum tremură şi cum i s-aprind ochii cînd vorbeşte de bani, i-a zis în glumă :
— Strîngi tu, băiete, strîngi, şi într-o zi... fiut... fiut. .. p-aci 1-e drumul... şi ia-i de^unde nu-s ...
Tudose, la aşa nelegiuire, s-a ridicat în vîrful picioarelor, a încleştat pumnii, i-a adus la gură şi a strigat, închizînd ochii :
— Numai de veţi vîrî tot pămîntul în buzunar ... numai atunci veţi fura şi banii mei!... Aşa să ştiţi !... Aşa !... Că n-am bani .. . N-am chioară lăscaie... P-aşa vremuri nu poţi să ai...
în sfîrşit, Tudose muncea; strîngea, nu bea; nu ochea prin mahala; mînca pîne cu braga. După zece ani, ajuns la parte, după alţi cinci, tovarăş pe din două cu stăpînul său.
în primii ani de tovărăşie slăbise, îngălbenise, îmbătrînise la 30 de ani. De frică şi de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpîn îl luă la masă la el ca să-1 mai îndrepte. Şi ce frumos mînca ! Oscior peste oscior şi nimic pe oscior.
Se mai întremase. Erau cu toţii pe iarbă verde, sărbătorind şi udînd cu pelin ziua de întîi mai. Ju-pînul i-aduse vorba :
— Tudose, nu vrei tu să-ţi găsesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre? Ei, şi ştii, un copil, doi, ai pentru ce trăi.
— Nu se poate, jupîne, nu se poate ! Femeia, copiii cer demîncare, vesminte, învăţătură... şi
71
n-am de unde... Ce bruma am sînt în negoţ, banul din negoţ este al orcui ar voi să te înşele.
— Tudose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbest^ într-un ceas rău.
Ceas rău ? îşi strînse fermeneaua la piept, apof mormăi pe gînduri :
— 3sTu se poate, jupîne . .. copiii cer pîne, îmbrăcă minte, învăţătură, şi femeia . . . rochii. . .plimbare . . scurteică de tibet. . . fuste în gherghef. . . Xu se poate, jupîne... să mă crezi că nu !. . .
IV
Oh ! ce fericire pe Hagiu cînd rămase singur stăpîn în prăvălie ! în prima zi l-apucă căldurile. Obrajii îi ardeau ; capul i se încinsese ; ochii îl usturau. La ceas, la ceas, ieşea din prăvălie s-o privească pe dinafară. îi da tîrcoale. îi cerceta încăperile şi zidurile cil d-amăruntul. Se ridica în vîrful picioarelor ca să-şi arunce privirile pînă peste acoperisiil ei.
Prăvălia ? . . . Era copilaşul rumen şi frumos. El ? Părintele fericit că are pe cine mîngîia. Prăvălia 1 Femeia fermecătoare. El ? El, nebunul care-i da în genuehi, cu ochii închişi şi cu inima speriată.
I s-a izbîndit visul, singurul vis pe lume ! A rămas singur. Ale lui sînt sculurile, jurubiţele şi ghemurile de găietane; ale lui războaiele, rodanele si maldările de lînă ; numai el singur deschide teşgheaua ; numai el singur tocmeşte, face preţul şi primeşte, numai în mîna lui, banii frumoşi şi rotunzi.
în prima seară, zăvorind uşile şi obloanele, ochii îi jucară în toate părţile, mustrînd pe ucenici la fitece mişcare.
72'
^mi^^i
— încet, încet, încetinel, că uşile nu sunt de fier !
— Ia seama, trîndavule, să nu spargi geamurile, că nu sînt de fier !
— Nu trînti obloanele, ponivosule, că nu sînt de fier !
— încet, încet cu lacătele, mototolule, că nu sînt . .. şi dacă sînt?... au broască, au meşteşug, costă parale !

De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată, prăvălia. La urmă o privi lung, îi surise, i se umplu ochii de lacrimi si plecă, mormăind :
— Mititica . . . tristă şi ea ... cu obloanele în jos, cu uşa închisă ... ca un om care a închis ochii !. .. Se crapă de ziuă? .. . Face ochii mari, cît geamurile ei, şi parcă vorbeşte, momind pe trecători să [intre, şă-i dea o bună-ziuă şi să-i tîrguiască cîte ceva... Linguşitoare» ...
Cu capul în jos, ciulind mustăţile, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, iuţind şi muind paşii, mesteci nd şi tuşind, se duce acasă. Vorbeşte. Se vede în luptă cu ceilalţi : cu ucenicii, cu calfele, cu muşteriii1 mărunţi şi cu toptangiii. La unii surîde, unora le strînge mina, cu alţii se ceartă, la urmă se împacă cu toţi, îi atrage, îi momeşte, îi în sală. Obosit, ajunge acasă.
La îăspîntia din care se desface drumul înspre Calea Vergului, se pitulește căsuța Hagiului, în mijlocul unei grădini stufoase.
Deschide uşa tinzii ; o încuie grabnic ; intră într-o odaie mică şi întunecoasă; aprinde o luminare de
1 In textul de bază : meşterii; corectat cf. cd. 1892.

seu ; se aşează pe pat; îşi ia capul în niîni şi-şi razemă coatele de genuchi.
Păreţii sînt cojiţi şi galbeni; grinzile tavanului, negre şi prăfuite; icoanele, cu sfinţi şterşi; patul de scînduri, acoperit cu o pătură lăţoasă, vărgată cu alb şi vişiniu. Două perne de paie la perete şi una de lină îmbrăcată într-o faţă soioasă. Pe jos, pardoseală de cărămizi reci. Odaie tristă, întunecoasă, un mormînt pe ai cărui ochi de geam, ca un sfert de hîrtie, ţ-ar fi frică să priveşti, de frică Bă nu vezi morţii odihnindu-se cu feţele în sus.
Hagiul tresări si suflă în luminare.
— Costă parale. Mă gîndesc eu şi pe întuneric. Oh ! Doamne, Doamne, ce bun eşti, ce înţelept eşti ! De n-ar fi soare, cîte luminări mi-ar trebui să arz ziua în prăvălie !... Ce cheltuială !. ..
Abia se lungi în pat, şi gîndurile începură, întăi blînde, prietenoase, ş-apoi îndoielnice, posomorite.
Bine că a rămas singur stăpîn în părăvălie ! Ju-pîmil era bun, era cinstit, da' de. . . două chei la o tejghea . . . două mîni în parale. . . douăzeci de degete în firfirici. . . patru buzunare şi două socoteli . . . Cine ştie !. . . Din greşeală . . . banii sînt mici. . . uşor îţi scapă printre degete . . .ba în buzunar . . .în pungă ... în căptuşeala hainei. . . Stăpînu-său era bun, era cinstit, dar ierta de multe ori pe calfe, pe simbriaşi, pe ucenici, cînd rupeau'şi spărgeau prin prăvălie. Venea un cerşetor, doi, douăzeci : „Să le dăm, că avem copii". Da, dar el n-avea copii. Da, dar jumătate din acei bani aruncaţi era munca lui, erau banii lui, erau mîngîierea şi fericirea lui. Unde pui hainele pe cari i le cumpăra cu d-a sila, luminările de Paşte, discurile, miruiala, căci îl ducefe

de guler la bisericii. . . dar cutia bisericii, de care îi era spaimă. . . Socoteală limpede : masa, creditul şi numele stă pinului său produceau mai puţi n\ ca mila stăpînului, hainele pentru masa stăpînului, evlavia stăpînului şi nepriceperea stăpînului la vînzarea găitanului.
Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. lîîde şi oftează. E deştept şi visează. Oe vis ! De nu s-ar sfîrşi ! Dacă aci, în zăduf şi întuneric, ar sta în picioare, si banii ar*creşte, ca o răvăfr-sare de apă, de la tălpi în su« pînă peste creştetul capului. . . Oh ! ce fericit ar fi Hagiul ! înainte să-şi dea sufletul, ar vedea faţa si vecinicia lui Dumnezeu. Moartea să aibă coasă de aur, el' şi-ar înfige amîndouă mînele în tăişul ei !
Picături de ploaie bai in geamurile Hagiului. Hagiul tresare. Ximeni. Se şterge pe frunte de năduşeală. Răsuflă greu, ca p-un suiş de deal c-o povară în spinare. îi bate inima : visul unei morţi fericite i s-a prefăcut într-o viaţă de spaimă. Picături grele izbesc în geamuri. Gîndul că ar putea să-l jăfuiască cineva îl face să sară din pat. Aprinde luminarea. B galben ca ceara. Părul, nepieptănat şi lung, i-atîrnă în viţioane pe ceafă si pe frunte. Se uită la icoane. Se închină. Şi-aduce aminte de Dumnezeu. Fireşte că se gîndeşte la el ! Se gîndeşte că suferă pe pămînt din cauza leneşilor şi a ţîlharilor, Lui nu i-ar fura o băşică cu zece mii de galbeni, îngropaţi sub cărămizile de supat, ci l-ar fura de zece mii de ori, i-ar fura sufletul turnat în'fi te ce galben. El niciodată n-a priceput ce este zece, o sută, o mie. Astea sînt vorbe, sînt numere pe răboj ori pe hîrtie. în zece galbeni este inima lui de zece ori ;
7,5

într-o sută, inima lui de o sută ae ori; într-o inie, inima lui de o mie de ori. în zece mii, el nu vede un purcoi de galbeni, ci zece mii de copii ai lui, fiecare cu chipul şi cu viaţa lui. Iacă de ce se gîndeste la Dumnezeu.
— S-aprind candela, deşi Milostivul ar trebui să vază şi pe întuneric! zise Hagiul si se ridică, tre-murînd, în dreptul icoanelor.
Scoase binişor paharul din candelă ; îl puse pe pat; stoarse şi îndreptă tirul de iască; turnă în păhărelul murdar untdelemn dintr-un urcior; măsură cu ochii roata untdelemnului . . .

— Un deşt de untdelemn
un, deşt
e prea
mult. . . risipă ... se răvarsă de ziuă . . . Cum o să mai vază Atottiitorul o limbuliţă gălbuie cînd soarele o potopi lumea cu lumina lui ? ...
Puse paharul pe un taler de pămînt şi turnă apă. Untdelemnul se scurse în taler, rămîind în pahar un rotocol d-o muchie de cuţit.
Se vîrî în pătură. Candela sfîrîi şi trosni. Hagiul, ameţit, mormăi în mustăţi :
— De ce-o fi trosnind ? Semn rău ! Ain turnat dăstul untdelemn .. . De ce-o fi trosnind? . . . De nu mi-ar arde prăvălia !. . .
v
Aşa petrecu viaţa Hagiul pînă la bătrîneţe. Un şir necurmat de chinuri fericite, nebăgînd nimic în el, nepunînd nimic pe el. Fără foc; fără fiertură; neiubind pe nimeni; tresărind cînd umbra i se încurca în picioare; închizîndu-se ziua cu zăvorul
76
|îji easă; robotind nopţile în odaie cu o luminare
ide seu în mină, ca o stafie uscată.
La bătrîneţe, găitănăria nu mai mergea. Desfăcu prăvălia. Vîndu tot.
— M-am ales şi eu t-o pîne, dupe o muncă cîinească de la opt pînă la şaizeci de ani.
Dar în acest bătrîn, pentru care prietenii, copiii şi nevasta erau banii agonisiţi şi ascunşi, un singur ghid, mai presus de orice, îi turbura fericirea :
— Dumnezeu vede toate . . . plăteşte toate. Vede toate !. . . Cum vede ? . . . N-am furat pe nimeni. . . Is-am luat banul nimarui !
„Vede toate, plăteşte toate". Icoanele şi vorbele din biserică i se deşteptau în minte. Ce strică bogatul nemilostiv dacă nu fură şi nu bate pe nimeni ? Dacă bogaţii ar da în fiece zi la săraci, săracii s-ar îmbogăţi şi bogaţii ar sărăci. în ce ar fi D-zeu mai câştigat 1 Trupul lui n-a vroit femeie; buzele lui n-au avut copil de sărutat; pîntecele lui n-au poftit la mîncări grase, şi o vecinicie toată să mi vază faţa luminoasă a idolului său ?
într-o zi bătrînul, nemaiputînd răbda aceste gînduri, s-a hotăiît :
— Da, da, am să mă iau bine cu Dum... Să văd locurile sfinte ! Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea ?
Locurile sfinte. . . lemn sfînt. . . cei cari nu se duc . . . se poate vinde lemnul sfînt. . . p-acolo toate pădurile trebuie să fie sfinte .-. .
Şi bătrînul s-a dus la hagialîc şi s-a întors agliios ~~ „hagiu" — sfînt, dar mai soios de cum plecase.
Şi tuturor, de cîte ori îl întrebau cum e p-acolo, strecura vorba de minunile lemnului sfînt. Văzuse
77
ofîr.t T.î^
el, cu ochii lui, leproşi vindecaţi cu lemn sfînt. atingea rănile cu o bucăţică mică, mititică, de lemn, şi rănile se închideau, şi pelea se netezea pe unde fusese carne vie. Un pusnic a trăit zece ani, fără să bage nimic în gura lui, mirosind lemn sfînt. Unui nebun i-a venit minţile la loc cum 1-a atins cu lemn sfînt pe frunte.
Povestind aşa minunile şi închinîndu-se, Hagiul a vîndut lemn sfînt Jbătrînilor, babelor şi văduvelor.
De multe ori Hagiul, vesel*că Sra pus bine cu Dumnezeu şi fericit că şi-a întors paralele cheltuite cu hagialîcul — ba a mai şi cîştigat —, bombănea, uitîndu-se în toate părţile :
— Ce negoţ, ce daraveri, ce bănet s-ar face! Lemnul sfînt merge găitan! Acum patruzeci de ani o prăvălie cu lemn sfînt ar fi fost un potop de aur. Astăzi lumea începe să fie rea... credinţă puţină ... Doamne ! Doamne !
Şi Hagiul îşi făcu cruce că lumea să ducea la peire.
Pustiile de bătrîneţi sînt grele. Tuşea îl apucă mai des şi-1 ţine mai mult; sîng le nu mai rabdă gerul; aducerea-aminte se împuţinează. Deseori ceartă el cu el:
— Ba sînt opt mii...
— Ba sînt zece ! -r Ce fel zece?
— Atunci, dincolo, sînt opt !
— Aşi ! nu se poate, aseară i-am numărat.
Şi auzul îl cam lasă. De vorbeşte mai tare, se aude, se sperie şi se uită în toate părţile...
— Na, Hagiule, cap sec, strigi cît te ia gura, parcă cine ştie ce-ai fi avînd ! Iaca, itai, n-ai, n-ai, eşti sărac lipit !
70
Iar în mintea lui : „Am, am ceva, dar e mai bine să zic că n-am chioară para".
vi
Pînă la optzeci de ani mi i s-a întîmplat nimic serios Hagiului. Nu 1-a durut un dinte măcar. I-au căzut toţi de

bătrîneţe, perzîndu-i pe unii ki coaje, pe alţii în miez de pîne.
Tocmai în 'ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină. Pe geamurile Hagiului înflorise gheaţa cu frunze mari şi groase. Degeaba se încerca nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjea biata fată gura, sufla din toată inima; se croia cîte-un rotbcol, dar se prindea la loc.
— Suflă mai cu inimă, Leano, strigă Hagiul, cocoloşit într-uri colţ al patului.
— Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul şi mi-a îngheţat răsuflarea, răspunse nepoată-sa, tremurînd c-o cergă în spinare. Ar trebui să-mi dai de lemne, că înlemnim pînă mîne.
—. Cum ? . . . lemne acum ! . . . pe frigul ăsta î P-asa frig o eioaclă de lemne costă un galben... un galben !
Leana plecă bombănind în odaia d-alături. Hagiul rămase singur. Trist, întuneric şi frig. Vîntul se repede pe coş, rece ca gheaţa, şi nu găseşte în vatră nici cărbuni, nici cenuşe. Hagiul tremură şi morfoleşte o bucăţică de pîne. Fiori reci îi trec prin şira spinării. Nu-şi mai simte picioarele din tălpi pînă la genuchi.
Zăpada se ridică pînă la geamuri. în toată mahalaua nu s-4>ude nici om, nici cine.

Hagiul adoarme, mîhnit că, dacă iarna va ţine tot aşa, n-o mai duce fără lemne. Şi ce scumpe trebuie să f'e lemnele. Aşa e, o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit. Se mişcă. Se îuvîrteşte. Toată noaptea visează că se prigoreşte la un foc mare.
A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate îngheţat. Abia putu să zică : „Leano, foc, că mor", şi îi întinse un bănuţ de aur, închizînd ochii. îi fu ruşine ca să iiu-1 vază acel ochi de aur cu cîtă uşurinţă îl aruncă în mînile nemiloase ale lumii. Oftă dureros.
Focul pîlpîie în vatră. Mormanul de jeratic dogoreşte şi aruncă un polei cald şi rumen, pe peretele din faţă. Tavanul trosneşte şi zidurile asudează. Leana, cu picioarele goale pînă la genunchi, se părpă-leşte în gura sobei. Bătrînul a ieşit din pătură şi-i e cald, si îl ia cu fiori. Picioarele îi tremură. E lihnit, îi cere inima a ciorbă, ca niciodată în viaţa lui.
— Ce pui atîtea lemne ? Prea multe lemne ! Leano, n-auzi ? Şi tot mi-e frig . . . Prea multe lemne ! . . . Mi-e foame... O să dai foc casei !. .. Ah ! pînea nu mă mai satură... picioarele nu mă mai ţin!
— Oi fi bolnav, răspimse Leana. Să chem pe cineva. Lîngă spiţărie e un doftor ...
— Să nu calce nimeni în casa mea ! strigă Hagiul. Cît scrie doftorul pe hîrtie nu plăteşti cu viaţa toată ! Sînt sănătos, voinic, mai bine ca oricînd !. . .
Dar, voind să umble, căzu pe pat, zicînd : „Oh ! da, niciodată n-am fost mai bine■!"
Dupe trei zile de friguri Hagiul se sculă din pat, uscat şi galben, cu ochii duşi în fundul capului, cu părul lung şi ciufulit. Leana îl întrebă încetişor dacă n-ar vrea ceva.

— Aş vrea, răspunse trist Hagiul, aş vrea o ciorbă de găină... cu niţică lămîie.. . lămîia e scumpă... cîteva boabe de sare de lămîie... Şi, vezi, găina să nu fie prea mare. . . micăşi grea.
Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ştergar. Pe ştergar o strachină cu -ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluţe de grăsime. Pe buzele străchinii, o lingură de cositor. Alături clondirul, cu două degete de vin, cu dop de hîrtie. Hagiul privi cu lăcomie, se şterse pe frunte şi zise cu o nespusă părere de rău :
— Ge poftă de copil !...
Se văzu topind, el, cu mîna lui, bulgări de aur, turnîndu-i în strachină şi sorbindu-i cu lingura.
Se apropie de pat. începu să mănînce. Plescăi; îşi supse gropile din obraji; se încruntă; şi-acoperi ochii eu sprincenele; se resti la Leana, aruncînd lingura:
— Una de lemn . . . asta e coclită !. .. Leana, rîvnind la ciorbă şi înghiţind în sec, ieşi
afară şi-i aduse una de lemn.
Hagiul începu iarăşi a sorbi zgomotos. Se scutură -şi scuipă de mai multe ori.
— Ia ciorba d-aci ! M-am săturat... Simţ pe gît o cocleală acră ... sărată ... un miros nesuferit. .. Ia-o... fugi cu ea... nu vezi ? . .; îmi sorb viaţa !
Leana^ luă strachina şi ieşi.
Hagiul îşi trînti capul pe o pernă de paie. Trupul lui, o flacără. Ce friguri ! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Şi se ducea adînc, adînc, tot mai adînc. Şi pe gît gustul aurului, sîngele viu al auru-

lui ! Nefeiieit părinte,' gustare din carnea copiilor lui. Ciorba îi mirosise a aur!
Cînd Lestna intră în odaie, el se ridică în coate şi-i strigă :
— Stinge focul... să dai cărbunii şi cenuşa înapoi !. . . Aruncă ciorba ... şi să dai fulgii şi bucăţelele înapoi. . . Yreau banii pe jumătate, ds.că nu toţi !
Şi începu să pîngă cu hohote.
— Ucigaş ! . . . nebun ! . . . nelegiuit ! . . . în a cei n-o să te saturi !
Leana. înmărmurită, să uită la el. Tocmai atunci s-auzi miorlăind la uşe cotoiul, tovarăşul ei de foame şi de tremurat, singura fiinţă care o mîngîie si re care o mîngîie.
Leana crăpă uşa. Hagiul se uită speriat şi, văzînd cotoiul strecurîndu-se pe use, se resti :
— Să-i tai coada !.. . Să-i tai coada !. . . O coadă d-un stînjen !. . . pînă să intre, se răceşte odaia ! . . . Să cheltuiesc şi pentru el ? ... Unde e toporul ? . . . Am să i-o tai eu !
Se ridică în picioare. Picioarele tremurară, se îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc; deschise ochii, mari şi roşii; căscă guia şi căzu pe spate.
Leana, speriată, fugi afară, înehinîndu-se.
S-a înnoptat. Ea pîndeste la use. Tremură si inima i se bate. Ar vrea să intre, şi spainla că e mort or nebun o îngheaţă.
Vintul fluieră în straşina casei. Zăpada Je-a troenit uşa pe dinafară. In tindă e frig şi întuneric.
Pe la miezul nopţii i se păru că în odaia Hagiului se tirăşte cineva d-a buşile. Ascultă. Auzi desluşit un sunet de bani.
82

— El e. îs-a murit, şopti Leana, banii îi prelungi viata. Săracu nenea Hagiu !
Liniştită puţin, dibui pe întuneric clanţa de odăiţa ei, deschise uşa binişor şi se duse să se culce, tînguind încet pe nen-sau Hagiu :
— Săracu, ce bogat este !
A doua zi, de dimineaţă, Leana, intrînd în odaia Hagiului, îl găsi numai în căinase, în cămaşa sa petec de petec, trîntit cu faţa în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p-un purcoi de lire, cu ochii închişi.
Cum îl văzu, începu să plîngă.
Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură. Banii sunară d-a lungul, de la picioare pînă la frunte. Săltă capul; deschise ochii stinşi si-i îndreptă, ca nişte sticle reci, asupra Leanii; bolborosind câteva -cuvinte nedesluşite • muşcă în vînt cu gingiile albe şi izbuti să slomnească :
— Nu te uita . . . închide ochii. . . ochii fură . . . închide ochii !. . .
Căscă gura ; limba i se mototoli în gît; capul îi căzu într-o parte ; picioarele i se lungiră ; minele i se înfipseră în bani ... şi adormi de veci, cu ochii deschişi şi ţintă asupra Leanii.
Cînd l-au scăldat, pe genunchi, pe piept şi pe frunte se vedeau rotocoale de bani. Şi i-au rupt pleoapele de sus, şi ochii lui spăimîntaţi nu s-au închis.
Leana 1-a îngropat cu alai mare. Zece popi, archie-reu, oranist, colivă, steagul Bisericii Troiţa, flori, luminări, zăbranice. Lumea, privind, zicea :
— Ce frumuseţe ! Bine de el !
83
La capul lui mergea Leana; după ea, cîţlva bătrîni, cu ctitorul în mijloc. Unul din bătrîni întrebă pe ctitor :
— Ce bani a lăsat ?
— Un milion, răspunse ctitorul.
— Cît face un milion 1
— Un milion? De zece ori cîte o sută de mii.
— Săraeu Hagiu !
— Dacă ar vedea el cum se cheltuieşte cu înmor-mîntarea lui...
— Ar muri ! răspunse unul din bătrîni.
Şi oranistul, cletănmdu-şi ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s-auziră în depărtare:
„Vecinica lui pomenire, vecinica lui pomenire"...

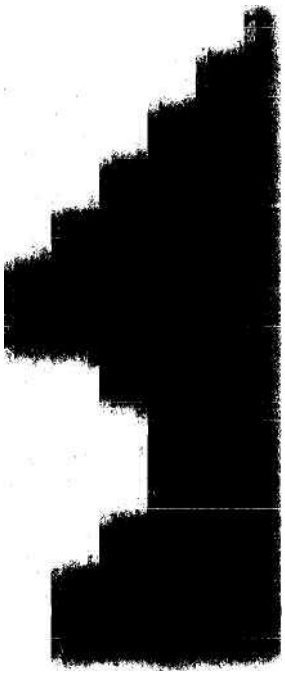

DOMNUL VUOEA

Auzisem eu de turci, de muscali şi de nemţii cu coadă; ziua, la miaza-mare, îi vedeam înaintea ochilor cu paloşe late, cu suliţe lungi, călări pe cai, sărind gardurile mahalalei, ca şi cum ar fi sărit o dîră de bou ; îi vedeam robind roate de copii şi de muieri, lasînd în urma lor jale şi nori groşi de pulbere.

Dar oricît m-ar fi spăimîntat şi fericit lumea basmelor ş-a poveştilor, cînd mi-aduceam aminte că de 1& S-tă Mărie o să trec la Şcoala domnească, din coloarea de negru 1, uitam şi de turci, şi de muscali, şi de nemţii cu coadă, şi de „ţara cocorilor".

Mă apropiam cu gîndul, sfiicios, tremurînd, d-acea vestită şcoală, ca de un urs împăiat, gata să fug. Mi-era frică şi mi-era dragă. Şi mi-era dragă fără să bănuiesc nici cum e, nici unde e.

1 Sectorul II Negru, In trecut, una din cele patru unităţi teritorial-administrative în care era împărţit oraşul Bucureşti.

Două lucruri aflasem: că e „domnească", iar. nu cum era a noastră din curtea bisericii, şi că dascălul e „profesor", trebuind să-i zici „Domnul", iar nu cum îi ziceam noi, la al nostru, „Nea Kieuţă".

De pe la Sîn-Petru eu kni luam ghiozdanul, îi treceam băi orile pe dupe «ît şi colindam pe aceleaşi cărări din grădina noastră, zicînd că am plecat la Şcoala domnească. Uneori îmi legam de mijloc, c-un crîmpei din Mnghia mamei, tăiat pe furiş, şi pe Grivei, şi-1 luam cu mine. Cinele căsca de căldură, repezea capul dupe muşte, clănţănind dinţii.

Eu îi vorbeam de Şcoala domnească.:

— Hai, măi Grivei, măi, nu fi leneş. Acolo e şcoală, nu glumă . . . profesor mare şi învăţat, iar nu ca Xea Kicuţă, care se încurcă cînd zice cazania . . . Măi Grivei, este aşa de grozav profesorul că, d-ai vrea, chiar şi tu ai învăţa carte ... Ci lasă muştele, nu fi prost. . . Să-i zici „Domnul" că, de nu, îţi mănîncă coada ... Şi să nu scoţi limba d-un cot" că-ţi mănîncă şi urechile, bunătat' de urechi, măi Grivei, măi . . .

Cite nu spuneam şi pisicii ! Parc-o simţ şi acum, ghemuită în sîn, caldă şi moale. Torcea, cu capul pe gura cămăşii, cu ochii leneşi şi galbeni.

— l-Ie ! ne ! Martinico . . . hai la Şcoala domnească, că sînt profesori buni . . Să nu-ţi fie frică1. . . Dacă ăi învăţa adunarea, îţi dă un şoarice. /. la scădere îţi dă ((oi. . . la fracţii te face împărăteasa soaricilor . . . Dacă nu te-i sili, să ştii, dragă Mărtinică, că te ia de coadă, te învîrteşte de trei ori şi-ţi crapă fierea de pimiînt

Voiam să sperii pisica. Pisica, sfîrr-sfîr, închidea pleoapele leneş şi nepăsător, iar mie îmi treceau

fiori reci de-a lungul spinării, căci e\i credeam pe profesor atît de mare. că mi-1 închipuiam mai mare şi mai tare ca tata chiar. . . Doamne, dar dacă, în loc să ia pisica de coadă, m-o înhaţă pe mine d-un picior ">....

Se ducea chieful pe copcă, si mă întorceam acasiî, înşhînd pisicii vorbe de mîngîiere :

— Lasă, Mărtinieă, nu fi. fricoasă că Domnul e bun ... nu bate la palmă . . . nu pune în circă ca să tragă la spete. . . nici nu te-aşterne cu tălpile la falangă, ^ea Xea îficuţă, cînd bea ce-a strîns cu discul.

Mai erau cinci zile pînă la Şcoala domnească. Toate lighioile din curte aflaseră că va să mă duc la o şcoală mare.

Cinele, pisica şi cei patru cai ai tatii ştiau pe de rost cum trebuie să fie în ochii Domnului : nici unul nu s-ar fi dus fără botini în picioare, căci desculţi nu i-ar fi primit decît Nea Xicuţă, c-un sfanţ pe lună.
Noaptea visam şcoala : un palat mare, mare şi frumos, ca în basme, cu porţi de fer. cu geamlîcuri, cu uşi de cleştari, cu ziduri văpsite ca nişte icoane, şi mai împodobite decît steaua lui Nea Micuţă, încondeiată de Burghelea, zugrav vestit, căiuia îi frecam văpselele între pietre numai ca să mă uit la el zile întregi cum din nimic scotea sfinţi, îngeri, draci, cai 1 si balauri.
Yeni si ziua de Şcoală domnească. Abia se luminase. Mă deşteptă frate-ineu, care învăţa la o şcoală şi mai naltă, şi citea pe cărţi cu
în textul de bază : draci, ca fi; corectat ci. ed. 1892.
oameni cu pantalonii scurţi şi umflaţi, cu pălării mari, cu funde la ciorapi, cu săbiile mai mult scoase decît în teacă.
Mi-aduc bine aminte că unul sărea de la al cincilea cat, şi c-o mînă îşi ţinea pălăria. Grozav îi era de pălărie !
De la IVea Kicuţă apucasem să citesc pe silabisite. Frate-meu mă învăţase să citesc ca pe apă în cartea de citire. La „cînd cu ciuma lui Caragea, se răspîn-deau orăşenii prin sate şi sătenii prin pustii", nu m-ar fi oprit nimeni din turuiala. O ziceam dintr-o răsuflare. Ba uneori uitam să întorc foile şi tot nu făceam greşală. Frate-meu mă mai învăţase cele patru socoteli şi fracţiile." Ce ştiam mai bine era tabla lui Pitagora. Mă învăţase şi istoria cu sase domni vestiţi : Eadu Xegru, de care aş fi jurat că fusese român neam de arap; Mircea cel Bătrîn, în capul meu. se încurca în barbă; Alexandru cel Bun, ala vodă, vezi; Ştefan cel Mare de care rîdeam să mă prăpădesc, gîndindu-mă că fusese aşa de pitic că aprodul Piuice se pusese piuă ca el, Ştefan, cel Mare, să încalece calul; Mihai Viteazul mă făcea să tai cu nuiaua vîrfurile de ştir şi de urzici cînd îl spuneam pe dinafaiă ; • şi, în. sfîrşit, Constantin Brîncoveanu mă făcea să plîng de cîte ori îl tăiau turcii pe el si pe coconii lui.
Şi spunea c-o să mă scrie de-a dreptul în clasa a treia. 4
Mă deşteptă.
Tresării. îmi tîcîia inima.
Şi-mi zise : . ' — Să nu-ţi fie frică. Să spui tare şi desluşit.
- Tare ... da ...
Şi nu vedeam înaintea ochilor de frică.
88
— Şi desluşit.
— Şi desluşit. . .
— Să nu tremuri.
— Să nu tremur ...
Şi mie-mi clănţăneau dinţii în gură.
Mă îmbrăcai : mă spălai cu apă rece; mă încălţai cu nişte pantofi noi; mama mă pieptănă şi mă sărută pe frunte, aşa că o pricepui. . . „Să nu-ţi fie frică, să nu mă dai de ruşine" ...
Ştiam eu în cîte feluri săruta mama : altfel de eram bolnav, altfel cînd o ascultam, altfel cînd învăţam lecţia, altfel de plîngeam şi voia să' mă împace, şi cu totul altfel mă sărută cînd mă trimise la Şcoala domnească.
Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele. Inima îmi zvîcnea cum îmi zvîcnea cînd alţii se încercau să-mi ia zmeul de coadă.
Şi tocmai departe, dincolo de S-tu Ştefan, frate-meu se opri şi-mi zise :
— Aici e şcoala.
Şcoala !... •
Mi se opri răsuflarea. Făcui ochii mari. Nu-mi venea să crez. Aceea să fie Şcoala domnească? Nişte case lungi, pitici şi dărăpănate. Dar n-avea porţi înalte de fer, căci n-avea deloc. în faţa şcolii, o veche pivniţă, plină cu gunoi; în jurul ei, o curte mare cu bălării.
Aşa case văzusem şi eu.
Frate-meu mă lăsă în curte. O sumedenie de copii ţipau, se zbenguiau, săreau într-un picior la şodron, se jucau cu sîmburi de roşcovă şi cu nasturi.
Poi asa şcolari mai văzusem şi eu !...
89
De nu in-ar trînti ... Şi iacă, frate-meu mă luă de mină şi-mi zise încet :
— Să mergem în clasa a treia. Directorul mi-a dat bilet să te înscriu.
Oînd intrai în clasă văzui o vergea lungă, galbenă şi lucioasă, rezemată de masa profesorului, a Domnului.
Domnul — un om nalt, slab, cu barba rară şi înspicată.
Domnul era încruntat şi galben.
Domnul striga pe băieţi c-un glas ascuţit.
Băieţii stau ca sfinţii în bănci. Vro trei, eu urechii* roşii şi aprinse ca focul, în genuchi, lîngă o tablă neagră ;

lacrimile le picurau în cărţile deschise şi aduse la vîrful nasului.
. Vergea, lacrimi, urechi roşii, Domn uscat şi nalt. . . Să dusese curajul !. . . Dîrdîiam. Şi frate-meu, după ce vorbi încet cu profesorul, îmi şopti :
-- O să te asculte, să spui tare şi desluşit.
Şi plecă. îmi venea să mă iau după clînsul. Şi n-am plîns, nu de ruşine, ci de frică.
Domnul se uită la mine cu nişte ochi osteniţi. Intrasem în pămînt. Cînd deschise gura, mi se păru că mă şi înghite.
— Ei... băiete ... de "cîţi ani eşti ?
— De opt. . . am'împlinit la Sîn-Petru . . . (îlasul îmi tiemura ca şi ciim mi-ar ţţ bătut toaca pe beregată. A
— Ştii să citeşti ? H
• i
— Scoate „Lectura".
Bag mina în ghiozdanul făcut de mama dintr-o i'oaie de euadrilat şi scot LMpul şi mielul. Aşa ziceam
90
noi cărţii de citire, fiindcă începea cu : Lupul şi mielul...
Ceru şi el o carte ş-o deschise.
Mie-mi juca cartea în mîni şi-mi juca pînă căzu jos. * ■ ' ■
Băieţii rîseră.
Mă plecai să iau cartea. Domnul strigă aşa de tare „tăcere !", că încremenii cum eram, adus de mijloc.
— Ia-ţi cartea ! Deschide-o la foaia 50 şi citeşte ! Luai cartea. O deschisei. Eu o întorceam la foaia 50, ea se întorcea la foaia 80, la Ciuma lui Curaqea. La 50 era Tentaţia.
— Ci zi odată, motologule! Eu, de frică, începui:
— Tentaţia ...
Cartea se deschise la foaia 80 ; şi eu, trage-i tare şi desluşit :
— Cînd-cu-ciuma-lui-Caragea-se-răspîndeau-orăşe-nii-prin-sate-şi-sătenii-prin pustii...
Şcolarii pufniră de rîs.
— Dăstul, văd că ştii. Ce-ai învăţat la aritmetică ?
— Adunarea, scăderea, înmulţirea, împărţirea şi fracţiile vulgare cu adunarea, scăderea, înmulţirea si împărţirea lor.
— Cît fac 25 de măgari şi cu 15 boi ?
Mă gîndii eu, mă răzgîndii. îmi dam cu socoteala : asta nu e adunare, că frate-meu îmi da să adun tot lucruri de un fel, şi aşa zicea el că este adunarea. Ei, trebuie să fie înmulţire. Dar frate-meu ar fi fost mai bun, mi-ar fi spus cît a dat pe un măgar .şi pe un bou, ca să pot spune cît fac toţi la un loc. Dacă văzui că nu se poate altfel, mă hotărîi să răspund :
— Domnule, nu pot face socoteala pe măgari şi pe boi, că tata n-are decît cai... la cai m-aş pricepe.. .
91
Eu ştiam că tata cumpărase un cal, pe Micul, cu 200 de lei.
Domnul rîse, şcolarii pufniră, pe mine mă podidiră lacrimile.
— Fie .şi pe cai. Ei, acum să te văz!
Mă duc la tablă ; iau tibişirul ; îl scap de vro trei ori din mînă şi încep să socotesc măgarii şi boii în cai, pe preţul Micului, adică pe 200 de lei. Adun 25 de măgari cu 15 boi, înmulţesc suma cu 200 de lei şi mă întorc spre profesor. El se uitase în jos şi nu văzuse nimic din socoteala mea.
Tuşesc bine şi strig :
— Opt mii, Domnule!
Eîzi Domnul, şi rîzi, şi vizi! Cînd se potoli, zise, privind în tavan :
— Auzi, 25 şi cu 15 să facă 8 000! Monitor general, ia-1 şi du-1 în clasa a doua!
Monitorul general mă înhaţă de mînecă şi mă scoase pe uşe afară. Pe drum îmi spuse : ,.Te-a dat îndărăt".
Dupe eîteva învîrtituri, deschise o uşe. Intrai în clasa a doua şi dădui cu ochi de un profesor cu barba albă.
— Domnule Vucea, pe dumnealui 1-a dat îndărăt domnul Petran.
— Ha, ha, tătarul, îndărăt tătarul . . . ha, ha, tătarule!. . . bine, ^ătarule!... *
Aşa încăpui eu pe mîna Domnului Vucea.
Dupe o lună de zile înţelesesem rostul învăţăturii şi cunoşteam bine pe domnul Vucea.
Mulţi ani l-am visat. Chiar acum îl văz înaintea ochilor.
92
Scund, grăsuliu cu părul mărunt şl încărunţit, cu barba ascuţită, potrivită din foarfecă, mai mult albă, şi albă ca zăpada în vîrful ei netezit; nişte ochi verzui, mici şi repezi; o faţă gălbuie, curată şi fără pic de sînge. Iarna să

cocoloşea într-o bundă cu blană lăţoasă, vara însă îţi rămîneau ochii la el de frumos ce era îmbrăcat : haină albăstrie, pantaloni negri, jiletcă de dril năutiu, călcată şi lustruită, un lanţ de aur, gros ca pe deget.
Şi ce curat! îşi ştergea ghetele cu batista, dădea necontenit, bobîrnace gunoaielor de pe haine, şi dupe bobîrnac sufla de trei ori, scurt şi repede, şi dupe ce sufla făcea din gîtlej : „hea, hea".
Dar cînd mergea, Domnul Vucea nu era de fel ca ceilalţi oameni. Ne uitam la el de departe. Păşea iute, mărunt, uşor, ca un soarice, şi scuipa în urmă cînd trecea pe lîngă murdării; dacă era noroi, călca din peatră în peatră, tot în creştetul pietrelor, scuturînd picioarele ca o pisică. La uşea cancelariii îşi coprindea barba în mîna dreaptă, ş-o netezea, ridicînd buza de deasupra în sus, ca şi cum ar fi mîrîit; mustăţile şi le clănţănea între degete; deschidea mîna, sufla într-însa, tuşea şi intra pe uşă binişor, fără să i s-auză paşii.
Lecţiile mergeau strună. Xu învăţa nimeni nimic.
Clasa avea şaisprezece bănci; băncile aveau şaisprezece ..primi" şi şaisprezece -„monitori"; peste monitori erau trei „monitori generali11 : doi de învăţătură şi unul de „ordine". „Generalii" ascultau pe „monitori"; „monitorii" ascultau pe „primi"; „primii" ascultau pe şcolarii fără grad. Şcolarii dau „interes" primilor, primii monitorilor; monitorii ungeau pe generali; iar generalul de ordine, care
93
nu punea note la învăţătură, ci numai însemna} cu o cruce, cu două şi cu trei. pe cei ce .nu sta smirna/' cînd îi venea lui poftă „să se auză musca în tavan"-' lua ce putea de la monitori, primi şi şcolari. Gene; ralii băteau pe toţi; monitorii, de la primi în jos, primii, pe şcolari; şcolarii să tîrnuiau între dînsii.
Pentru nota "rău" nu dădeai nimic; pentru "binişor" : pîne, brînză, măsline; pentru "bine" faceţii bogacinl, simitul si plăcinta pe din două; pentru „prea bine", pe lingă celelalte, mai dăruiai arşice şi condeie de fer noi; pentru „foarte bine", ceva gologani, mai ales din banii noi cari tocmai p-atunci ieşiseră; „eminenţele", „eminenţa mică" (e) şi „eminenţa mare" (E), cu ajutorul băcuţelor şi a jumătăţilor de sfanţ.,
Generalii arătau monitorilor să înveţe „d-aiei şi pînă aici"; monitorii, primilor; primii, şcolarilor.
De obicei, Domnul Vucea, cînd intra în clasă, noi fiind toţi cu ochii pironiţi în carte, începea să cerceteze notele. Pe „binişor" îi trăgea de urechi, lui „rău" îi trăgea la palmă cu linia lată, eii nuiaua sau chiar cu linia în patru muchi cînd să făcea foc.
Oh ! atunci era nespus de rău ! Se scărpina îi barbă, repede de nu i să vedeau degetele, şi poruncea! fără milă :
— Dă-i zece tătarului, dă-i zece !. . . ha ! tăta-1 rul "... zece !. .. cinci cum o fi si cinci^pe dung"i '*
Generalii, trăgeau straşnic. De cîte ori auzeam! „jart", auzeam şi „aoleo" ! Inima noastră, cit puri-| cele, dodată să umfla si ni se poticnea răsuflarea.
Mi-aduc aminte că odată am strîns ban cu ban,| din ce-mi da mama, pînă am făcut o jumătate dej sfanţ. Două săptămîni nu luasem decît binişor
.rău. M-a zguduit de urechi, mi-a tras ia palmă, ia, în ziua eînd era să ajung la linia în patru muohi-la „cinci cum o fi şi la cinci pe dungă", am dat monil torului o jumătate de 'sfanţ. în ziua aceea mi-a dat : foarte bine, eminenţe miei şi eminenţe mari.
Domnul Vucea, văzînd aşa minune, s-a scărpinat în barbă ş-a rîs, un rîs necăjit.
— Ha, tătarul, vezi, tătarul, cînd vrea învaţă tătarul, dă-i trei pe dungă că poate şi nu vrea !
Lunea la Domnul Vucea, era de spus. Spusul eri cronica mahalalelor. Vucea. sta pe catedră, cu capur, rezemat în mini, ccatele pe catedră. Un şcolar repezea mîna în sus, cu două degete întinse.
— Ha, ce este? . . . S-a întâmplat ceva ?
— E de spun, Domnule Vucea.
— Bine, tătarule .. . spune, tătarule !
Şi începea. *
— Un geambaş da la praştie un cal neînvătsit;, un copil mic, jucîndu-se şi nebăgînd de scamă, a intrat în ari? calului; calul 1-a călcat în picioare şi 1-a făcut praf ; pe copil l-au ridicat mert, cu capiii zdrelit şi leoaică de sînge.
Domnul Vucea se cutremura, se îngălbenea şi îneheindu-se la haină, zicea :
— Ha . . . tătar de copil! Se scula altul şi începea
— Lîngă noi au călcat hoţii. în casă erau cinci copii. Doi, dormeau cu mă-sa şi trei cu tat-său . . . Mi-e frică să mai spui, domnule Vucea . . .
Vucea, tremurînd, întreba :
— Pe copii i-au omorîta?
— La trei le-au tăiat capul cu' satirul.. . celorlalţi le-au băgat pumnul pe beregată. ..
95:
— Oh!. .. tătarii!. .. Dar pe muma. ?
— Mumei nu ştiu ce i-a.u făcut.. . ş-au strîns-o de gît cu ştreangul.. .

— Vezi, tătarii!... Ce i-or fi făcut ? . . . Ş-£u omo-lît-o blestemaţii... dai- pe bărbat ?
— Pe el l-au jupuit de la tălpi pînă la creştet, apoi 1-a dumicat bucăţele şi l-au făcut morman în mijlocul casei; în vîrful mormanului i-au pus capul cu dinţii rînjiţi...
— Oh! Oh! ... cu dinţii rînjiţi! . .. Pripăşel, vin-aiei, ticălosule!... Vin-aici!
Pripăşel era căţeluşul lui creţ, de care nu se despărţea.
— Vin-aici! strigă Domnul Vucea, şi începea să se plimbe prin clasă.
Şi al treilea se sculă, că el ştie una „mai frumoasă".| Apoi venea al patrulea ş-al cincilea, cu scorneli cari| mai de cari mai încornorate.
Suna de ieşire. Eugăciunea. Să mîntuia clasa.|
Dupe prînz, tot lunea, era cercetarea vestmin-jj telor ş-a pălăriilor. Vestmintele să fi iost curate şi cîrpite. Pălăriile şi căciulele cu băieri pe dupe gît, atîrnînd pe spate.
Domnul Vucea ne lua pe îînd. Dupe el mergeau cei trei generali: unul cu nuiaua, altul cu linia lată şi cel mai înfiorător, cu linia în patru muchi.
Pînă să cerceteze pe toţi, pînă să facă morală unora şi pînă să bată pe cei de cuviinţa, clopotul suna de ieşire. Cu toţii săream în picioare. Un general zicea împărate ceresc, Crezul şi Lumină lină. Domnul Vucea umbla binişor şi pe furiş cu nuiaua în mină, ca să umfle pe cei ce n-ar fi stat drepţi şi smeriţi înaintea lui Dumnezeu.
96
Şi adeseori, cînd ajungeam pe la „şi iarăşi va să vie să judece viii şi morţii", s-auzea cîte un : „jart, trosc, pleosc, aoleo! ha! tătarule!"
Iacă lecţiile de lunea.
Joia dupe prînz nu învăţam, era odihna tradiţională de la mijlocul săptămînii. Dimineaţa era ordinea şi învăţătura practică. Domnul Vucea, însoţit de generalii armaţi, întreba pe fiecare în parte o sumedenie de lucruri cu răspunsul ile lor ştiute de mai înainte.
— Cum trebuie să vie şcolarul la şcoală ? "
— Cu lecţiile învăţate.
— Cum.trebuie să stea şcolarul în bancă"?
— Drept, cu căciula pe spate şi cu ochii pe carte.
— Cum trebuie să meargă şcolarul pe uliţă ?
— Liniştit, să nu asmuţă cîinii, să nu înjure şi să nu se bată.
— Cîte naţii sînt în Principatele Unite ?
— Mai multe, dar cei mai mulţi şi mai deştepţi sînt cei patru milioane şi jumătate de români, căci românul păcăleşte pe toţi ceilalţi, pe turc, pe muscal, pe neamţ, pe tătar, pe popă şi pe ţigan.
— Cum deosebeşte românul pe grec de român ?
— îl pune să zică : „retevei de tei, mirişte de mei".
— Şi cum zice grecul %
— Piţigăindu-şi buzele, pelticind şi stropind, zice : „retavela tela tin de la miliste mela".
Se isprăvea şi cu joia.
Puneam cărţile în ghiozdan, ne rugam pentru „minte, învăţătură şi sănătate, părinţi şi profesori" ş-o tuleam la poarcă, la arşice şi la zmeu.
Sîmbătă era rînăuiala de duminică. Minele, obrajii, urechile, gîtul şi părul să fi fost spălate cu săpun,
7 - c. 534
97
iar unghiile tăiate. începea inspecţia de dimineaţă. La palmă îţi trăgea cu linia, peste obraji lipea citeta tătarului, de urechi te încălzea, de păr te da căţeaua, la ceafă burfiufţea pe tătar.
Cu unghiile era învrăjbit rău.
Dacă nu erau bine tăiate, făceai mina puică, strîngînd degetele floare, cu unghiile în sus, apoi, cu linia în patru muchi, judeca puica tătarului .Şi era judecată grea, că ţipam ca d'n gură de şarpe. Iar Domnul Vucea, jucînd pe picioare şi scăipinîndu-se în barbă, ca şi cum ar fi cîntat p-o chitară, rîdea, cli-^pea repede şi zicea mereu :
— Fă puiqă, tătarule! . . . Iată cum zvîcneşte tătarul. . . pai'că-1 omori . . . Dă-i bine, general! Mai una . . . mai cinci ...
Şi în loc să seză, suia mereu, de ce strigai mai tare.
Marţea, mereurea si vinerea.
Scotea pe un general la tablă ori la hartă. Monitorul general bolborosea capitalele cîtorva judeţe, făcea pomelnicul părţilor de euvînt, încurca pe tablă un caz de înmulţire, la al cărui sfîrşit n-ajungea niciodată.
Domnul Vucea căsca, se freca la ochi, se scărpina în barbă, pînă i se ura.
— Destul, tătarule . . . Văz că ştii. . . Bine, tătarule . . . Acum să prindem un tătar . . . Treci la loc. „Cuvîntul de

ordine".
Monitorul general striga cu glas tare :
— Ochii pe carte, gîndul la lecţie, linişte profundă şi făr1 de mişcare. Cinci divir-o dală şi opriţi „Cinci dintr-o dată şi oprit" însemna că cel ce 'va mişca o mînă sau va întorce capul cît de puţintel fi,
I
98
ştergă.
va mînca cinci nuiele la palmă si-1 va închide la arest pînă noaptea.
Toţi încremeneau cu ochii în carte.
Domnul Vucea închidea ochii. Să prefăcea că doarme (uneori dormea cumsecade). îşi rezema capul în mîni, acoperindu-şi faţa cu degetele resfirate, ca să prindă vrun tătar.
Dupe un ceas de amorţire tîmpită, ne apuca ameţeala. Ne auzeam răsuflările.
Idcea d-a nu mişca ne obosea si capul începea să ne tremure. Locul unde fundul ţestii să înjugă cu şira spinării ne durea.De era Aară, năduşeala începea să ne curgă pe obraji şi pe dupe urechi, în jos, d-a lungul gîtului. Cu neputinţă ca cei mai slabi să nu mişte o mină, un picior; sau, gîdelaţi de şiroaiele de năduşeai ă. să nu vrea să se
Dăstul!
Nelegiuirea se pedepsea.
Domnul Vucea tresărea vesel de pe catedră, st scărpina în baibă şi striga mulţumit :
— Ha, tătarul! Âm prins un tătar! General de ordine, cinci şi oprii 1
Cînd nu era priiisvl era pîrîtul de arşice.
— Ei, ce drăcos mai are arşice ? întreba Domnul Vu-| cea.
Şi copiii, unii răi, alţii din prostie, începeau
— Cutare a spălat pe cutare de zece capre s-o mială.|
— Ha, tătarul! . . . '
— Cutare are un ciorap plin de solbe.
— Ha, tătarul! . . . •
— Cutare are cinci ichiuri plumbuite, trei dii dreapta şi două din stînga.
— Ha, tătarul! . . ,
— Cutare a făcut un „pui-de-giol" de douăzeci de capre
— Ha, tătarul!, . .
Şi pe toţi îi însemna. A doua zi trebuia să aducă ichiurile, caprele, mielele şi solbele lucioase, căci altfel ar fi mîncat la palmă dimineaţa, dupe prînz, în toate zilele, pînă le aducea. Cel care n-avea atîtea arşice plîngea la mă-sa si la tat-său ca să-i dea parale şi să cumpere cîte îi lipsea.
Dupe ce Domnul Vucea umplea cu oase toată cutia de la catedră, venea mezatul.
— Ei, acum să vedem, cum se'vînd „gioalele"? Şi noi, gata :
— La S-tu Ştefan, trei capre s-o mială la trei pa-rale.
— La Olteni, patru capre.
— La Delea-Nouă, trei.
— La Lucaci, trei ş-o mială.
— La Troiţă, ichiurile p-un firfiric.
Domnul Vucea împărţea comoara la care jindu-iam cu toţii. însemna ce da fiecăruia, şi în timp de trei zile trebuia să-i aducem banii. In ziua cînd primea paralele ne bătea fericea ... nu bătea pe nimeni!
Dar cînd perdea pe Pripăşel... ce noroc pe unii mai mari!
Cîte zece se sculau să spuie că bănuiesc ei cam pe j unde să fie Pripâsel. ' v
— Eu ştiu o căţeluşe în cutare uliţă . . .
— .Şi eu alta frumoasă, pe dincolo...
— Eu, una albă şi creaţă, a unui doctor . . .
— Ha, tătarul, e crai ticălosul! Să mi-1 găsiţi, că mîhnesc pe cocoana ... (Cocoana era femeia lui).
100
Ce crai de tătar !. . . Mic ş-al dracului . . .
Şi îndată plecau cîte zece dupe Pripăşel, dar numai din cei mari şi cari dovedeau că au bani să cumpere salam, şuncă şi cîrnaţi, ca să poată momi pe Pripăşel.
Dar şi noi, cei mai mici, aveam partea noastră.
în timpul verii, pe căldură şi zăpuşeală, Domnul Vucea asuda mult. Şi ţinea la viaţă ca un pusnic la Dumnezeu. Ne trecea pe toţi într-o odaie — clasa noastră avea două odăi despărţite la mijloc c-o uşe — se dezbrăca, scotea cămaşa

şi trimetea pe unul mai mic să i-o usuce la soare. Trebuia să-i întindem cămaşa numai pe pelin, că altfel „cinci dintr-o dată şi oprit".
într-o zi mă trimese şi pe mine. Mărturisesc păcatul. Am trecut pe la putina cu apă şi i-am trîntit pe cămaşe două căni, pline, rase. Pînă la patru n-a fost cu putinţă să se usuce. Şi m-am plimbat de la cămaşe la Domnul Vucea, spunîndu-i întruna : ■ — Nu se usucă, Domnule, e asudată rău.
Domnul Vucea n-avea slugi. Afară de bucătăreasă, slugi eram noi. Pe cei săraci şi neîmbrăcaţi nemţeşte ne înşirase pe lista tîrguielii.
Cînd ne-a rînduit la piaţă şi la băcănie a strigat catalogul.
— Cutare!
— Aici!
— Ha, tătarul. . . nu e bun . . . cade cu coşniţa . | Nu era bun.
Fireşte că nu.
Era voinic, sănătos, rumen la faţă, dar cu subţire, mîni albe, pălărie de pai, frumos împletită şi ghete lustruite.

— Cutare! . ■ '
— Aici! .
— Bine... Bravo tătarul, bun!... pe listă. Bun! Slab şi galben. Cizme groase şi mari. Zdrenţăros şi cu mini crăpate.
— Cutare!
— Aici!
— Prost! . . . Gură-cască . . . Uită-cosniţă . . . Prost! Aşa. Prost! Cu haine fumurii de vînător, găitănate cu verde, cu pantaloni scurţi şi cu cizme de lac. Copil de moşier. Pe vreme rea venea cu trăsura la şcoală.
Şi, ciudat, aceştia nil erau buni nici pentru „cinci dintr-o dată şi oprit".
Cei goi, cei flămînzi, cei din marginea oraşului, cei orfani, cei umiliţi, cei bătuţi — la coşniţă.
Xe alegea doi-doi. în fiece zi cîte o pereche nu venea la şcoală decît ca să strige/: „aici — aici — de rînd la piaţă". Şi-plecau acasă la Domnul Vucea, în Lucaei. Dupe ce tîrguiau, cocoana îi oprea tot ziua la deretecatul casei, bătutul saltelelor şi maturatul curţii.
Şi ce lucruri bune tîrguia Domnul Vucea din gura pieţei! Cum le mîncam cu ochii, înghiţind în sec! Jimblă caldă de la „Ochi-Albi", albă, prăjită şi cu coltuc revărsat. Mirosul, şi făcea paralele! Dar salamul, dar costiţa afumată, dar halvaua, dar migdalele, dar calupurile de ciucalatn, dar alunele mari şi năutul prăjit, dar stafidele galbene şi curmalele din cutii! Pe toate le duceam la încheietura cotului.
Şi cit erau de bune, că mie-mi lăsa gura apă, atît erau de grele. Şi o dată n-a zis Domnul Vucea : şi ţie una, tătarule!"

Ce mă chinuiau, din piaţa pînă la cocoană, erau jimbla, salamul, alunele şi migdalele. Eu întorceam capul de la eoşniţă, dar jimbla şi salamul miroseau, iar alunele şi migdalele sunau. Erau vii. Jimbla si salamul mă luau de nas ; migdalele şi alunele mă luau de urechi; toate mă întorceau spre coşniţa în care> purtam greutatea unei fericiri străine.
Să fi furat?
Oh! tăceţi!. . .
Xu ştiţi de cîte ori ni-a chinuit acest gînd.
Şi nu m-a oprit morala creştină. Eram sigur că Dumnezeu ar fi ţinut cu mine. Dar de unde ştiam eu ce însemna băcanul într-un catastiv mic ?
Şi n-aţi cunoscut pe cocoana. Naltă, subţire, slabă si cu nişte ochi . . . Doamne, ce ochi! Ce ochi ascuţiţi şi cum îi jucau încap! Ochii ei, de m-ar fi ţintuit un sfert de ceas, mi-ar fi găurit fruntea ş-ar fi trecut pe dincolo.
Cum îi aduceam coşniţa, deschidea catastivul, citea în gînd, mişcînd buzele, apoi se uita la mine : la mîni, la gură, la sîn, la buzunare. Mi se părea că mă dezbracă, că-mi scutură albiturile, rînd pe rînd, una dupe alta.
Dupe cum ne deprinsese să fim — laşi, mincinoşi, pîrîtdri, leneşi — ne-ar fi fost uşor să furăm, dar ochii cocoanei erau mai neînduraţi ca morala creştină.
Eram sigur că ochii ei, dintr-o aruncătură, cîntăreau salamul si numărau alunele şi migdalele!

Ce vise măreţe îmi sfărîmase mie Școala domnească! în loc de palatele închipuite, cînd mă plimbe, m cu Grivei şi cu pisica în sîn, găsisem nişte case mici,
103
murdare, cu tencuiala jupuită. în loc de un profesor învăţat şi blînd, căzusem în gheara unui bătrîn copilăros şi rău. îl uram, şi ura mea, de victimă nevinovată, n-avea nici o margine.
Să fi ars casa pe el, m-aş fi tăvălit de bucurie.
Acasă nu spuneam nimic. Mila mamei ş-a tatii mi-ar fi ucis cel din urmă pic de mîndrie. Ei, cari nu lăsaseră pe nici unul din fraţii mei să s-apuce de negustorie, sub cuvînt că pînă la stăpîn trebuie să fie „slugă", să afle că eu, o dată pe săptămînă, slugărnicesc ?
Nu mă plîngeam, dar în fiece seară, cînd mama mă punea să-mi fac rugăciunea, eu o sfîrşeam cu cuvintele:
„Doamne, îndură-te şi ia pe Domnul Vucea, că nu ne învaţă nimic, ne bate şi ne trimete cu coşniţa în piaţă !"
Cocoana, şi ea mi-era urîtă, dar mi-a făcut pe pofta inimii, m-a răzbunat de un an întreg de chinuri în cea din urmă zi de examen.
Eu şi cu un prieten eram de rînd.
De dimineaţă ne-am dus acasă 1^ Domnul Vucea.
Era în halat.
îndată ce ne văzu : ,
— Bine, tătarilor, foarte bine, eminenţă mare, c-avem de lucru astăzi ! ,
într-un şopron, ne arată un maldăr de hamuri, verzi de mușiță şi cu alămurile ruginite.
— Iacă, tătarilor, pînă diseară e destulă vreme să curăţaţi, să spălaţi şi să ungeţi hamurile.
— Dar pe noi nu ne-ai ascultat la examen, Domnule, şi azi să sfîrşeşte examenul...
104,

— Bine tătarilor ... nu face nimic . .. Știu cu că sînteţi băieţi buni. ..
Domnul Vucea avea o cabrioletă, şi două perechi de hamuri. Cînd venea vacanţi a cumpăra un cal, cînd începea şcoala îl vindea.
Amîndoi, şi abia duceam hamurile. Xoroc că, dacă eu eram de 9 ani, prietenul meu împlinea 14.
Curtea era mare şi cu iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie.
Sub un nuc bătrîn, o fîntînă.
Lîngă ghizdurile ei, începurăm a freca cu moloz.
Domnul Vucea ieşise în pridvor, gata să plece la şcoală. Dodată, se auzi glasul înţepat al cocoanei :
— Ascultă, unde pleci ?
— La şcoală, Bibiloi.
— Dar Pripăşel ? E o săptămînă şi nu l-ai găsit.
— Un tătar, Bibiloi, un craidon blestemat. .. O să-1 găsim... Am trimes cincisprezece şcolari. ..
— Şi vino încoa odată !
Domnul Vucea, tremurînd, intră» în casă. Cearta începu de la tîrguielile de ţară, căci a doua zi de examen trebuiau să plece.
— N-ajunge ! (
— Ba ajunge ...
— Icrele n-ajung !
— Ba ajung ...
— Castanele n-ajung !
— Ba ajung...
— Salam ai luat puţin !
— Ba e destul...
Atunci vocea cocoanei se ascuţi şi se ridică sus de tot:

— Ajunge ? ai ?... E destul ? ai f... Cînd zic eu că n-ajunge şi nu e destul ? . ..
105
Şi, dupe ţipăt, se auzi „jart, jart, trosc, pleosc". Iar Domnul Vucea, după fiece trosnet, zicea repede :
— Ce faci, Bibiloi ? Stai, Bibiloi ! Nu da, Bibiloi ! Cumpăr, Bibiloi !
Coborî treptele pridvorului cu faţa roşie ca racul.
Ce minune ! Ce bucurie pe mine ! Eu socotisem că numai el dă altora „cinci dintr-o dată şi oprit". Straşnice „cinci" mîncase Domnul Vucea !
Leşinasem de rîs. Prietenul meu zicea necontenit :
— Ce faci, Bibiloi? . . . Stai, Bibiloi ! . . . Nu da, Bibiloi ! . . . Cumpăr, Bibiloi ! . . .
Abia mă potolii. îmi ştersei ochii de lacrimi şi întrebai pe prietenul meu :
— Cum se poate? .. .Cucoana să bată pe Domnul Vucea ? . . .
El îmi răspunse cu un aer şiret :
— îl bate. Cu a de astăzi, eu ştiu de patru ori. îl bate. Ea e mai mică şi el e prea mare. Ea e tînără şi el bătrîn...
Nu pricepui nimic. Mai mici ce eram noi, mai tineri ce eram, şi tot el ne bătea pe noi. . . Şi frecînd curelele:
— Dumnezeu să-i dea zile multe cocoanei, că tot ea, pîn-o muri o să fie mai mică ca dînsul.
Pe seară, sfîrşind frecatul şi unsul hamurilor, trecusem în clasa a treia. ,
Cînd intrasem în Şcoala domnească eram de opt ani, ştiam cele patru operaţii şi fracţiile. Acum eram de nouă ani, trecusem în clasa a treia, şi nu mai ştiam decît adiinarea şi scăderea. Dar ce-mi pasă mie !. . . Şcoală domnească ...
Ş-am plecat vesel acasă.
106

Grivei, ca totdauna îmi ieşi înainte, dădu din coadă şi-mi linse minele.
—/Măi Grivei. măi, să te ferească Sfîutul-de Şcoala domnească !
A doua zi mă simţii liber. Iertasem pe Domnul Vucea.

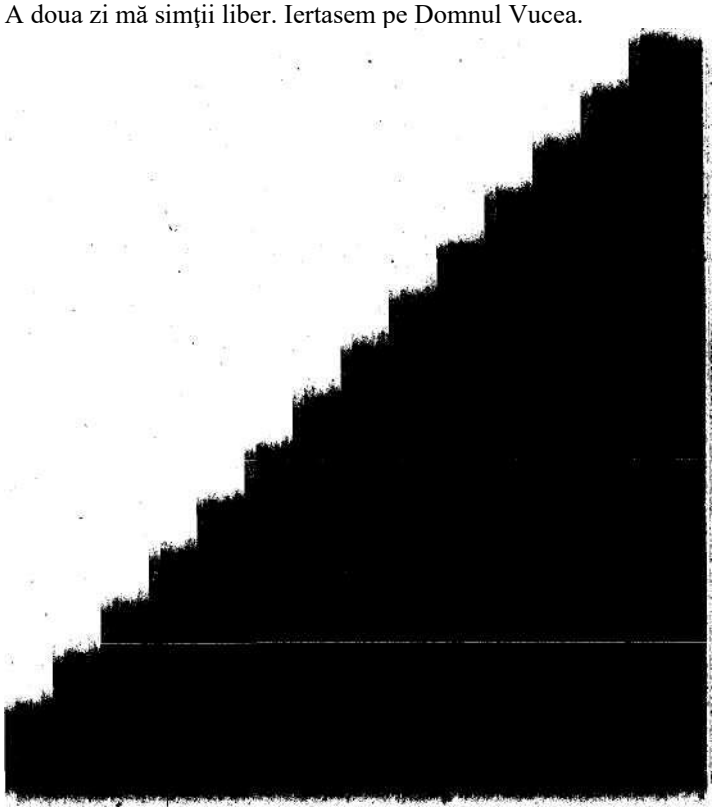

KEGHINIŢĂ

A fost odată o babă, bătrînă, bătrînă. Abia zărea de bătrînă ce era. Şi minele îi umblau la ciorap, iar în gîndul ei se ruga la Dumnezeu s-o dăruiască cu un copil, că n-avea decît pe unchiaşul ei. Şi unchiaşul, ba la pădure, ba la arie, ba la tîrg, iar baba sta singură cuc, că. toată ziulica i-ar fi ţiuit tăcerea în fundul urechilor dacă n-ar fi strănutat] şi n-ar fi tuşit cîteodată. Ba uneori, ca să-şi mai ţie de urît, tot ea vorbea şi tot ea răspundea. Şi rîdea ea de ea, ca şi cum ar fi rîs ea de altcineva, înşirînd ochiurile pe cîrlige.

— Ei, ei, ce n-ar plăti un flăcău la bătrîneţele noastre !

— Cît, de ? cit ?

— Ihi, im", mult de tot!

— Adică, ce, nu te-ai mulţumi şi c-o fată mare?

— Ba, ce să zic, bine ar fi ş-o fată ...

— Da, dar la fată vrea zestre.

— S-ar găsi, ca eu şi unchiaşul avem ce ne trebuie şi nu ne trebuie mult, trei coţi de pînză albă şi cîte un cosciug; iar boii moşului, iar plugul moşului, iar casa moşului şi a babei, toate ar fi ale fetei.

— Bine, mătuşe, bine, da' de unde şi fată ? Tu nu ştii că copacii uscaţi nu mai dau de la rădăcină ?

Şi bătrîna începu să rîză şi să ofteze : „hi, hi, hi, ooof, of!"

— Ei, toate se întorc, şi apele se întorc de la Dumnezeu, numai tinereţile ba. Ce nu e la timp nu mai e niciodată. M-aş mulţumi eu şi pe un prichindel de băiat.

— Ba te-ai mulţumi şi p-o codană. Tu să-nşiri, şi ea să deşire, tu să cerni, şi ea să risipească, tu să pui de mămăligă, şi ea să răstoarne căldarea pe foc.

— Dacă e p-aşa, m-aş mulţumi şi p-un copil cît ghemul, numai s-auz în casă „mamă", că mult e pustiu cînd uşa se închide peste doi bătrîni.

— Da' dacă ar fi mai mic?

— Fie şi mai mic.

Şi bătrîna începu să rîză.

— Ce neroadă !

— Ba neroadă, nu glumă ! / —• Dar dacă ar fi cît un bob de mazăre?

Şi tocmai cînd da bătrîna capul peste cap de rîs, odată tresări că, de dupe uşe, s-auzi un glas ascuţit şi înţepat :

— Dar dacă ar fi cît o neghiniţă?

Bătrîna se uită, se uită şi începu să se închine.

— Bine, bine, zise acelaşi glas, văz eu că nu-ţi trebuie copii...

Baba îşi luă inima în dinţi şi zise :

— Ba-mi trebuie . .. da' unde eşti... cine eşti î

— Cine suntf NegMniţă, gîndul lumii. De mic ce sunt, pătrunz în urechile oamenilor şi-i ascult cum gîndese. Adineauri eram în urechea ta a dreaptă, apoi am trecut în a stingă, ş-am rîs de m-am prăpădit eînd am văzut ce-ţi trec prin minte...

— Ei, aşi ! Ce mi-a trecut f Nimic !

— Nu e adevărat, răspunse Neghiniţă rîzînd, omul spune mai puţin deeît gîndeşte. Dacă nu-ţi şopteam eu că copacul uscat nu mai dă de la rădăcină, cine ştie ce-ai mai fi spus . . .

Baba se făcu ca para focului.

— Zău aşa... nu te ruşina mamă, nu zău . . . Aşa e omul. Cînd e mic face nebunii fiindcă e mic ; eînd e la tinereţe face nebunii fiindcă e tînăr, iar la bătrîneţe se gîndeşe la nebunii fiindcă nu le poate face. . .
Bătrîna perdu sfiala şi răbdarea şi se resti cît putu :
— Neghiniţă, ci tacă-ţi gura şi vin să te văz ! Şi pe loc s-auzi un ţîşt ca de lăcustă şi un bîzîit ca de albină. Bătrîna simţi pe mînă o picătură caldă.
— Iacătă-mă şi pe mine ! . . .
Biata femeie făcu nişte ochi mari cît toate zilele şi se miră toată de ce văzu pe mînă, că cerul de i s-ar fi deschis nu s-ar fi minunat mai mult.
Neghiniţă era frumos ca o peatră scumpă ; şi era mic cît o neghină ; şi avea nişte ochişori ca două scîn-tei albastre, şi nişte mîni şi picioruşe ca nişte firişoare de păiajăn.
Bătrîna dădu să-l sărute. Neghiniţă, ţîsti pe nas, ţîsti iar pe mînă !
— încet, mamă, încet, că mă striveşti, zise Neghiniţă.
110
— Să te sărut, că-mi umplu şi casa cu dragost cînd îmi ziseşi mamă.
— încet, să nu mă sorbi..' îl sărută.
— Cum mănînci Iu, Xeghiniţă al maichii ?
— Eu f Eu mă satur din fum. Pînă acum am mîncât la mese împărăteşti fără să ştie nimeni. Şi ee-an mai îîs cînd ceilalţi tremurau înaintea împăraţilor, iar eu mă plimbam prin uiechile lor şi le aflam gîndulj
— Bine o fi de ei, Xeghiniţă mamă . . .
— Aş, binele focului ! Săracii mor de foame, iar ei mor de mîncare. De săraci e rău că n-au cui s porunceascâ, şi de ei e rău că trebuie să porunceasc la mulţi. Pe ceilalţi oameni cînd îi minţi te ia de gule: şi te judecă judecată dieaptă ; pe ei îi minţi şi da din cap ; ba şi mai şi : ei ştiu că-i minţi, şi tac, si în ghit, şi n-au ce face, ca să nu se strice trebile îin părăţiii.
— Da' bine, Xegliiniţă, ţie-ţi trebuie un an c să umbli cit altul umblă într-o zi. ~"
— Da f Ei, nu e aşa deloc. Eu mă las p-o adiere şi| plutesc ca pe apă, şi mă mlădii pe apa vîntului c pe valurile mării. Ba uneori întrec rîndunelile ca săgeată de argint.
— Ce bucurie pe unchiaşul meu, zise bătrîna, cîndj o afla că are şi el un copil. Diseară o să se îmbetej de bucurie.
— Ba e vorbă, răspunse îseghiniţă, ©u vreau să! văd pe tata acuşi-acuşic !
Şi bătrîna, cînd auzi euvîntul tată, se bucură d bucuria moşului şi îi zise : \
—- Aria moşului este cit A~ezi cu ochiul de departe, pusă p-un deal mare şi întins. Uride-i vedea şase cai
ml
murgi treierînd grîu, acolo să te opreşti, că dai peste unchiaşul babei.
— Iaca, plec.
Cum îi dăşchise uşa, Neghiniţă se aruncă, cu minele întinse şi cu picioruşile dăşchise, într-o undă de adiere. Şi se făcu nevăzut, ca un strop de lumină.
Pe drum întîlni o cireada de vaci. De minuni ci ce era, se dete afund într-o urmă de vacă şi începu să strige :
— Măi văcari, măi, veniţi de mă scoateţi din inima pămîntului, că vă fac pe voia gîndului !
Văcarii se luară după glas, pînă deteră peste Neghiniţă. Unul, mai rău şi mai prost dintre ei vru să-l strivească şi-şi repezi călcîiul din băierile inimei. Neghiniţă ţîşti, şi sări alăturea, iar văcarul, lovind cu sete pămîntul, îşi scrînti piciorul şi începu să se vaite. Ceilalţi începură cu măciuca şi, cum izbeau, rămîneau cu jumătatea în mînă, iar ailaltă se ducea zbîrnîind.
— Să nu vă păziţi vacile, cum vă păziţi minţile. Cruce lată, minte întunecată, urechi de văcar, urechi de măgar ! le zise Neghiniţă, şi se dădu vîntului.
Ajunse la unchiaş. I se sui pe nas, ca să-l vază mai bine. Unchiaşul se bucură, dar nu ca baba, iar Neghiniţă se întrista. Dar ca să s-arate grozav, zise unchiaşului :
— Nu căta că-s mititel. Calul nu e mai mare ca copilul"? şi-l încalecă copilul. Bivolul nu e mai mare ca omul? şi-l înjungă omul. Munţii nu-s mai mari ca oile? şi-i pasc turmele. Pămîntul nu e mai mare ca ferul plugului ? şi-l despică ferul plugului. Codrul nu e mai mare ca un topor ? şi-l culcă toporul la pămîn,t.
112
Tu nu eşti mai mare ca mine? şi te-au ostenit murgii în arie. Ia să vezi cum îi dau eu la arie, fără bici, fără nimic.
>
Unchiaşul, minunat, îl duse la arie. Cum ajunse, Keghiniţă sări p-uncal. şi începu să strige : „Hi, hăi, hi,.hai!" Ciupeşte pe unul, ciupeşte pe altul, caii începură să fugă, dar ce fugă, parc-ar fi avut douăzeci de bice pe şalele lor. Şi cum se crucea moşul, iacă şi un negustor care trecea la scaunul împără-ţiii.
— Moşule, îi zise negustorul, cine înînă caii aşa de grozav, că eu auz „hi-hăi, hi-hăi" şi nu văz pe nimeni ! . . .
— Ei, tată, răspunde bătrînul, m-a dăruit Dumnezeu cu un copil ca o neghină, da' cu mintea cit zece ea mine şi ca d-

ta.
Neghiniţă opri caii şi sări în palma uncliiaşului. Cum îl văzu negustorul, se gîndi să ducă împăratului aşa minune.
— Moşule, zise negustorul, îţi dau o pungă de bani pe el.
Neghiniţă, sfîr, în urechea moşului şi îi şopti ce să. vorbească. Şi moşul zise, crezînd că de la el zic"
— Tu, care vinzi şi cumperi, ai cumpărat vri suflet p-o pungă de bani ?
— îţi dau . . . două.
Şi iar moşul, după Neghiniţă :
—- Două pungi.. . pentru un suflet ?
— îţi dau .... zece.
Moşul îngălbenii şi zise, iar dupe şopta lui Neghi-niţă.
— Sufletele se dăruiesc Domnului şi se vînd Necuratului.
— îţi dau... douăzeci !
8-c. 534
113
Şi moşul, eălcînd în gura lăcomiii, tăcu, cu toate şoptile bietului Neghiniţă.
Neghiniţă văzu lăcomia, da' tot el şopti moşului: „Fie !" Şi moşul zise :
— Fie !
Bătu palmă în palmă cu negustorul. Tocmeala se făcuse. Negustorul plăti şi luă pe Neghiniţă, vîndut de bunăvoie.
Negustorul plecă. Neghiniţă strigă moşului :
— Moşule, moşule, ai fost să n-ai copii, iar biată babă, da !
împăratul ei a la mare şi la greu sfat cu toţi cărturarii, că bîntuia .seceta şi molima. Şi dacă negustorul îi spuse că are un copil ca o neghiniţă, împăratul rămase înmărmurit, învăţaţii împărăţiii căscară ochii mari şi se trâseră de bărbile lungi.
— Nu se poate, măria-ta, aşa ceva nu scrie la carte.
— Ba să poate, zise Neghiniţă, sărind pe masa sfatului, că multe se pot şi nu stau în cărţi; si mult mai multe sînt altfel de cum sînt ticluite din condei.
Şi după ce se minunară cit se minunară, începu sfatul.
Neghiniţă se sui pe mina împăratului, pe umăr, apoi în creştetul capului, şi d-acolo zise rîzînd :'
— învaţă, măria-ta, că cei mai mici sînt cei mai mari.
împăratul, cam de voie, cam de nevoie, răspunse :
— Aşa e, Neghiniţă, aşa e.
Iar cărturarii îşi deteră ghies pe sub masă şi plecară ochii în jos.
împăratul porunci să-i toarne lui Neghiniţă o casă cu zece caturi, eît o nucă de mare, toată, din aur-lamur şi împodobită cu pietre scumpe.
114
]SJ"eghiniţă râmase la sfat şi se perdu din ochii tutu- j rora, numai ca să se ţie de năzdrăvănii. Şi, încet-încet, pîşi-pîşi, pină intră în urechea învăţatului care căuta în stele cu ocheanele. Acolo ascultă ce ascultă, şi înţelese că acest vestit cărturar, în loc să se gîn-dească hi sfat, se guidea că împăratul are nasul cam mare. Se duse binişor şi intră în urechea cărturarului care zicea că ştie măruntaiele omului şi leacurile bolilor. Ăsta se gîndea^nu la sfat, ci eă-i plăcea inelul împăratului. Aşa află, pe rînd, că unul se gîn-dea la o cocoană frumoasă, că altul se gîndea cam ce linguşeală să eirpească'împăratului, altul că ce n-ar da el pentru o sticlă de vin, altul că bine e să fii împărat, altul că împăratul e om ca toţi oamenii, numai unul, cu fruntea cît toate zilele, asculta cuvintele şi întrebările împăratului.
Neghiniţă, cum află gîndul tuturora, zbughi în urechea împăratului şi îi şopăi tot, din fir pînă în aţă. împăratul, crezînd că singur, el de la el, a citit în mintea lor, se mînie foc şi le zise :
— Ei, tu, cari câţi în stele, ţi-ai făcut ochii ocheai) şi-mi vezi nasul cît un buştean. Astfel ţi-e gîndul la sfatul domnesc?
Cărturarul se cutremură şi dădu în genuchi, cerînd ertare.
— Tu, se resti împăratul către doftor, dacă ai avea inelul meu, ai omorî mai puţini oameni f
Doftorul se cutremură şi dădu şi el în genuchi.
— Tu, zise împăratul necăjit ălorlalţi,, te. gîndeşti la secături şi nu vezi că eşti cu un picior în groapă ; tu îţi pregăteşti limba ca să mă minţi; tu crezi că într-o
sticlă cu vin este mai mult duh decît în capul meu; tu nu ştii că un învăţat pe scaunul domniii ar face
115
mai multe boroboaţe ca un neghiob ; tu te pricepi ca împăratul e om ca toţi oamenii, da' nu te gîndeşti că învăţaţii sunt ca'neoamenii; iar tu abia te ţii să nu căşti o gură cit să înghiţi împărăţia toată; numai ţie ţi-e mintea la sfatul domnesc. Cu toţi căzură în genuchi.

— Acum ce să le fac, zise împăratul mînios, să le tai capul?
Cărturarii muriră şi înviară, iar Neghiniţă, care se suise în creştetul împăratului.
— Ferit-a Dumnezeu, măria-ta, fără învăţaţi cine să mintă lumea?
— Să nu fie decît adevărul pe lume !
— Ferit-a Dumnezeu ! Ce-ai face chiar măria-ta fără minciună? Apoi măria-ta ţi-ai făcut socoteala vieţei ? Mai multe ceasuri ai mîncat, ai dormit, ai vînat, ţi-ai socotit cazanele cu bani, ai petrecut, ba cu luiniriăţia-sa împărăteasa, ba şi fără ea, decît te-ai
' necăjit cu trebile şi cu nevoile împărăţiii. Cum ai sta măria-ta pe scaunul lumii cînd lurnea ar afla adevărul?
împăratul zîmbi, cu ciudă, nu e vorbă, dar zîm-bi ca să dreagă treaba si îi iertă pe toţi. Văzînd însă că cel din urmă cărturar, care se gîndise la sfat, tremura mereu, îi zise :
— Ei, dar tu, cel mai cuminte, de ce tremuri?
— Măria-ta, zise bietul bătrîn, mai bine să spui şi eu decît să afli măria-ta. Iacă, socotesc că nu ştiu nimic şi tot mă gîndesc că mi-e leafa prea mică.
. împăratul rîse cu poftă şi-i făgădui o leafă mai mare, apoi sparse sfatul cărturarilor şi plecă cu îfeghiniţă în creştetul capului, nedomirit de cum ghicise gîn-durile tuturora.
116
împărăteasa şi coconii ei, vâzînd pe îtfeghiniţă, se minunară, dar, cînd aflară că împăratul, la vreme de bătrîneţe, ghiceşte gîndurile oamenilor, se cruciră şi tot_nu le venea să crează.
, — împărate, zise împărăteasa, zău aşa, ghiceşte-mi şi mie un gînd.
— Să vedem, răspunse împăratul, împărăteasa se gîndi si începu să rîză... îveghiniţă o zbughise în urechea împărătesei şi-i
aflase gîndul: „Că ce bine-ar fi să mai fie o dată împăratul tinăr !" Şi într-o clipă intră în urechea dreaptă a împăratului şi şopa-şopa-sopa. împăratul — pace ! împărăteasa rîdea şi zicea:
— Vezi că nu ghiceşti? vezi?
Pasămite, împăratul era cam tare de urechea dreaptă Neghiniţă înţelese, si ţîşti în urechea stingă, şi iar şopa-şopa. împăratul se lumină la faţă, dădu din cap, rîse cu hohote şi zise :
— Ei... împărăteasă, împărăteasă ... da' tot muiere ! De, bine te gîndişi tu, da' nu se poate . ..
împărăteasa se ruşina, plecă ochii în jos şi se gîndi : „Dar dacă o ghici şi la ce m-oi fi gîndit înainte, intru în pămînt ! De cîte ori n-am dat dracului sfaturile împărăţiiicînd nu se mai isprăveau pînă după miezul nopţii."
în sfîrşit, ce-i veni lui Neghiniţă, vru să ilză şi de împărat; şi îşi zise într-o buna dimineaţă : „Vezi ce e omul ! Spune-i orice, spune-i mereu acelaşi lucru ... omul crede, că omul e prost. Ce nu crede întăi crede mai pe urmă. Am să-i fac una şi bună împăratului, sâ-1 las făi'ă sfetnicii cei credincioşi şi să-1 încurc cu nebunii".
117

împăratul, de umbla în fruntea oştilor, de sta la sfat mare, de se culca, de se scula, de mînca, de-şi mîngîia coconii, un gînd nu-1 mai slăbea : „Nu vezi, omule de Dumnezeu, că ţi-au îmbătrînit sfetnicii şi împărăţia merge rău?"
Pasămite, îseghiniţă îi intrase într-o ureche.
Azi aşa, mîne aşa, pînă nu mai avu încotro. Sparse sfatul cel vechi şi chemă altul nou.
Tot unu şi urm!
Cum veniră, cum aruncară pe bietul împăiat din scaunul neamului lui...
— Acu să-1 vedem ! zise împeliţatul de îseghiniţă. împăratul ieşi plîngind din cetate. Neghiniţă, sus
pe umărul lui.
— De ceplîngi, măria-ta? ţine-ţi firea, nu fi muiere.
— Ei, ei, îseghiniţă, cum să nu plîng? ! Unde mi-e toiagul împărătesc §
' — Ci taci, măria-ta ! Ia taie un corn şi fă-ţi, colea, o cîrje. Buzduganul e greu la bătrîneţe, te doboară. Cîrjea te sprijină:
— Ei, ei, Neghiniţă, unde mi-e scaunul împărătesc pe care au stat atîţia moşi-strămoşi ai mei ?
— Ci taci, măria-ta ! întinde-te colea, pe fînul înflorit şi moale, şi să-mi spui drept care e mai dulce la oase? Scaunul cu scumpetea, sau fînul cu frumuseţea?

— I, i, îseghiniţă, unde mi-e coroana cu stemele şi cu luminile?
— Ci taci, măria-ta ! Pune foaie lată de lipan pe dasupra pletelor albe şi spune-mi drept, care e mai uşoară, coroana cu, grijele sau lipanul cu umbrile?
118 -
— Aşa o fi, ISTeghimţă, mai zise împăratul, oftîncr tocmai din băierile inimii, aşa o fi, se potriveşte ş-aşa, fiindcă ştii tu să le potriveşti, dar cînd mă gîndesc în ce slavă eram ieri.. . îmi vine să scald tot pămîn-tul cu lacrimile mele !
— Ci taci, măria-ta ! Adică ce slăvire ? Toată viaţa, ba războaie, ba sfaturi, ba taie capul unuia, ba întinde la bice pe altul, ba citeşte jelbile, ba ascultă păsurile, ba cîte şi mai cîte si mai multe fără să vrei de cîte pe vrute. Mărire să fi fost asta1? Dar ia gîndeşte-te măria-ta că un supus era supusul mărieî-tale ş-avea un stăpîn, iar măria-ta, purtînd grija tuturora, erai sluga tuturora, Vezi, d-aia măria-ta ai fost cel mai slugă, cel mai nevolnic din toată împărăţia. Curată socoteală : erai împărat, nu om; acum eşti om, nu împărat. Şi eşti mai mare, că unde-ţi spune gîndul, acolo te duc picioarele. Ş-apoi, cine .ştie? Socoteşti măria-ta că boierii pot ceva fără prostime? Să ceară prostimea pe vechiul lor împărat... şi să vezi mă-iia-ta...
Se mai îmbuna împăratul la cuvîntul lui Keghi-niţă şi se duse, în cruciş şi în curmeziş, în toată împărăţia, c-o foaie de lipan pe cap şi sprijinit p-o cîrje de corn. Şi de ce vedea se minuna şi întreba pe KegM-niţă :
— Neghiniţă, de ce-1 bat pe ăla, de răcneşte ca din gură de şarpe"?
— Fiindcă împăratul e surd şi n-aude, răspunse Neghiniţă.
— îfeghiniţă, de ce-or fi atîţia oameni goi şi dăs-culţi"?
— Fiindcă împăratul e orb şi nu vede.
119
— ISTeghiniţă, de ce bătrînul ăla s-o fi muncind sa roază în gingii o cojiţă uscată ?
*— Fiindcă împăratul mănîncă prea mult.
— Neghmiţă, de ce-o munci unii şi noaptea, de dau pe brînci ?
— Ca să doarmă împăratul şi ziua, de i-o veni poftă.
— Neghiniţă, atunci de ce să vie pe scaunul meu un împărat şi surd, şi orb, şi lacom, şi somnoros?
— Ei, poi, înainte, d-a fi împărat, vedea, auzea, muncea, cumpătat la mîncare şi la beutură.
■ Bietul pribeag stătu pe gînduri, în mijlocul unui oraş mare, mare şi zise :
— I, i, Neghiniţă, mult cuvînt ai ! Acum s-ajung împărat, şi aş şti eu ce să fac cum e bine.
Şi, ca din senin, abia sfîrşise vorba de pe urmă, ş-auzi o gălăgie, un vaiet, o duduitură, că parcă se cutremura pămîntul. Cînd colo, ce să fie * Ştafetă mare. Nişte voinici, cu suliţi lungi, aducea vestea că norodul a băgat la dubă pe împăratul ăl nou, cu sfetnici cu tot, şi că cheamă iarăşi pe adevăratul împărat.
Cum auzi bătiînul, zise voinicilor:
— Staţi, că eu sunt !'
Şi-1 cunoscură toţi, şi îi deteră în genuchi. Iar ISTeghiniţă, de colo, de pe umăr :
— Măria-ta, mai vezi, mai auzi, or ţi s-a făcut foame şi-ţi vine să dormi?
La toate vine rîndul, după cum se întoarce roata, că d-aia e roată, să se întoarcă, iar nu să stea locului. Şi-i veni rîndul şi lui Neghiniţă, gmdul lumii.
120

într-o zi vru să glumească cu împăratul, să mai facă vro drăcie, li intră în urechea dreaptă, crezînd că e în a stingă. Cu stînga n-auzea deloc. ,?Nu face nimic. Mi-e lene să mă mut, se gîndi Xeghiniţă. în loc să şoptesc, voi striga". Şi începu să strige din toate puterile în urechea cu care împăratul auzea de minune.
— Un împăiat dacă n-a şti el de la el adevărul, nu-1 mai află de la nimeni !
împăratul, auzind acest glas tare în fundul urechii, îi zvîcni inima şi-şi trase o palmă cit putu peste ureche, zicînd :
— Iiiii, să ştii că ce credeam eu că-mi trece prin minte era numai în ureche !
Şi cînd îşi scutură urechea în podul palmei . .. Neghiniţă căzu leşinat...
— Tu mi-ai fost"? Tu m-ai făcut să caz din scai nul împărăţiii f Bine ! Am eu ac de cojocul tău !
împăratul, înfuriat, porunci să-1 lege de gît cu ui fir lung de mătase şi-1 coborî de-1 înecă în putui din curtea domnească.
Aşa sfîrşi bietul Neghiniţă.
121
BUNICUL
Se scutură din salcîmi o ploaie de miresme.
Bunicul stă pe prispă. Se gîndeşte. La ce se gîn-deşte % La nimic. înnumără florile care cad. Se uită-n fundul

grădinii. Se scarpină-n cap. Iar înnumără florile scuturate de adiere.
Pletele lui albe şi creţe parcă sînt nişte ciorchini de flori albe; sprineenele, mustăţile, barba.. . peste toate au nins anii mulţi şi grei.
Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blînzi şi mîngîietori.
Cine trînti poarta ?
— Credeam că s-a umflat vîntiil... o, bată-vă norocul, eocoşeii moşului !
Un băietan ş-o fetiţă, roşii şi bucălăi, sărutară minele lui „tata-moşu;'. ;
— Tată-moşule, zise fetiţa, de ce zboară păsările?
— Fiindcă au aripi, răspunse bătrînul sorbind-o din ochi.
— Foi, raţele n-au aripi ? de ce nu zboară i
— Zboară, zise băiatul, dar pe jos.
Bătrînul coprinse într-o mînă pe fată şi în cealaltă pe băiat.
122
— O, Aroinicii moşului !
Şi zîmbi pe sub mustăţi,' şi-i privi cu atîta dragoste, că ochii lui era numai lumină şi binecuvîn-tare.
— Tată-moşule, da' cocorii un' se duc cînd se duc ?
— în ţara cocorilor.
— în ţara cocorilor?
— Da.
— Da'rîndunelile un' se duc cînd se duc!
— în ţara rîndunelilor.
— în ţara rîndunelilor ?
— Da,
— Tată-moşule, aş vrea să-mi crească şi mie aripi şi să zbor sus de tot, pînă în slava cerului, zise băiatul netezindu-i barba. _
— Dacă ţi-o creşte ţie aripi, zise fala, mie să-mi prinzi o presură şi un sticlete.
— Da . . .hî . . . hî . . . poi ce fel... şi mie ? Fata se întrista.
Bătrînul o mîngîie şi zise băiatului :
— Bine, să prinzi si pentru tine, să prinzi şi-pentru ea.
— Ţie două si mie două . . . nu e-aşa, tată-moşule?
— Fireşte, ţie două, lui două şi mie una.
— Vrei,şi tu, tată-moşule ? întrebă băiatul cu mîn-j drie. ,
— Cum de nu ? ! Mie im scatiu. Ce fericiţi sînt !
Băiatul încalecă pe un genuchi şi fata pe altul. I Bunicul îi joacă. Copiii bat în palme. Bunicul lei cîntă „Măi cazace, cazacele, ce cati noaptea prin ar-l gele";;.
1231
O femeie uscăţivă intră pe poartă cu două doniţi de apă. Copiii tăcură din rîs şi bunicul din cîntec. B muma lor şi fata lui. Cum îl văzu, începu :
'■ — I... tată, şi d-ta... iar îi răzgîi... o să ţi să suie în cap .. .
Bunicul ridică mîna în sus, aducînd deştele ca un • preot care binecuvintează, şi zise prelung : ~ Lăsaţi pe copii să vie la mine !
— Biiine, tată, biiine .. . dar ştii... o, bată-i focul de copii ! . . .
Femeia intră în casă.
— Să-i bată norocul şi sănătatea, şopti moşul ca şi cum ar fi mustrat pe cineva, şi sărută în creştetul capului şi pe unul, şi pe altul.
Şi iar începu rîsul, şi jocul, şi cîntecul. jii
Se osteni bunicul. Stătu din joc. Copiii începură să-§§ mîngîie. M
Din vorbă în vorbă, copiii se făcură, stăpîni pe obrajii bunicului.
— Partea asta este a mea.
— Şi partea asta, a mea !
-- Mustaţa asta este a mea.
— Şi asta, a mea ! u La barbă se-ncurcară. Bunicul îi împacă, zicîndu-le : ~ Pe din două.
Şi copiii o şi dâspicară, cam repede, că bătrînul strînse din ochi.
— Jumătate mie.

— Şi jumătate mie.
Şi după ce o împărţiră frăţeşte, începu lauda. Băiatul:
— Mustaţa mea e mai lungă.
124
Fata :
— Ba a mea e mai lungă ! •
Şi băiatul întinse d-o mustaţă şi fata de alta, ba a lui, ba a ei să fie mai lungă.
Pe bunic îl trecură lacrimile, dar tăcu şi-i împacă zicîndu-le:
— Amîndouă sînt dopotrivă. -- Ş-a mea, ş-a ei!
— Ş-a mea, ş-a lui!
La obraji cearta se aprinse mai tare.
— Partea mea e mai frumoasă.
— Ba a mea, că e mai albă ! Bunicul zîmbi.
— Ba a mea, că e mai caldă !
— Ba a mea, că e mai dulce !
— Ba a mea, că nu e ca a ta !
— Ba a mea, că are un ochi mai verde ! *
— Ba a mea, că are un ochi şi mai verde ! Bunicul abia se ţinea de rîs.
— Ba a mea !
— Ba a mea !
Şi băiatul, înfuriirtdu-se, trase o palmă în partea fetei.
Fata ţipă, sări de pe genuchiul bătrînului, se j repezi şi trase o palmă în partea băiatului.
Băiatul, cu lacrimile în ochi, sărută partea lui, şi fata, suspinînd, pe a ei. ,
1 Replică omisă în ed. 1903 şi 1915, introdusă cf. ed. 1893.
125
Mama lor ieşi pe uşe şi întrebă restit : — Ce e asta, vermi neadormiţi ! Obrajii bunicului erau roşii şi calzi. Şi surîzînd fericit, răspunse fie-sei : — Lăsaţi pe copii să vie la mine !

I
BUNICA
O văz, ca prin vis.
O văz limpede, aşa cum era. Naltă, uscăţivă, cu părul alb şi creţ, cu ochii căprui, cu gura strînsă şi cu buza de sus crestată în dinţi de pieptene, de la nas în jos.
Cum dăschidea poarta, îi săream înainte.
Ba băga binişor mma în sîn şi-mi zicea :
- Ghici...
- Alune !
- Nu.
- Stafide !
- Nu.
- Năut !
- Nu.
- Turtă-dulce !
- Nu. . \
Pînă nu ghiceam, nu scotea mîna din Şi totdauna sînul ei era plin. îi sărutam mîna.
Ea-mi da părul în sus şi mă săruta pe frunte. Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii. Ea îşi înfigea furca cu caierul de in în brîu şi începea să tragă şi să răsucească un fir lung şi subţire.
172

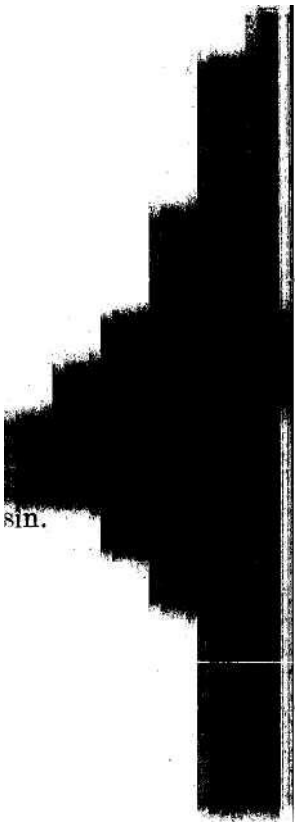

Eu mă culcam pe spate şi lăsam alene capul în poala ei.
Fusul îmi sfîrîia pe la urechi.. Mă uitam la cer, printre frunzele (ludului. De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră.
— Ei, ce mai vrei ? îmi zicea bunica. Surîsul ei mă gidila în creştetul capului.
— Să spui...
Şi niciodată nu isprăvea basmul.
Glasul ei dulce mă legăna; genile mi se prindeau si adormeam; uneori tresăream ş-o întrebam cîte ceva; ea începea să spuie, şi eu visam înainte.
— A fost odată un împărat mare, mare...
— Cît de mare ? ■ .
— Mare de tot. Şi-şi iubea împărăteasa ca ochii din cap. Dar copii nu avea. Şi îi părea rău, îi părea' rău că nu avea copii . . .
— Bunico, e rău să nu ai copii !*
— Fireşte că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.
— Bunico, dar eu n-am copii şi nu-mi pare rău. Ea lăsă fusul, rîdea, îmi dăsfăcea părul cîrlionţat în două şi mă săruta în creştetul capului.
Cîte-o frunză se dăsprindea din ramuri şi cădea legănîndu-se. Eu mă luam cu ochii după ea şi ziceam :
— Spune, bunico, spune. . 4
— Şi aşa, îi părea grozav de rău că nu avea copii. Şi... nu mai putea de părere de rău că nu are copii... într-o zi veni la el un moş bătrîn, bătrîn, că-şi tîra barba pe jos de bătrîn şi de cocoşat ce era. Şi era mic, mic de tot... •
— Cît era de mic "1

— Poate să fi fost, aşa, cam ca tine.
— Va să zică, nu era mic, mic de tot...
— Era mic, da' nu aşa mic de tot. Şi cum veni îi zise : „Măria-tu, ai doi meri în grădină, unul [lingă; altul, că nu .ştii care sînt ramurile unuia şi care sînt ale altuia; şi cînd înfloresc nu ştii care sînt florile unuia şi care sînt ale altuia: şi ăşti doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură şi mere nu fac. Măria-ta, să ştii că atunci cînd or lega rod ăşti doi meri, împărăteasa o să rămîie grea şi o să nască un cocon cu totul şi cu totul de aur" .. . Piticul se duse, şi împăratul alergă în grădină, şi căută, căută peste tot locul, pînă dete peste ăi doi meri. Merii se scuturaseră de flori, ca sub ei parcă

ninsese, dar iod nu legaseră.
— De ce nu legau rod, bunico ?
— Știu eu!... Dumnezeu știe. . .
Era așa de cald .. . așa de bine în poala buniehii... o adiere încetinică îmi răcorea fruntea. . . norii albi, alunecînd pe cerul albastru, mă ameţeau. . . închideam ochii.
Ea spunea, spunea înainte, smulgînd repede şi uşurel firul lung din caierul de in.
— Şi se gîndi împăratul ce să facă, ce să dreagă ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau ca să-i ude mereu ; şi i-a udat mereu; alţii ziceau să le dea mai mult soare; şi împăratul a tăiat toţii pomii de jur împrejur. Şi merii înfloreau in fitece săptămînă, şi se scuturau, şi rod nu legau. într-o zi veni la împărat o babă bătrînă, bătrînă şi zbîrcită, ca mine de zbîrcită, şi mică, mică, ca tine de mică ...
— Ca moşu de mică ?
— Da, ca moşu. .;
— Atunci nu era mică de tot...
» - c. 534
129
— Aşa mică de tot nu era. Şi zise împăratului: „Măria-ta, pînă n-oi mulge un ulcior de lapte de la Zîna Florilor, ce doarme dincolo de Valea piîngerii, într-o cîmpie de muşeţel, şi n-oi uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzeşti, măria-ta, că îndată ce te-or simţi florile, încep să se mişte, să se bată, şi multe se apleacă pe obrajii ei, şi ea se dăş-teaptă, că doarme mai uşor ca o pasăre; şi vai de cel ce l-o vedea, că-l preface, după cum o apuca-o toanele, în buruiană pucioasă or în floare mirositoare, dar d-acolo nu se mai mişcă" ...
— Dar ce, ai adormit, flăcăul mamei ? Tresăream.
— A, nu ... ştiu unde ai rămas .. . la-a-a... Zîna Florilor ...
Auzisem prin vis.
Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulţumire. Şi mă simţeam uşor, ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetişor. ..
Şi bunica spunea, spunea înainte, şi fusul sfîr-sfîr pe la urechi, ca un bondar, ca acele cîntece din burie-nile în care adormisem de atîtea ori.
— Şi împăratul a încălecat pe calul cel mai bun . . .
— Cel mai bun . . . îngînam eu, de frică ca să nu mă fure somnul.
— ... ş-a luat o dăsagă cu merinde şi â plecaaat...
— . . .ş-a plecaaat...
— Ş s-a dus, s-a dus, s-a dus... i
— ... s-a dus, s-a dus ...
— Pînă a dat de o pădure mare şi întunecoasă. ..
— . . .întunecoasă ...
— ... de nu se vedea prin ea. Şi acolo şi-a legat calul d-un stejar bătrîn, ş-a pus dăsagele căpatîi şi a închis ochii ca să se odihnească. Şi... pasămite
130
pădurea cînta şi vorbea, că era fermecată. Şi... cum îi aducea şoapte de depaite, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi, şi dormi, şi dormi. . .
Cînd m-am dăşteptat, bunica isprăvise caierul.
Dar basmul"?
Cu capul în poala bunicliii, niciodată n-am putut asculta un basm întreg.
Avea o poală fermecată, şi un glas, şi un fus cari mă furau pe nesimţite şi adormeam fericit sub privirile şi zîmbetul ei.

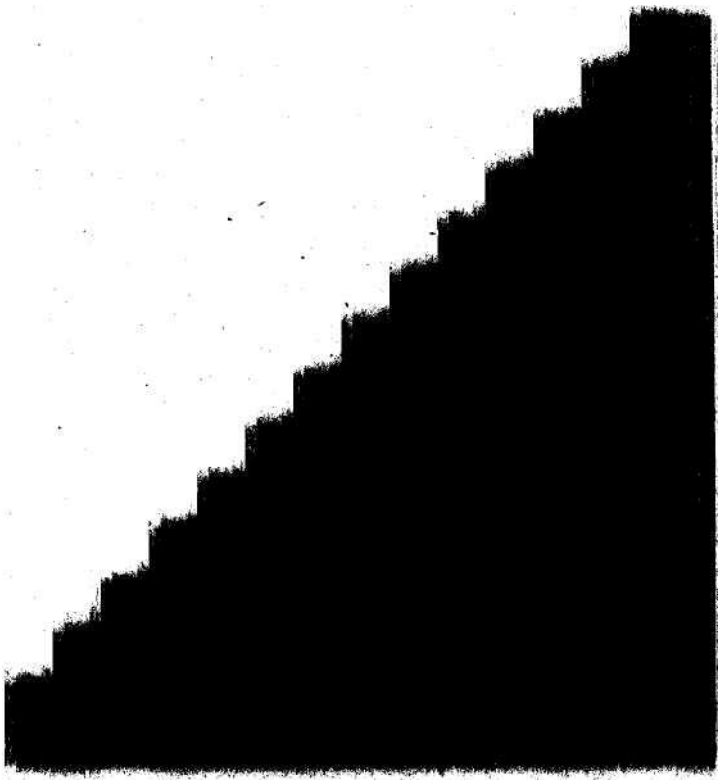

ŞUEE

I

La răspîntia căilor singuratice, unde călătorul e minune şi glasul oniului poveste, o colibă, dusă pe jumătate în pămînt, stă locului neclintită.

Stăpînul lumii e vîntul-, şi aruncă, ca în bătătură la el, clăi de' nori posomoriţi peste întinsul cerului. Frunzele uscate scot sunete seci si, repezite în dep ţări, se perd spre roata pămîntului.

Noaptea învăluie tot ca într-o trîmbă de întuner Prin crăpăturile uşii licăresc fâşii de lumină, ce mişcă, ca şi cmd s-ar ţese, schimbîndu-se între ele!

înainte vreme, în aşa loc ş-aşezau pragul cei cari, biruiţi de dorul libertăţii, fugeau de mincinosul trai al iobăgiii. N-aveau nici plug, nici boi, nici sapă. Pămîntul înţelenea nespart. Dar parcă se saturau cu bucuria d-a să mişca încotro i-or duce picioarele şi cu goana ce dădeau în huzmetarii vitregi.

Aşa sta, în limpezimea cîmpiilor, coliba haiducului cu poturi ceadirii, cu şerparul verde, smead la faţă, cu mustaţa rară şi cu ochii ca solzul de crap.

Şuer aţine, în plaiuri depărtate, poteca arnăuţilor cu fes roşu şi cu iatagan adus.

Cînd făcu crucea, dînd drumul murgului, Kira îi strigă, ţintindu-1 pe cale :

I

— Lasă murgului tot zborul, Şuere, şi să-mi întreeF vîntul de miazănoapte, vînt fără noroc, de suflă încotro te duci.

Kira ş-aşteaptă voinicul din haiducie. în coarne de cerb atârnă carabine cu guri largi şi pistoale cu plasele de argint şi de sidef. Văpaiţa, cu feştilă de cîlţi răsuciţi, tremură în colibă o lumină galbenă şi tristă. Flacăra ei slabă joacă, ea si cînd ar voi să scape din feştilă, şi aruncă umbra Kirei, de pe perete, sus, pe grinzi.

Fusul Kirei zboară în lungul firului, ca la doi coţi de degete, şi suge de sub pămînzaleă caierul plăvan. Pe genunchii

ei doarme somn dulce Niculina,o puiandră sălbatică, pe care Şuer o poartă în brîu ş-o schimbă pe umeri. Cînd a zis „mamă", Şuer a iertat un ciocoi, cînd a zis „tată", a trimes două zburaturi de icosar. una în frunte de urs, cealaltă în frunte de indiciu.
Mulţi ani Kira a străşnicit plaiurile cu alesul ei. Pletele-i dese şi negre corb, se îndoaie din creştetul frunţei pînă la umerii obrajilor. Ochii ei poruncesc cînd nu dăsmiardă.
Cîntă, muindu-şi pripit degetele cu care trage lină din caier. piculina tresare; cască ochii rotunji şi albăstrii ca o mărgea ;scutură pe spate coama părului ca spicul şi , agăţîndu-se de sînul pietros al mâ-sei, îi zice :
— Tu, bîcă, ai două fuioare, unul colea, unul colo, unul în furcă,'umil pe grinzi, ăla e negru, s-ăsta bălan.
Kira, zîmbind, răspunde :
— A. de sus e umbra, mamă/; din aşa caier trag ursitorile firul vietelor de nimic.
133
— Şi de se rupe firul tău% fusul cu tort cade ; dar de s-ar rupe firul de umbră, cade şi fusul de pe grinzi ?
Şi văzînd pe mă-sa dusă pe gînduri, se vîrî sub o blană de urs şi adormi cu mina aninată de cerculeţele Kirei.
Ploaia începe cu' boabe mari cit oul de graur; vîntul goneşte năuc şi se umflă cu un vuiet ce se ridică necontenit. O clipă, coliba se lumină pe ferăstruia podului. Un fulger cit un balaur se zvîrcoli în norii groşi şi negri cu zgura. Noaptea îşi închise iarăşi întunericul. O uruitură să perdu în depărtare.
Kira îşi făcu cruce; fusul îi scăpă din mină; de greutatea tortului rupse firul, căzu jos şi se învîrti în juru măciulii. Piculina tresări. Kira o sărută în creştetul capului, se pipăi şi oftă apăsat. Simţise mişcîndu-se în pîntecele ei o nouă viaţă • . .
Niculina întrebă :
— Unde e fusul din perete ? unde e fusul de pe grinzi ?
Kira aruncă furca, se sculă de pe pătura sură şi, dreaptă şi nemişcată, ca o stană de peatră, zise pe gînduri :
— Cum mi să bătu inima ... şi nu ştiu pentru cine. Nu-i bănuiesc nici partea, nici chipul, nici soarta. Dar-ar Domnul, d-a fi băiat, cîmpul lui să dea nouă spice dintr-un bob, plugul lui să taie pîn' la izvoare, boii lui să lase d-o şchioapă copita în pămînt; sa aibă umbra tihnită şi casă la văzul lumii; şi potera şi ciocoii să se ducă cum să duc stolurile de lăcuste, minate de vînturi, în pustie locuri.
Dar — cum nu să mai pomenise — cel din urmă fulger dăzlegă începutul iernii. Eăcoarea se schimbă
134
în frig. Fulgii de zăpadă cad împestriţînd întunericul. Vîntul amorţi.
Niculina întrebă iar :
— Unde e fusul din perete ? unde e fusul de pe grinzi? Kira zise încet :
— Vai de mine ! bărbatul plecă pe vînturi si pruncul se vesti pe viscol!
într-un tîrziu suflă în văpaiţă şi ghemui copila la sîn şi adoimi muncită de vise şi de vedenin
Dimineaţa cîmpul e coliliu cît se perde ochiul în zare. Cerul acoperă ca un coviltir de argint aria pă-mîntului.
Uşa colibei se deschide. Kira, într-o dulamă cu hărşii de vulpi, se repede înspre Cornul-Caprei şi priveşte neclintită. La o fugă de cal, acolo unde cerul se împreună cu pămîntul, se zăreşte un vălmăşag de oameni cari călări, cari pe jos. Ei vin şi vin încet. Vin prea înce-tinel... Kira,se cutremură. Vin şi vin domol. Chipurile lor uscăţive, cu mustăţi răsucite şi cu ochi de lup, se taie dăsluşit în moina limpede a dimineţii. Cel dîntăi e Ursul, care lasă pistolul în oblînc şi ucide cu pumnul. în sarici blănoase, cu căciuli cît căldările, ceilalţi merg cu privirea în jos, ca într-un alai de jale. Tolopan, Cătănuţă şi Deliu poartă pe umeri sarcină, ce, d-ar fi mai mare decît pămîntul, nu i-ar strivi mai greu. Parcă numără paşii, parcă dibuie locul în mersul lor. Să ducă ei, pe patul de tufani, cerb trîntit din muchie de stîncă, or mistreţ doborît la jiriştea pădurilor? Dar unde să fie mai-marele lor? De obicei, el venea în fruntea copiilor, jucîndu-şi murgul, ce-şi mesteca zăbalele înecate în spume albe şi roşii.
135
— Unde e Şuer ? strigă Iviră... şi pustiul se umplu de strigătul ei dăznădăjduit.
Cînd ceata haiducilor sosi în dreptul colibei şi puse încetinel jos patul de tuf ani, Kira văzu pe Şuer învăluit în bunde, vînăt, cu gura încleştată, cu capul sfărîmat, cu înîinele întinse d-a lungul trupului. Şi se repezi la gitul lui Şuer ca o fiară care se azvîrle asupra prăzii. îi cuprinse grumajii, îşi lipi faţa de faţa lui...
Cînd se ridică, cu buzele roşii, în mijlocul tutulor, îşi aruncă dulama si strigă :
— Dăşteaptă-te, copil, în măruntaiele mele, c-a perit viteazul codrilor ! Şi codrii vor fi moştenirea ta, c-ai mişcat pe crivăţ, pe fulgere şi viscol. Apoi, înduioşată, plecîndu-se pe trupul mortului : Iartă-mă, Şuere, că blestemai şi soarta pruncului ce n-a sosit încă...
Haiducii măsurară pe Şuer c-o trestie în lung şi în lat. La cîţiva paşi, săpară groapa eu cuţitele, scoţînd bulgării cu pumnii.
După ce-l eoborîră în locaşul de vecinicie, îi înfip-seiă la capăt îi două iatagane legate cu sîrmă, în semn de cruce. Semn de viteaz şi de creştin. Şi cu toţii, în jurul mormîntului, se rugară în gînd, învîrtind căciulile în mîinele lor

cojoite de soare şi de ger. Dar în aceste feţe de răşină, dorul şi mila se sfărîmă ca de nişte lespezi de piatră şi trec fără să lase urme;
Kira îngenuche ; îşi acoperi faţa cu marama udă de lacrămi şi sărută morinîntul, care începuse a îngheţa...
La răspîntia căilor singuratice, unde călătorul minune şi glasul omului poveste, în faţa unei cruciS de iatagane ruginite, stă coliba Şuerenildr, mîndră şi| ridicată de la pămînfca la trei tălpi de grindă. De
136
zăvorul uşii e priponit roibul, şi suflă sperios pe nări răsfrînte, şi bate cu copita iarba de sub picioare. în colibă mama Kira se dăsmeaidă între copiii săi : o fată mare ş-un flăcău. Fata e bălaie ; flăcăul e oacheş şi larg în spete. E Şuer-copilul, căpetenie de haiduci, ce poartă fulgere în priviri şi glasul lui te îngheaţă ca bătăile crivăţului, căci a sosit pe vînturi, pe fulgere şi viscol.
Ş-a strîns grămezi de mahmudele ca jeraticul, zestre pentru sora sa, şaluri de Ţarigrad şi chihlibare cît oul de găină ; iar zestre sieşi : carabine ferecate şi hangere de seraschier.
Acum, in toiul verii, ar dori să zboare la pîndă, unde Şuer-eopilul, luînd din eătare în eătare conacul isprăvniciii, îşi uită de trîndăvia din răspîntia căilor
singuratice.
Din depărtare s-auzi incetinel uti eîntec prelung :
— I.a crucea de iatagane De 1e-aş prinde, cuţaoane, Să-ţi dau loc la fustanele, Să senp ţara de ele, De lepră şi de belele...
— A7in ! zise Şuer, sărind de lingă masă.
— Vin, fătul meu, răspunse Kira. Spune-mi mie, Şuere, ce-ţi lipseşte'? Ce nu ai ? Cînd ăi lăsa focului viaţa de haiducie, viaţă de azi pînă mîine ^
— Cînd iataganele de fer de la căpătîiul tatii s-or preface în iatagane de aur, cînd din busuiocul de pe' mormîntul lui vor răsări dafini şi naramzi, cînd codrii
or înfrunzi iarna ca şi vara, vara ca şi iarna... atunci şi nici atunci...
137
REFERINŢE CRITICE
Tîomantic se arăta Delavrancea cînd venea să ne povestească viaţa, simplă şi chinuită, a Sultănicăi al cărei suflet ne aminteşte ce am citit în atîtea descrieri cu peripeţii sentimentale, cu epiloguri triste spre cari duce fatalitatea pasiunilor. Puterea sufletului nostru este în pasiuni — spuneau romanticii, — să le lăsăm deci în voia lor, să nu le punem zăgazuri, pentru că altfel răpim vieţii farmecul, măreţia ei. Aşa vorbeşte şi Delavrancea cînd ne înfăţişează pe Sultănica, robită de patima ei, trecînd peste tot, uilînd durerile mamei sale şi ascultând numai ce clocoteşte în sufletu-i cuprins de văpaia tinereţii.
OVID DENSrSIANU : „Burbu Delavrancea", in voi. „Discursuri de recepliune la Academia Română", Bucureşti, 1919^
în cele mai multe din nuvelele sale, chiar în acele de tip realist, Delavrancea se reprezintă pe sine, narează împrejurări de-ale sale sau încarnează conflicte sufleteşti proprii. Fondul inspiraţiei sale rămîne deci liric, deşi mijloacele sunt adeseori acele ale analizei
138
şi observaţiei obiective. Chiar cînd i se întîmplă să pună în picioare o figură cu totul deosebită de sine, el o facedin punctul de Vedere al valorificărilor per- sonale. în „Sultănica", în „Zobie", în „Milogul" participarea înduioşată a scriitorului la soarta eroilor săi creează atmosfera lirică a naraţiunii. în „Domnul Vucea", meschinăria abuzivă a institutorului de altădată este resimţită din unghiul propriei copilării care a avut să sufere de pe'urma ei. Poate o singură dată . Delavrancea a ieşit din sine însuşi, construindu-şi povestirea din date exclusiv obiective, fără amestecul materialelor furnizate de sentimentul şi aprecierea sa. în acel moment, Delavrancea şi-a scris capodopera : nuvela „Hagi-Tudose".
TUDOR VIANU „Aria prozatorilor români", Bucureşti, Editura Contemporană, 1941.
Cu nuvela „Hagi-Tudose", Delavrancea realizează în esenţă un caracter în genul lui Labruyere, cel mai izbutit din întreaga sa nuvelistică. Interesul nuvelei stă în personajul ei central, asuprajcăruia se concentrează toată forţa creatoare a scriitorului. Propu-nîndu-şi să dezvăluie o patimă dezlănţuită, paroxistică, pe urma marilor clasici universali, Delavrancea apelează la mijloacele şi procedeele cele mai adecvate şi, am putea spune, cele mai recente, ca descoperiri ale artei literare. Sugestiile realismului şi în parte ale naturalismului francez, atît de preţuit, se dovedesc aici deosebit de fructuoase (....). Din-
139
„tre toate personajele lui Deîavrancea, Hagi-Tudose e poate cel mai concret, cel mai bine individualizat. El are, în ciuda trăsăturii dominante, o viaţă interioară complexă, este produseşi explicat de un anumit mediu şi de o anume societate, evoluează dramatic, pe o linie mereu ascendentă.

AL. SANDU/ESCU : Bucureşti, E. P. L.,
„Deluvrancea", 1961.
In „Bunicul" şi „Bunica", poetul liric şi pictorul Deîavrancea folosesc întregul lor potenţial- artistic. Puritatea de piatră preţioasă a acestor creaţii — miniaturale prin întindere — nu este întunecată nici de idilism excesiv, nici de îngroşări naturaliste. Echilibrul compoziţiei se află în perfectă concordanţă cu umanismul supeiior al concepţiei şi cu limpezimea de cristal a expresiei. „Bunicul" şi „Bunica" lui Deîavrancea rămîn în literatura română „flori . fără de moarte", aşa cum le-a numit Miliail Sado-veanu.
EMILIA ŞT. MILICESCU: „Studiu iiilroduetin" Ia ediţia de „Opere", voi. I, Bucureşti, E. P. L., 1965.
CUPRINSUL
Sultănica..... 5
Sorcova 34
Zobie..... 41
Milogul..... 51
Hagi-Tudose..... 63
Domnul Vucea 85
îNegliiniţă.....'..... 108
Bunicul..... 122
Bunica..... 127
Şuer 132
Eeferinţe critice •..... 138
141
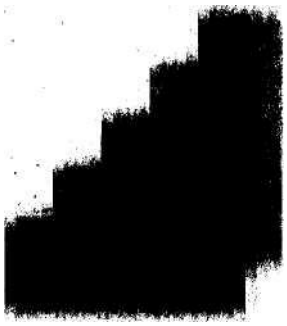
In colecţia „BIBLIOTECA ELEVILOR"
vor apărea :
1
Gala Galaclion — La Vulturi ! • Costache Xegruzzi - Sobieski şi românii
— Alexandru Lăpiişneanu Xieolae Gane — Stejarul din Borzeşti
Ionel Teodoreanu — li iţa copilăriei
— în casa bunicilor Grigore Alexandrescu—Fabule
—Poezii patriotice
în colecţia „BIBLIOTECA ELEVILOR" vor apărea :
Gala Galaetion — La Vulturi ! ■ Costaehe Negruzzi - Sobieski şi românii
— Alexandru Lăpuşneanu Xicolae Gane — Stejarul din Borzeşti
Ionel Teodoreanu —Uliţa copilăriei
— în casa bunicilor Grigore Alexandreseu—Fabule
—Poezii patriotice
Lector: Miliaela Necula Tehnoredactor: Mihnea Popescu
Tiparul executat sub comanda nr. 534 la S.C. Universul S.A Bucureşti